

**İLKÖĞRETİM FEN BİLİMLERİ DERS KİTAPLARININ DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Zahit Yılmaz

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK, 2023

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla teslim tarihinden itibaren on iki (12) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Zahit
Soyadı : Yılmaz
Bölümü : Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi
İmza :
Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: İlköğretim Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Değerler Açısından İncelenmesi
Üzerine Bir Araştırma

İngilizce Adı: A Research on Examination of Primary School Science Textbooks in Terms
of Values

ETİK İLKELERİNE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelerine uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Zahit Yılmaz

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Zahit Yılmaz tarafından hazırlanan “İlköğretim Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Değerler Açısından İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Matematik ve Fen Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Halil İbrahim YILDIRIM

Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Doç. Dr. Ahmet Turan ORHAN

Temel Eğitim Anabilim Dalı, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Elvan İNCE AKA

Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 29/12/2022

Bu tezin Matematik ve Fen Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban Çetin

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

Canım aileme...

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca daha iyisini yapmam için beni her zaman teşvik eden, akademik olarak yönlendiren, sabırla dinleyen, ilgisini, görüşlerini ve zamanını hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Halil İbrahim Yıldırım'a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca sahip olduğum ve olacağım en değerli varlıklarım olan annem ve babama her koşulda yanımda oldukları için en derin minnet duygularımı sunarım.

Tez çalışmam esnasında manevi desteklerini esirgemeyen, her düştüğümde beni kaldırıp motive eden, desteğini her zaman gördüğüm eşim Kübra Yılmaz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İLKÖĞRETİM FEN BİLİMLERİ DERS KİTAPLARININ DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

(Yüksek Lisans Tezi)

Zahit Yılmaz

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ocak, 2023

ÖZ

Ders kitaplarının hazırlanmasında faydalanılan ve öğretim etkinliklerinin çerçevesini gösteren öğretim programlarında bireylere kazandırılması hedeflenen beceri, kazanım ve değerler bulunmaktadır. Bunlardan değerler, derslerin konuları içerisinde yer verilerek öğrencilere aktarılmaktadır. Öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler öğretmenlerin aktarımıyla, ailelerin değerleri aktarmasıyla, öğrenciler arasındaki etkileşimle, okul çevresiyle ve ders kitaplarındaki ifadelerle gerçekleşebilir. Ders kitaplarında bulunan değer yargıları öğrencilere rehber rol oynamaktadır. Bu rolden dolayı, fen bilimleri ders kitapları değerler açısından zengin olması gerekmektedir. Bu araştırmanın fen bilimleri dersi öğretim programlarını geliştiren kurum ve kişilere, öğretmenlere, velilere, öğrencilere ve özellikle de fen bilimleri ders kitaplarını geliştiren kurum ve kişilere kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Bu araştırma, ilköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki değerleri çeşitli yönlerden incelemek ve değerler eğitimi açısından daha zengin kitapların hazırlanmasına ve mevcut kitapların içeriklerinin değerler eğitimi açısından yeniden gözden geçirilmesine katkıda bulunabilmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada incelenmek istenen ders kitapları doküman niteliğinde olduğu için araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim ve öğretim yılında okutulan birer adet ilköğretim 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri

ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırma verileri, 2018 ilköğretim fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan on kök değere (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) göre hazırlanan değer inceleme formu ile toplanmıştır. İlköğretim fen bilimleri ders kitaplarındaki değerlerin analiz edilmesinde nitel veri analiz tekniklerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında sırasıyla 89, 105, 175, 69, 76, 157 değer olmak üzere toplam 671 değer belirlenmiştir. Üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf ders kitaplarında dürüstlük değeri hariç diğer dokuz değer her birinin hepsi yer alırken, altıncı sınıf ders kitabında adalet ve dürüstlük değerleri hariç diğer sekiz değer her birinin hepsi yer almaktadır. Yedinci ve sekizinci sınıf kitaplarında on değer her birinin hepsi yer almaktadır. Kitaplarda en fazla yer alan değer sorumluluk, en az olan dürüstlük ve sabırdır. Fen bilimleri ders kitaplarının Dünya ve Evren öğrenme alanında toplam 73 kök değer, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında toplam 252 kök değer, Fiziksel Olaylar öğrenme alanında toplam 199 kök değer ve Madde ve Doğası öğrenme alanında 147 kök değer yer almaktadır. On kök değer her birinin 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarına, kitaplarda bulunan ünitelere ve öğrenme alanlarına dağılımı homojen değildir. Bu sonuçlara dayanarak kök değerlerin fen bilimleri ders kitaplarına ve kitaplardaki ünitelere dengeli bir şekilde dağılımının yapılması ve kitapların değerler açısından zenginleştirilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler : Değerler Eğitimi, Kök Değerler, Ders Kitabı, Fen Bilimleri, Öğretim Programı.

Sayfa Adedi : xv+94

Danışman : Doç. Dr. Halil İbrahim Yıldırım

A RESEARCH ON EXAMINATION OF PRIMARY SCHOOL SCIENCE TEXTBOOKS IN TERMS OF VALUES

(M.S. Thesis)

Zahit Yılmaz

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCE

January, 2023

ABSTRACT

There are skills, achievements and values that are aimed to be gained by individuals in the curriculum that is used in the preparation of textbooks and that shows the framework of teaching activities. Values from these are transferred to the students by being included in the subjects of the courses. The values that are aimed to be acquired by the students can be realized by the transfer of the teachers, the transfer of the values by the family, the interaction between the students, the school environment and the expressions in the textbooks. Value judgments in textbooks play a guiding role for students. Because of this role, science textbooks need to be rich in values. It is thought that this research will be a source for institutions and people who develop science course curriculum, teachers, parents, students, and especially institutions and people who develop science textbooks. This research was carried out in order to examine the values in the 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th and 8th grade science textbooks in primary education from various aspects and to contribute to the preparation of books that are richer in terms of values education and to the revision of the contents of the existing books in terms of values education. Since the textbooks to be examined in the research are documents, the document review method, one of the qualitative research methods, was used in the research. The study group of this research consists of one primary school 3, 4, 5, 6, 7 and 8 grade science textbooks taught in the 2021-2022 academic year.

The research data were collected with the value examination form prepared according to the ten root values (justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, benevolence) in the 2018 primary school science curriculum. The descriptive analysis technique, one of the qualitative data analysis techniques, was used in the analysis of the values in the primary school science textbooks. As a result of the research, a total of 671 values were determined, 89, 105, 175, 69, 76, 157 values, respectively, in the 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th and 8th grade textbooks. In the third, fourth and fifth grade textbooks, all nine values are included except for the value of honesty, while the sixth grade textbook includes all other eight values except for the values of justice and honesty. All ten values are included in the seventh and eighth grade textbooks. The most common values in the books are responsibility, the least honesty and patience. There are 73 root values in the Earth and Universe learning field, 252 root values in the Living and Life learning field, 199 root values in the Physical Events learning field, and 147 root values in the Matter and Nature learning field of the science textbooks. The distribution of the ten root values in the 3, 4, 5, 6, 7 and 8th grade science textbooks, the units in the books and the learning areas is not homogeneous. Based on these results, it can be suggested that a balanced distribution of root values in science textbooks, units in books and enriching the books in terms of values can be suggested.

Key Words : Curriculum, Root Values, Science, Textbook, Values Education.

Page Number : xv+94

Supervisor : Assoc. Prof. Halil İbrahim Yıldırım

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERİNE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	4
1.4. Problem Cümlesi.....	5
1.5. Alt Problemler.....	5

1.6. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	5
1.7. Tanımlar.....	6
BÖLÜM II.....	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Değer Kavramı.....	7
2.2. Değerlerin Özellikleri.....	8
2.3. Değerlerin Önemi.....	10
2.4. Değerlerin Sınıflandırılması.....	11
2.5. Değerler Eğitimi.....	12
2.6. Değerler Eğitimi Yaklaşımları	14
2.7. Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi.....	17
2.8. Fen Bilimleri Dersinde Değerler Eğitimi.....	18
2.9. Değerler Eğitimi ile İlgili Araştırmalar.....	21
BÖLÜM III.....	30
YÖNTEM.....	30
3.1. Araştırmanın Modeli.....	30
3.2. Çalışma Grubu.....	31
3.3. Verilerin Toplanması.....	32
3.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	34
BÖLÜM IV.....	36
BULGULAR VE YORUM.....	36
4.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular.....	36
4.1.1. Üçüncü Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi	36
4.1.2. Dördüncü Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi.....	41
4.1.3. Beşinci Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi.....	45

4.1.4. Altıncı Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi.....	50
4.1.5. Yedinci Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi.....	54
4.1.6. Sekizinci Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi.....	58
4.4. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	65
BÖLÜM VI.....	70
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
5.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Tartışma ve Sonuçlar	71
5.4. İkinci Alt Probleme Yönelik Tartışma ve Sonuçlar	78
5.5. Öneriler	79
KAYNAKLAR	81
EKLER.....	92
EK 1. Etik Komisyonu Araştırma İzin Yazısı.....	93
EK 2. Değer İnceleme Formu Örneği.....	94

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırma Materyali Olarak Belirlenen Ders Kitapları	32
Tablo 2. Kök Değerler ve İlgili Tutum ve Davranışlar	33
Tablo 3. Üçüncü Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı	37
Tablo 4. Dördüncü Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı	42
Tablo 5. Beşinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı	46
Tablo 6. Altıncı Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı	50
Tablo 7. Yedinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı	54
Tablo 8. Sekizinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı	59
Tablo 9. Kök Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı	63
Tablo 10. Kök Değerlerin Öğrenme Alanına ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı	66
Tablo 11. Kök Değerlerin Ders Kitaplarının Ünitelerine Göre Dağılımı	67
Tablo 12. Kök Değerlerin Öğrenme Alanına Göre Dağılımı	67

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Üçüncü sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı	41
<i>Şekil 2.</i> Dördüncü sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı.....	45
<i>Şekil 3.</i> Beşinci sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı.....	49
<i>Şekil 4.</i> Altıncı sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı.....	53
<i>Şekil 5.</i> Yedinci sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı	58
<i>Şekil 6.</i> Sekizinci sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı.....	63
<i>Şekil 7.</i> Fen bilimleri ders kitaplarında bulunan kök değerlerin frekansı.....	64
<i>Şekil 8.</i> Ders kitaplarında bulunan kök değerlerin sınıf düzeyine göre dağılımı	65
<i>Şekil 9.</i> Ders kitaplarında yer alan kök değerlerin öğrenme alanına göre dağılımı.....	68
<i>Şekil 10.</i> Kök değerlerin öğrenme alanına ve sınıf düzeyine göre dağılımı.....	68

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Ed.: Editör

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

s.: Sayfa

f: Frekans

TDK: Türk Dil Kurumu

FBDÖP: Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı

TTKB: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı

TTK: Talim ve Terbiye Kurulu

vb.: Ve benzeri

EBA: Eğitim Bilişim Ağı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, araştırmanın gerekçesi ve önemi, çalışmanın amacı, çalışmanın problem cümlesi ve problem cümlesinin alt problemleri, araştırmanın sınırlılıkları, kapsamı ve çalışmada geçen önemli kavram ve ifadelerin tanımları yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

İnsanlar günlük yaşamda karşılaştıkları durumlarda farkında olarak ya da olmayarak olaylar hakkında bazı değerlendirmelerde bulunurlar. Bir durum hakkında değerlendirme ve yorum yapılırken bireylerin sahip oldukları bazı değerler ön plana çıkmaktadır. Bireylerin olaylar hakkında yargılama yapmasını sağlayan değerler, zamanla ahlaki ilkeler ve inançlarla ilişkilendirilmiş ve eğitim felsefesi içinde yer almaya başlamıştır (Akbaba Altun, 2003). Eğitim felsefesi, değerler eğitimi yer vermiş ve bu kapsamda eğitimi, toplumsal sürekliliği sağlayan değer aktarım süreci olarak da görmeye başlamıştır. Çünkü değerlerin devamlılığını sağlayan, yeni değerleri oluşturan ve başka kuşaklara değerlerin aktarımını sağlayan eğitimidir. Eğitim örgütlerinin varlığının ilk nedeni, yaşamsal becerileri kazandırmak ve meslek edindirmek olarak görülürken, ikinci nedeni olarak da değer aktarımını sağlamaktır. Eğitimin değer aktarma amacı; sosyal düzeni korumak ve formal eğitimle yeni jenerasyona değerleri aktarmak olduğu söylenebilir. Eğitim-değer kavramları arasında uzun zamandan beri bir bağ bulunmaktadır (Çetin & Balanuye, 2015). Bu bağdan değerler eğitimi kavramı ortaya çıkmıştır. Değerler eğitimi, toplumda kabul görmüş değerleri aktarmaya ve bu değerlerle bireylerde olumlu davranışlar oluşturmaya

çalışmaktadır. Değerler eğitiminin amacı; kişilik gelişimini sağlamak, eleştirel düşünmeyi öğretmek, ahlaki yönden geliştirmek ve toplumun kötü olaylardan korunmasını sağlamaktır (Turan, 2012).

Yirmi birinci yüzyılın başında değer, norm, ahlak gibi kavramlar eğitim alanında tartışılan konular arasında yer almaya başlamıştır. Bu kavramlar bazı kesimler için geleneksel ve alışılmış kavramlar olarak görülürken, bazı kesimlerin ise üzerinde tartıştığı ve görüş belirttiği güncel kavramlar haline gelmiştir. Özellikle değerler eğitiminin sorgulandığı okullarda değerler kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır (Cihan, 2014). Değerler, geleneklerden ve yaşanmış hayatlardan kök alarak bugüne ve yarına şekil veren ilkeler toplamı olarak görülebilir. İnsan olma niteliklerini oluşturan değerler, hayatın olağan akışında ve sorunları çözmede eyleme geçmeyi sağlayan kuvvetin kaynağıdır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Bireyin düşünce ve davranışlarıyla ilgili olan değerler, bireylerin davranışlarını açıklamada ve davranışlarını kestirmede kritik bir öneme sahiptir (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000).

Ülkemizde değerler eğitime 2005 yılında belli başlı derslerde bahsedilmeye başlanmıştır. O dönemde değerler eğitimi sosyal bilgiler, hayat bilgisi, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi derslerle ilişkilendirilmiştir. Çeşitli eleştirilere bağlı olarak 2017 yılından sonra öğretim programlarının genelinde değerler eğitime yer verilmiştir (Akyol, 2010; Gerekten, 2018). Bu şekilde, değerler eğitiminin disiplinler arası bir yapıda olduğu ifade edilerek fen bilimleri derslerinin de değerler eğitimin önemli bir parçası olarak görülmüştür (Şentürk, 2020).

İnsanın çevresinde ve vücudunda meydana gelen her olay fen bilimleri derslerinin konusu olmaktadır. Bu denli geniş alana sahip bu dersin değerler eğitimi ile ilişkisinin olmadığı söylenemez (Koyunlu Ünlü, 2011). Diğer derslerde olduğu gibi fen bilimleri derslerinde de birçok materyal kullanılabilir. Bu materyallerden biri de ders kitaplarıdır. Ders kitapları kolaylıkla ulaşılabilen, öğretim programlarının içeriğini yansıtan materyallerdir. Bazı dönemlerde çeşitli nedenlerden ötürü formal eğitimi ara verilebilmektedir. Son yıllarda birçok ülkede salgın hastalıklardan dolayı eğitime ara verilmiş ve ders kitapları daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu nedenle, ders kitaplarının değerler içermesi değerler eğitimi açısından önem arz etmektedir.

Değerler, eğitim alanının ayrılmaz bir parçası olarak görülebilir. Ahlaklı, kişilik sahibi, nitelikli ve kaliteli insan yetiştirmek için değerlerin önemi ön plana çıkmaktadır. Günlük hayatta iyi ve kötü olan olay ve davranışlar bir değer ifade etmektedir. Sosyal bilimler

alanında değerler, genellikle bireysel ve toplumsal düzeni sağlayan kuralların ortaya koyulması ve düzenin devamlılığının sağlanması şeklinde tanımlanmaktadır (Özdaş, 2013). Toplumlardan bağımsız bir şekilde ele alınamayacak olan değerler, sosyal yapıda mevcut olan normlara, inançlara ve kültüre göre şekillenir (Akbaba Altun, 2003). Toplumda değerler eğitimi ailede başlamaktadır. Temelleri ailede atılan değerler okullarda pekiştirilir ve yeni değerlerle geliştirilir. Bu yüzden, eğitim kurumlarına, bireylere değerlerin aktarımında büyük yükümlülükler düşmektedir. Okullarda değerlerin eğitiminin etkin bir şekilde aktarılması için öğretim programlarında ve ders kitaplarında yer verilmelidir (Akyol, 2010). İlköğretim seviyesinde haftalık fen bilimleri ders saatlerinin fazla olmasından dolayı fen bilimleri ders kitaplarında da değerler eğitimine yer verilmelidir.

Milli ve manevi değerlerin öğrencilere kazandırılmasında öğretim programları önemli bir araç olarak görülmektedir (Yazıcı, 2006). İlköğretim fen bilimleri dersi öğretim programı (FBDÖP) değerler eğitimine göre incelendiğinde, 2018 programında değerler için “değerlerimiz” adlı bir bölüme yer verilmiştir. Bu bölümde adaletin, dostluğun, dürüstlüğün, öz denetimin, sabrın, saygının, sevginin, sorumluluğun, vatanseverliğin ve yardımseverliğin on farklı kök değer olarak yer aldığı görülmektedir. Öğrenme-öğretme sürecinde bu kök değerler; tek başlarına, alt değerlerle ve diğer kök değerlerle birlikte öğretimi sağlanmalıdır. İlköğretimin ilköğretim kademesinin 3 ve 4. sınıflarında fen bilimleri derslerine ayrı ayrı olmak üzere bir yıl için 108'er ders saatine; ortaokul kademesinin 5-8. sınıf düzeyindeki fen bilimleri derslerinde ise 144'er ders saatine yer verilmiştir (MEB, 2018). Bu ders saatlerinde okutulan fen bilimleri ders kitapları, öğrencilere değer aktarımı için önemli olarak görülmeli ve ders kitaplarında bulunan öğretim etkinlikleri doğrudan veya dolaylı olarak kök değerleri içermelidir. Okullarda dağıtılan fen bilimleri ders kitaplarında kök değerlere çokça yer verilmelidir. Bu nedenle, okullarda dağıtılan fen bilimleri ders kitaplarında kök değerlerin olup olmadığı konusunda araştırma yapılması gerekmektedir.

1.2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

2018 yılında yayınlanan FBDÖP'nda 10 farklı kök değere yer almaktadır. Bu değerlerin, öğretim etkinlikleri ile öğrencilere kazandırılması hedeflenmektedir (MEB, 2018). Öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler öğretmenlerin aktarımıyla, ailenin değerleri aktarmasıyla, öğrenciler arasındaki etkileşimle, okul çevresiyle ve ders kitaplarındaki ifadelerle gerçekleşmektedir. Ders kitaplarındaki değerler öğrencilere rehber olabilmektedir.

Bundan dolayı, fen bilimleri ders kitaplarının değerler açısından zengin olması gerekmektedir. Şentürk (2020) öğretmenlerle yaptığı bir araştırmada öğretmenler, değerlerin öğrencilere kazandırılması için kitap gibi görsel materyallerin kullanılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından okullarda dağıtılan fen bilimleri ders kitaplarında kök değerlere nasıl ve ne sıklıkta yer verildiğinin ortaya koyulması önemli bir araştırma konusu olarak görülmüştür. Bu durum araştırmanın yapılması için temel gerekçe olarak görülmüştür. Alan yazın incelendiğinde; matematik (Çetin, Mutluoğlu, Yazlık & Erdoğan, 2021; Yıldız, 2019a), sosyal bilgiler (Kapan, 2019; Oğuz Haçat & Demir, 2020), coğrafya (Aydın & Yaşar, 2020), Türkçe (Baki, 2019; Batur & Şaşmaz, 2020; Çetin, 2022; Erdem & Bahşi, 2022; Kaygana, Yapıcı & Aytan, 2013; Topbaş, 2019; Türksen, 2019; Yılar, 2016), hayat bilgisi (Candan & Ergen, 2014; Hatay Uçar & Çetinkaya, 2021; Özkan, 2017) gibi derslerin kitaplarındaki değerlerin incelenmesine yönelik araştırmalar yapıldığı halde, ortaokul fen bilimleri ders kitaplarındaki değerlere yönelik yapılmış bir araştırmanın bulunmadığı saptanmıştır. Fen bilimleri ders kitapları üzerine değerler ile ilgili herhangi bir araştırmanın olmaması bu araştırmanın başka bir gerekçesidir.

Fen Bilimleri ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi değerlerin aktarımı için önem taşımaktadır. Ders kitaplarındaki değer ifadeleri, değerler eğitiminin kalitesini doğrudan etkileyebilmektedir. Eğitimin temel materyallerinden biri haline gelmiş ve her zaman önemli olarak görülen ders kitapları, öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin sıklıkla başvurduğu kaynaklar arasındadır. Bu nedenle, fen bilimleri ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi ve var olan durumun ortaya koyulması önemli bir konu olarak görülmektedir. Bu araştırmanın; fen bilimleri dersi öğretim programlarını geliştiren kurum ve kişilere, öğretmenlere, velilere, öğrencilere ve özellikle de fen bilimleri ders kitaplarını geliştiren kurum ve kişilere kaynaklık edeceği düşünülmektedir. 2018 FBDÖP'nda değerlere yer verilmiş olsa bile bunun ders kitaplarına ne derece yansıtıldığının araştırılması önem arz etmektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Alan yazında fen bilimleri ders kitaplarındaki değerlere yönelik yapılan araştırmaların olmadığı görülmüştür. Söz konusu boşluğu doldurmak amacıyla bu araştırma

gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma ilköğretim 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki değerleri çeşitli yönlerden incelemek ve değerler eğitimi bakımından daha fonksiyonel kitapların hazırlanmasına katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

1.4. Problem Cümlesi

Araştırmanın problem durumunu “İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında kök değerlerin yer alma durumu nedir?” sorusu oluşturmaktadır. Bu problem durumuna göre alt problemler oluşturulmuştur.

1.5. Alt Problemler

Araştırmanın problem cümlesi kapsamında oluşturulan alt problemler şu şekilde verilmiştir:

1. İlköğretim fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler sınıf düzeyine göre nasıl değişmektedir?
2. İlköğretim fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler öğrenme alanına göre nasıl değişmektedir?

1.6. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2021-2022 eğitim ve öğretim yılında MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının (TTKB) ders kitapları olarak kabul ettiği MEB Yayıncılık ve Adım Adım Matbaa Yayıncılık yayınevlerine ait 6 adet fen bilimleri ders kitabıyla sınırlıdır.

Araştırmada incelenen değerler 2018 yılında yayınlanan fen bilimleri dersi öğretim programındaki 10 tane kök değerle sınırlıdır.

Araştırma fen bilimleri dersi kitaplarındaki etkinlikler, deneyler ve konu anlatımlarının yapıldığı kısımlar ile sınırlıdır. Kitapta yer alan görseller ve ünite değerlendirme soruları kısımları araştırmaya dâhil değildir.

1.7. Tanımlar

Değer: Bir millete ait olan sosyal değerleri, kültürel birikimi, ekonomik değerleri ve bilimsel değerleri gösteren maddi-manevi unsurların bütünü olarak görülmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022).

Kök Değerler: 2018 FBDÖP'nda bireylere kazandırılması istenen maddi ve manevi değerlerdir. Bunlar; sorumluluk, sabır, dürüstlük, saygı, dostluk, sevgi, adalet, yardımseverlik, öz denetim ve vatanseverlik değerlerdir (MEB, 2018).

Değerler Eğitimi: Değerlerin bireylere eğitim yoluyla aktarılmasını sağlayan eğitim faaliyetleridir (Turan, 2012).

Öğretim Programı: Öğretim etkinlikleri için her derse uygun bir şekilde hazırlanan ve öğretmene öğretim sürecinde kılavuzluk eden yazılı programlara verilen addır.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmanın amacı ilköğretim 3- 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki değerleri çeşitli yönlerden incelemektir. Bu bölümde öncelikle değer kavramının ne olduğu açıklanmıştır. Sonrasında değerlerin özelliklerine, değerlerin önemine, değerlerin sınıflandırılmasına, değerler eğitime, değerler eğitimi yaklaşımlarına, fen bilimleri ve değerler eğitime, ders kitapları ve değerler eğitimi ve önceden değerler eğitime ilişkin farklı araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Değer Kavramı

Toplumların bir arada yaşamasını sağlayan ve toplumsal düzenin devam etmesini sağlayan bazı kavramlar vardır (Koç, 2013). Bu kavramların arasında büyük öneme sahip olan kavramlardan biri de değer kavramıdır. Değer kavramı soyut bir kavram olarak görülmektedir. Soyut bir kavram olmasından ötürü eğitim, sosyoloji, psikoloji gibi birçok disiplin tarafından farklı bir şekilde yorumlanmıştır. Değer kavramı birçok alanın konusu olmasına rağmen üzerinde hemfikir olunmuş bir tanımı bulunmamaktadır (Bacanlı, 1999). Türk Dil Kurumu değer kavramını bir şeyin önemini gösteren ölçü, bir şeye denk gelen karşılık veya kıymet olarak tanımlamıştır. Ayrıca değer kavramı bir milletin sahip olduğu ekonomik, kültürel, sosyal ve bilimsel değerlerini kuşatan maddi-manevi unsurların bütünü olarak da tanımlanmıştır (TDK, 2022). Kişinin yeni durumları anlamaya çalışmasında kullandığı ölçütlere değer adı verilmektedir (Pilav & Orhan, 2020). Kişilerin veya grupların istediği, yararlı gördüğü ve beğendiği şeylerdir (M. Aydın, 2003).

Değerler istenilen, inanılan ve bir ölçü olarak görülen olay ve olgulardır. Değerler genel kaide olarak görülen davranış unsurlarıdır. Değerler bir mana ve kıymet barındırır (M. Aydın, 2003). Bir şeyin istenilip istenilmediğini gösteren inançlara değer denir (Güngör, 2010). Değerler insan davranışlarına yön verebilen inanç ve ilkeler olarak tanımlanabilir (Halstead & Taylor, 2000). Değerler kişilerin bir şekilde öğrendiği, hayatlarında devam ettirdiği ve başka kişilere aktaracağı toplumca kabul edilmiş öğelerdir (Gül Koşar, 2022).

Değer, bir toplumda hangi şeylerin önemli olduğunu ve hangi davranışların yapılmasının uygun olduğunu gösteren kurallar bütünü şeklinde tanımlanabilir (Erdem & Bahşi, 2022). Değer, bireyin değerli olduğunu gösteren özellikler ve elde ettiği birikimin bütünüdür (Yaman, 2012). Değer, hangi davranışın daha iyi olduğunu, hangi davranışın iyi olmadığını gösteren unsurlardır. Değer, bireyin hayata bakış açısını gösteren inançlar ve düşünceler bütünüdür (Güngör, 2010). Değerler, toplumların eskiden beri meydana getirdiği her şey olarak görülebilir (Çetin, 2022). Değerler; bireylerin gündelik bir davranışı sergilemek için temel aldığı, davranışların ne kadara yapıp yapılmayacağını belirleyen zihinsel yargılama sistemidir (Koltaş, 2020). Daha çok düşünce, duygu ve davranışlarla ilgili olan değerler, kişilerin davranışlarının altında yatan nedenleri açıklamada kullanılan mühim öğelerdendir (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000). Değerler, bireysel ve toplumsal ilişkilerin durumunu tayin eden, değerlerin yeniden oluşumunu sağlayan ve dünyayı anlamlandırmaya yarayan önemli unsurlardan birisidir (Topçuoğlu & Aksan, 2019).

2.2. Değerlerin Özellikleri

Alan yazında değer kavramı üzerine birçok sayıda tanım olmasına rağmen bu değer tanımlarının çoğunda ortak olan beş özellik bulunmaktadır. Bu beş özelliğe göre değerler; kavramlar veya inançlar, bireyde olması gereken nihai davranışlar, belirli durumların üstünde görülen, belirli davranışlar arasında seçim ve değerlendirme yapmaya yarayan ve belirli durumları bir önceliğe göre sıralayan kavramlardır (Schwartz & Bilsky, 1987).

İlköğretim FBDÖP'ndaki açıklamalara göre değerlerin bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu açıklamalara göre değerler; öğretim programlarının perspektifini oluşturan prensiplerin bütünü, gelenek ve görenekleri bugünden yarıya aktarılmasında rol oynayan bir köprü, günlük yaşamda karşılaşılan problemlerin çözümünde başvuru kaynaqlarıdır (MEB, 2018).

Genel olarak değerlerin özellikleri şu şekildedir (Aydın & Akyol Gürler, 2014, s. 5; Kuşdil & Kağıtbaşı, 2000; M. Z. Aydın, 2003):

- İnanışlar içeren soyut olgulardır.
- Bireylerin yapıp ettiklerini mantıklı olmasını ve benimsenmesini sağlayan unsurlardır.
- Arzu edilen ve ilgi gösterilen öğelerdir.
- Birçok alan ve durum ile ilgilidirler.
- Her durumun kendine has değerleri bulunur.
- Sosyal alan ile ilgilidir ve kültürün aktarımında görev alırlar.
- Değerler köklü inançlardır.
- Değerler bireylerin amaçlarıyla ve amaçlara ulaşmak için yapılan davranışlarla ilgilidir.
- Değerler bir şeyin değişiminde ve seçiminde işlev görürler.
- Toplum tarafından kabul edilen tutumlardır.
- Karar vermede başvurulan kriterlerdir.
- Kişileri bir tarafa zendirirler.
- Yaşayarak ğrenilirler.
- Dinamiktirler, değişim geçirebilirler.
- Yardımlaşma ve dayanışmada rol alırlar.
- Toplumsal düzene ters durumlarda sınırlayıcıdırlar.
- En çok duyuşsal alanla ilgilidirler.
- Toplumdaki bireyleri birbirine bağlarlar.
- Amaçları gerçekleştirmede yn gösterirler.

Değerler kişilerin ulaşmak için mücadele ettiği ideal durumlardır. Duygusal inançlar olarak da görülebilir. Belirli davranışların üstünde olan soyut olgulardır. Değerler belirli durumlar arasında seçim sağlamaya yarar. Değerler kendi içinde önem durumuna göre sıralanabilir (Schwartz, 2006).

2.3. Değerlerin Önemi

İnsanlar topluluklar halinde yaşayan sosyal varlıklardır. İnsanın yaşadığı toplumda sürekli bir değişim gözlenmektedir. Bu değişimler ile birlikte yeni durumlar türemektedir. Kişinin yeni türeyen bu değişik durumları anlamaya çalışmasında kullandığı ölçütlere değer adı verilmektedir. Birey, toplumda hâkim olan değerleri zamanla kazanmaktadır. Zamanla ortaya çıkan toplumsal değerlerin gelecek nesillere aktarılması kültürel mirasın devamlılığı açısından önemlidir. İnsanların sahip olduğu değerler zamanla gelişebilir ya da kaybolabilir. Değerlerin kaybolmaması ve olumlu yönde gelişmesi için değerler eğitimine önem verilmelidir (Pilav & Orhan, 2020).

Değerler; toplumları ayak tutan, toplumdaki bireyleri birbirine kenetleyen, toplumsal düzeni sağlayan, eğitim ile aktarılan ve toplumların varlığını devam etmesini sağlayan önemli görülen öğelerdir (Batur & Şaşmaz, 2020; Çolak, Taflan & Yaman, 2009). Değerler bir toplumun manevi mirasıdır. İnsan davranışlarının oluşmasını sağlayan temel unsurların başında değerler gelmektedir (Aktepe & Tahiroğlu, 2016). Toplumların yazılı ve yazısız kendilerine özgü birçok değeri vardır. Toplumlar sahip oldukları değerleri gelecek nesillere aktarmaya çalışırlar (Pilatin, 2016). Toplumların kabul ettiği pek çok değer bulunmaktadır. Bireylerin kendi toplumu içinde kabul görmesi için bu değerleri benimsemesi ve sergilemesi gerekmektedir (Saka, 2014). Bireyin iç dünyasının hesaplaşmasını gösteren değerler, kişinin karakter ve kişiliğinin oluşumunda önemli rolü olan tutumlardır (Gül Koşar, 2022).

Kişilerin huzurlu bir hayat sürmesi için belirli değerlere sahip olması gerekmektedir. Değerler insanlara yol gösteren köşe başı levhaları gibidir. Hangi davranışın iyi, hangi davranışın kötü olduğunu gösterirler. Birey yanlış bir davranışta bulunduğu zaman sahip olduğu değerler, kişiyi yanlış davranışından döndürebilmektedir. Değerlerine önem vermeyen ve toplumsal değerleri yansıtmayan kişiler, toplumsal düzeni ve huzuru yok edebilmektedir. Merhamet, saygı, dürüstlük, sevgi gibi değerler insanlara toplumsal ahlaki davranışlarla yakından ilgilidir (Gül Koşar, 2022). Bu değerlerin öğrenilmesi, çağın gereksinimlerine göre yeniden düzenlenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması oldukça önemlidir.

2.4. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerlerin belirli gruplara göre sınıflandırılması bireylere ve toplumlara değer yargısı oluşturmada yön göstermektedir (Acat & Aslan, 2012). Değerler daha önceden yapılan çalışmalarda değer türlerine göre gruplandırılarak ele alınmıştır.

Psikoloji alanında ilk defa değer testi 1928 yılında Spranger tarafından kullanılmıştır. Spranger bir grup üstünde yaptığı çalışmada denekler üstünde en fazla hâkim olan değere göre bir sınıflandırma oluşturmuştur. Spranger, çalışmasında her deneğin altı temel değer tipine girebileceğini ileri sürmüştür ve bu değerleri ekonomik (iktisadi), estetik, sosyal, siyasi, dini ve kurumsal (ilmi) şeklinde ifade etmiştir. 1960 yıllarında Allport, Vernon ve Lindzey bu değerleri bir ölçek haline getirmiştir. Bu altı değere sonradan ahlaki değerler de eklenmiştir. Bu değerler, herkesin hayatında bir derece yer almaktadır. Değerler insanların amaç ettiği veya başkalarının hayatında istediği unsurlardır (Güngör, 2010).

Rokeach değerleri iki gruba sınıflandırmıştır. Bunlar, amaç değerler ve araç değerlerdir. Amaç değerler, hayatın temel gayelerini göstermektedir. Araç değerler, hayatın temel gayelerine varmak için kullanılan değerlerdir (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000). Amaç değerler; aile güvenliği, başarılı olma, eşitlik, ulusal güvenlik, kendine saygı gibi 18 değerden oluşmaktadır. Araç değerler; cesaret, dürüstlük, kibarlık, temizlik, yardımseverlik gibi 18 değerden oluşmaktadır (Rokeach'dan aktaran Yıldız, 2019b).

Schwartz değerleri; yardımseverlik, güvenlik, öz yönetim, güç, başarı, evrenselcilik, hazcılık, uyum, uyum ve kültürel miras şeklinde on başlık şeklinde 56 değere göre ayırmıştır. Bu değerlerden güç ve başarı değerleri saygınlığı ve sosyal üstünlüğü, hazcılık ve başarı değerleri benmerkezci memnuniyeti, uyum ve hazcılık değerleri hoşgiden uyarlama arzusunu, öz yönetim ve uyum değerleri yenilik ve ustalığa içsel yönelimi, öz-yönetim ve evrenselcilik değerleri kişinin kendi yargısına olan güvenini ve varoluşun çeşitliliğini ifade eder. Evrenselcilik ve yardımseverlik değerleri başkalarının geliştirilmesi ve kendi menfaatlerinin aşılmasını, yardımseverlik ve uyum değerleri bireyler arasındaki ilişkileri teşvik eden davranışları, yardımseverlik ve kültürel miras değerleri bireyin kendi grubuna bağlılığı, uyum ve kültürel miras değerleri benliğin sosyal olarak dayatılan beklentiler lehine olmasını vurgulamaktadır. Kültürel miras ve güvenlik değerleri yaşama kesinlik sosyal düzeni korumayı, güvenlik ve uyum değerleri insan ilişkilerinde düzenin korunmasını, güvenlik ve güç değerleri insan ilişkilerini ve ekonomik değeri olan kaynakları

kontrol etmeyi ifade etmektedir (Schwartz, 1994). Ayrıca Schwartz ve arkadaşları ilerleyen zamanlarda bu 10 değeri başka bir çalışmada 19 değere çıkarmışlardır (Schwartz vd., 2012).

Evin ve Kafadar (2004) ve Maslovaty (2003) yaptıkları araştırmalarda değerleri milli değerler ve evrensel değerler şeklinde iki grupta ele almıştır. Milli değerler vatan, millet, cesaret gibi kavramlarla ilgili iken, evrensel değerler ise özgürlükler, demokrasi, barış gibi kavramlarla ilgilidir.

Fernandes (1999) değerleri; etik, organik, eğlence, ekonomik, siyasi, kişisel, entelektüel ve manevi değerler olmak üzere sekiz grupta sınıflandırmıştır.

Nelson adlı araştırmacı 1974 yılında değerleri; bireysel değerler, sosyal değerler ve grup değerleri şeklinde üç sınıfa ayırmıştır. Söz konusu bu sınıflamaya göre değerler bireylerden toplumlara doğru uzanan bir özelliğe sahiptir (Aydın & Akyol Gürler, 2014).

Bazı yabancı ülkelerde okullarda değerler eğitime önem verilerek bazı programlar geliştirilmiştir. Örneğin, Avustralya okullarında ulusal çerçevede değerler eğitimi için dokuz temel değer belirlenmiş ve tüm okullarda belirlenen değerler eğitim programlarına dâhil edilmiştir. Avustralya eğitimi için ulusal çerçevede belirlenen değerler bakım ve şefkat (1), elinden gelenin en iyisini yapma (2), adil olma (3), özgürlük (4), dürüstlük ve güvenilirlik (5), dürüstlük (6), saygı (7), sorumluluk (8) ve anlama, hoşgörü ve kapsayıcılık (9) şeklinde ifade edilmiştir (Lovat, 2009).

2.5. Değerler Eğitimi

Değerler eğitimi ailede başlar, yaşamın sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Değerler eğitimi sürecinde bireyin kendisini tanımasını sağlamak ve iyi bir yaşam sürmesini sağlamak ön plandadır (Koltaş, 2020). Çocuklar, değerleri hayatın erken dönemlerinde öncelikle aile içinde öğrenmeye başlar. Ayrıca oyun arkadaşları, medya, yerel topluluklar, akranlar, bakıcılar ve diğer kurumlar çocuklara değer öğretiminde rol almaktadır (Halstead & Taylor, 2000). Ahlak ve değerler, yaşamla doğrudan ilgili olduğundan ve bireylerin yaşamlarını kolaylaştırdığından dolayı eğitimin konusu ve bir amacı olmuştur (M. Z. Aydın, 2003).

Literatürde değerler eğitimi kavramı yerine ahlaki eğitim, karakter eğitimi, etik eğitimi, sosyal-duygusal öğrenme, pozitif psikoloji gibi bir dizi başka terimler de kullanılabilmektedir (Berkowitz, 2011; Lovat & Toomey, 2009). Bunlar ne kadar terim

olarak birbirinden farklı olsa da temel amaçları; bireylerin olumlu kişilik gelişimini sağlamak, toplum içinde hareket etme kabiliyetini geliştirmektir. Değerler eğitimi, bireylerin sahip olması gereken değerlerin oluşumunu ve gelişimini destekleyen eğitim uygulamaları olarak tanımlanır (Berkowitz, 2011).

Günümüzde gerçeğin tek olmadığı kişiden kişiye, durumdan duruma göre değişebileceği anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Bireylerin hangi durum ve şartlarda nasıl davranması gerektiği değerler eğitimi ile öğretilir (Ekşi, 2003). Değerler eğitiminde temel esas kişilik sahibi ve ahlaklı bireylerin yetiştirilmesini sağlamaktır (Sayın, Orbay & Altunay Şam, 2019). Çocuklar bazı tutum ve davranışları anne ve babalarını gözlemleyerek öğrenirler. Bu gözleme sürecinde çocuklar ahlaki ve kültürel değerlerini kazanırlar. Okullarda öğretimi yapılan ve içerikleri günlük hayatla bağlantılı olan derslerde değerlerin gelecek nesillere aktarımı mümkündür. Öğrencilerin değerler eğitiminde en büyük görev Milli Eğitim Bakanlığına düşmektedir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitime yönelik son yirmi yıldır epey çaba göstermiştir (Pilav & Orhan, 2020).

Günümüzde değerler eğitimi, öğretmen ve okul tarafından oynanacak merkezi rollerinin tam kalbinde yer almaktadır. Okullarda değerler eğitimi öğretmenin bir fark yaratma gücü üzerine kuruludur (Lovat, 2009).

Bireylerin, önceden öğrendikleri değerlerin farkında olması ve öğrendiği değerleri içselleştirmesi, değerlere ilişkin soruların çözümlemesi ve öğrenilen değerlere uygun davranışlar sergilemesi değerler eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususlardandır (Whitney, 1986, s. 13).

Değerler eğitiminin birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Bu fonksiyonları şu şekilde ele alınabilir:

- Önemli ve yararlı görülen kültürel nesnelerin üzerine dikkat çekilir.
- Sosyal hayatta bireylere rehberlik ederler.
- Bir durum hakkında yargılama yapılırken değerler birer vasıta olarak kullanılır.
- En iyi düşünme ve davranma şeklinin gösterirler.
- Bireyin üzerinde kontrolcü ve sınırlayıcı görevleri bulunur.
- Bireyler arasında dayanışma aracı olurlar (Aydın & Akyol Gürler, 2014, s. 41-42).

Değerlerin aktarımında çoğu zaman rol model anlayışı hâkimdir. Kişinin doğumunda ortaya çıkmazlar daha sonradan çevreden öğrenilerek ve benimsenerek elde edilirler. Değer

yargılarının oluşumu ve aktarımı planlı ve plansız olarak meydana gelebilmektedir (Yeşil & Aydın, 2007). Değerler bireyden bireye, bölgeden bölgeye değişebilirler ve değerlerde sabit bir sıralama gözükmez. Değerler yaşandıkça ve benimsendikçe devamlılık gösterirler. Toplumda önemini kaybeden değerler silinip gider (Çopur, 2018).

Rol model olarak öğrenilen değerler, bireyin anlayabileceği şekilde sergilenir. Bu sergilemeden sonra bireyin, istenen değeri içselleştirip içselleştirmedeği değerlendirilir. Öğrenme ortamları değer kazandırmaya yönelik oluşturulmalı ve her bireyin verilen değerleri öğrenmesine yardımcı olunmalıdır. Yerine göre öğrenci, değer öğrenmeye teşvik edilmeli ve çeşitli yöntemler kullanılarak bireylerin düşüncelerini paylaşması sağlanmalıdır (Çopur, 2018).

2.6. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Değerler eğitiminde bireylere hangi değerlerin ne için, ne kadar, hangi yollarla öğretileceği belirtilmesi ve bireylerin öğretim süreci sonucunda verilen değerleri benimseyip benimsemediğinin ortaya koyulması gerekmektedir. Bütün bunlar için değer öğretim yaklaşımları ön plana çıkmaktadır (Demirhan İşcan, 2007). Değer öğretimi yaklaşımları ile değer öğretim süreci bir bütün olarak açık bir şekilde belirtilebilir. Bu yaklaşımlar kullanılarak ders süreci öğrenciye uygun bir hale getirilir. Bu yaklaşımlar öğreticiye bir rota çizmekte ve öğretim süreci açık bir şekilde görülmektedir.

Aktarılacak istenen değerler, bireylere gelişigüzel aktarılmaz. Bireylere değerleri öğretmek için birçok farklı yaklaşım ileri sürülmüştür. Bazı yaklaşımlar bireylere değerleri doğrudan öğretmeye çalışarak, bazı yaklaşımlar bireylere sorgulama, yansıtma ve akıl yürütme yaparak, bazı yaklaşımlar da etkinlikler yoluyla açık ve örtük bir şekilde değerleri kişilere aktarmaya çalışmaktadır (Uzunkol, 201, s. 134).

Değer eğitimi yaklaşımlarını Superka ve Johnson (1975), aşılama, analiz, açıklama, ahlaki gelişim ve eylem öğrenme olmak üzere beş gruba ayırmışlardır. Değerler eğitim ile ilgili alan yazında değerler öğretimine yönelik birkaç yaklaşım bulunmaktadır. Bu değer öğretim yaklaşımlar şunlardır:

- Değerlerin doğrudan öğretimi (aşılama, telkin etme) yaklaşımı
- Değerleri belirginleştirme yaklaşımı
- Değer analizi (çözümlemesi) yaklaşımı

- Bütüncül (ahlâkî muhakeme) yaklaşım
- Karakter eğitimi
- Değerlerin öğretiminde örtük program

Bu yaklaşımlardan değerleri açıklama yaklaşımı, değerlerin telkin etme yaklaşımı, değer çözümleme yaklaşımı ve ahlaki muhakeme yaklaşım genel kabul görmüş klasik değer aktarma yollarıdır. Zamanla bu dört yaklaşım yetersiz görülmüş ve bunlara değer eğitiminde örtük program ve karakter eğitimi yaklaşımları eklenmiştir (Öztürk, 2017).

Değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı: Bu yaklaşımın amacı; bireylere kazandırmak istenen değerleri benimsetmek ve kazanılan değerleri bireylerin daha iyi yansıtmasını sağlayarak daha iyi değerler kazandırmaktır (Aydın & Gürler, 2014, s, 70). Bu yaklaşımda doğru ve yanlışın ne olduğu öğretilerek bireye verilmeye çalışılmaktadır (Demirhan İçsan, 2007). Öğretici tarafından önceden belirlenen değerler üzerinde herhangi bir tartışma yapılmadan bireylere değer yargıları ve değer örnekleri sunulur. Bu yaklaşımda bireyin verilen değerleri benimseyip sergilemesi ve bireyde var olan değerlerin düzenlenmesi beklenir. Değerleri bireylere kazandırmak için taklit, rol yapma, öğüt verme, ödül-ceza, pekiştireçler gibi yöntem ve teknikler kullanılabilir (Dilmaç, 2007; Superka & Johnson, 1975).

İnsanlar günlük hayatlarında çeşitli olaylardan birçok tecrübe kazanırlar. Özellikle ileri yaştaki kişiler yaşadıkları olumsuz olayları, yeni hayata atılan bireylerin yaşamasını istemezler. Öğrendikleri değerlerin doğru olduğunu düşünürler. Bunun için tecrübe edilen değerleri doğrudan gençlere aşılama çalışırlar (Çopur, 2018).

Değer belirginleştirme yaklaşımı: Değerlerin bireylere öğretilmesi yerine bireyin sahip olduğu değerleri fark etmeleri ve açıklamaları temeline dayanmaktadır (Demirel Balık, 2016). Bireylerin kendi yapılandırdıkları değerlere daha fazla önem vereceği kabul edilmektedir (Halstead & Pike, 2006). Bu yaklaşımda öğretmenler, bireylerin değerlerini oluşturmaları ve açıklamaları için çeşitli sorular sorarak yol gösterir. Baskıcı ve otoriter bir tutum sergilenmeden bireyin var olan değerlerini zihinsel olarak karşılaştırması sağlanarak yeni değerler üretmeleri amaçlanır. Öğretici, değer öğretim sürecinde bireylerin değerlerini yapılandırması için rol oynama, taklit, grup çalışması ve tartışması gibi yöntemlere başvurulabilir (Superka & Johnson, 1975).

Değer analizi yaklaşımı: Değer analizi yaklaşımında bireylerin, değer yargıları üzerinde bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme yapması, değerlerini kavramaları, değerler arsında bağlantılar kurmaları amaçlanmaktadır. Bu yaklaşımda bireylerin değer yargıları oluşturmaları için bilimsel yöntem ve mantıksal düşünme ağırlık kazanmaktadır (Demirhan İşcan, 2007). Değer analizinde bireylere hayatlarında nasıl hareket edecekleri söylenmesi değil, bireylerin karşılaştıkları problemlere çeşitli sorular yönlendirmesi, bilimsel kanıtlar sunması ve değer yargılarının analiz edilmesi esastır. Değer analizinde bilimsel yöntem basamakları uygulanabilmektedir (Erbaş, 2020).

Değer analizi yaklaşımında günlük hayattan bir problem veya yapay bir problem ele alınarak problem çözme ve mantıklı düşünme süreci içinde sorun çözmeye çalışılır (Akbaş, 2004). Örneğin, insanların hastane içinde neden yüksek sesle konuşmamaları gerektiği problem çözme ve mantıklı düşünme evrelerine göre çözüme kavuşturulabilir. Değer analizinde bireylerin mantıksal bir süreç yürüterek kademeli bir şekilde değere ulaşması söz konusudur. Duygusal bir tavır sergileme söz konusu değildir. Birey, değer üretme sürecinde kendi duygularını sürece yansıtmadan değer yargısı üretir. Bu yaklaşım problem çözmenin değer kazandırma süreci olarak nitelendirilebilir (Kurtulmuş, 2009).

Ahlaki muhakeme yaklaşımı: Bu yaklaşımın temeli Piaget ve Kohlberg'in bilişsel akıl yürütme ve düşünme, karar verme ve değer ikilemleri süreçlerini vurgulayan bilimsel çalışmalarına dayanmaktadır (Fernandes, 1999). Bu yaklaşım, bireyin davranışlarının altında yatan nedenlere odaklanarak değerlerin geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu yaklaşımda bireyin davranışlarından ziyade yapılan davranışın dayandığı ilkeler önemlidir. Bireylere birtakım ahlaki ikilem içeren metinler verilerek kişilerin olaylar hakkındaki değer yargıları ortaya çıkarılmaya çalışılır (Kurtulmuş, 2009). Ahlaki muhakeme yaklaşımında muhakeme etme becerisi yoluyla kişilere değer yargıları kazandırılmaya çalışılır (Meydan, 2012). Ahlaki değerler, doğrudan telkin yapılarak aktarılmaz. Kişi akıl yürüterek ve çözümlemeler yaparak belirli değerler kazanır (Katılmış, 2010). Bu yaklaşımda değer yargıları, ikilem oluşturan bir durumda telkin yoluyla değil, hangi davranışın daha iyi olduğunu, davranışın ne şekilde yapılacağını bireyin kendisinin öğrenmesi gerekmektedir (Şahin, 2017). Bu yaklaşımda bireylere ahlaki değer yargılarının olduğu iki hikâye sunulur. Bireylere bu hikâyelerdeki olaylar hakkında çeşitli sorular sorularak bireylerin sahip olduğu değer yargıları ortaya çıkarılır. Bu hikâyeler üzerinden muhakeme yapılarak bireylerin tekrardan özgürce değer oluşturmaları sağlanır (Akbaş, 2004).

Karakter eğitimi: Karakter eğitimi, bireyin hangi davranışın iyi olduğunu bilmesi, kendisi için faydalı olan şeyleri istemesi ve toplumda iyi görülen davranışları sergilemesi amacıyla yapılan uygulamaları kapsamaktadır. Karakter eğitiminde yapılan uygulamalar bireyin karakterini doğrudan etkilemektedir. Karakter eğitiminde çevrenin büyük bir etkisi bulunmaktadır (Ekşi & Katılmış, 2016, s. 95). Karakter eğitimi ders programlarında açık veya örtük bir şekilde verilebilmektedir. Karakter gelişimi sürecinde değerler bireylere aktarılabilmektedir. Çocuklara belirli değerleri kazandırmak, değerlere karşı farkındalık oluşturmak ve değerlerin davranışlara dönüşümünü sağlamak karakter eğitiminin temel amaçları arasındadır. Karakter eğitiminde okul ve öğretmenlerin değer öğretiminde aktif bir rol almaları gerekmektedir (Meydan, 2012).

Değerler eğitiminde örtük program: Resmi öğretim programlarının dışında kalan uygulamaları kapsamaktadır. Öğretim programlarında yer almayan, bireyin öğrenme sürecinde kazandığı değerler, bilgiler ve fikirleri örtük program kapsamında ele alınmaktadır. Bazen örtük şekilde verilen değerler bireyde daha etkili olabilmektedir. (Karagöz, 2013).

Değer öğretiminde araştırma- inceleme yoluyla öğretme yaklaşımı, proje tabanlı öğrenme, metin inceleme, kubaşık öğrenme yöntemi, fotoğraf yorumlama, tartışma, rol oynama, örnek olay, problem çözme gibi yöntem ve teknikler kullanılabilmektedir (Aydın & Akyol Güler, 2014, s. 88).

2.7. Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi

Eğitim alanında derslerin hedeflerinin kazandırılmasında kullanılan araçlardan birisi de ders kitapları olarak kabul edilmektedir. Ders kitabı bir dersin içeriği ve öğretim etkinleri için hazırlanan, öğrenci seviyelerine göre oluşturulan, muhtevası öğretim programlarına uygun olan, belirli çevreler tarafından incelemesi yapılmış ve bazı kurumlar ya da kişiler tarafından onaylanmış kaynaklardır. Öğretim programlarında hedeflenen kazanımları ve öğretilmesi gereken içerikleri bireylere aktarabilmek ders kitaplarıyla muhtemeldir. Ders kitaplarına öğrenme ve öğretme sürecinde çok fazla kaynak olarak kullanılmaktadır. Öğretmenlerin çoğunluğu öğrenme ve öğretme etkinlikleri ile ilgili planlarını ders kitaplarına göre oluşturmaktadır. Söz konusu bu durum ders kitaplarını daha da ön plana çıkarmaktadır. Ders kitapları okullarda en çok başvuru alan temel materyallerdir. Bundan dolayı, ders kitaplarının

faýdalarının bilinmesi ve kitapların buna göre düzenlenmesi gerekmektedir (Gülersoy, 2013). İnsanlar ders ve okuma kitaplarından faydalanarak hayatına şekil verebilmektedir (Pilav & Orhan, 2020). Değerler kazanımlarla ilişkilendirilerek afiş, canlandırma, video ve kitap gibi araç ve gereçlerle bireylere kazandırılabilir (Şentürk, 2020).

2.8. Fen Bilimleri Dersinde Değerler Eğitimi

Bireylerin kendilerine ve topluma daha faydalı olmaları ve kişiliklerinin geliştirmeleri için değer odaklı eğitim, eğitim programının temel hedeflerinden biri olmalıdır (Fernandes, 1999). Değer odaklı öğretim programları; vatandaşlık becerileri eğitimi kişiler arası uyum, ahlâkî özelliklerin geliştirilmesi, mesleki gelişimin oluşması, bireylerin saygı değerini benimsemesi, hayata karşı ılımlı bir bakış açısı oluşturma, maneviyatın gelişmesi yönünde içerik sunmaktadır. Ayrıca değer odaklı sistemin oluşumunu kolaylaştırma, değerleri farklı şekilde ele alma, bireysel kararlarda değer yargılarına dikkat etme, akıl yürütme, etik yargılar geliştirme gibi konular üstünde durmaktadır (Yazdani, Akbarilakeh, Ahmady, Foroutan & Afshar, 2015).

Kök değerler, insanların bir arada yaşamasını ve sosyal düzenin devam etmesini sağlayan kazanımlar olarak görülmektedir. İnsanların bir arada nasıl yaşaması gerektiği hakkında rehberlik eder. Yapılan bir çalışmaya göre öğretim programlarında değerler eğitime yeterince yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır (Yaşaroğlu, 2013). Bu bağlamda kök değerlerin öğretim programlarına dâhil edilmesi önem arz etmektedir (Gül Koşar, 2022).

Son yıllarda yavaş yavaş öğretim programlarına değerler eğitimi dâhil edilmeye başlanmıştır. 2018 yılında yayımlanan tüm öğretim programlarında ayrı ayrı değerler eğitime yer verilmiştir. MEB 2017 yılında bir basın toplantısında öğretim programlarında yenilemeler ve değişiklikler yapıldığını açıklamıştır. Bu toplantıda öğrenme ve öğretme yöntemlerinde çağın gereksinimlerine ilişkin müfredatta yenilemeler yapıldığı belirtilmiştir. Değerler ve değerler eğitimi öğretim programlarının ana odağı haline gelmiştir. Yeni öğretim programlarında on kök değer ve dokuz temel yeterlilik ve beceri yer almıştır (TTKB, 2017). Fen bilimleri dersi öğretim programı da bu programlarından biridir. Bu öğretim programı MEB tarafından ilkök ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflara yönelik geliştirilmiştir. Bu öğretim programının “öğretim programlarının perspektifi” şeklinde geçen başlığında Türkiye eğitim sisteminin temel amacının değer ve yetkinlikler ile bütünleşmiş

bilgi, davranış ve becerilere sahip kişiler yetiştirmek olduğunu; değerlerin, toplumumuzun milli ve manevi kaynaklarını dünden bugüne ulaşmasını ve yarınlara aktarılmasını sağlayan öğeler olduğundan bahsedilmiştir. Bu perspektif başlığı altında “yetkinliklerimiz” ve “değerlerimiz” şeklinde iki ayrı alt başlık yer almaktadır. Bu başlıklarda değerler teorik yapı olarak görülürken, yetkinlikler ise bilgi ve beceri ve davranışların pratiğe dökülmüş hali olarak görülmüştür. Öğretim programlarında değerler ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz birer parça olarak görülmüştür (MEB, 2018).

İlköğretim FBDÖP’da değerler eğitimine ilişkin ayrı bir bölüm, öğrenme alanı veya ünite oluşturulması gerektiğine değinilmemiştir. Programda sadece kök değerlerin ders kitaplarındaki konularla ilişkilendirilerek verilmesi gerektiğine değinilmiştir. Fen bilimleri dersi öğretim programında “kök değerler” şeklinde sınıflandırma yapılmıştır. Bu kök değerler; adalet değeri, dostluk değeri, dürüstlük değeri, öz denetim değeri, sabır değeri, saygı değeri, sevgi değeri, sorumluluk değeri, vatanseverlik değeri ve yardımseverlik değeri olmak üzere 10 değerden oluşmaktadır. Kök değerler öğretim programında eğitim sürecinin temel amaçları arasında görülmüştür. Bu değerlerin eğitim sürecinde kendi başlarına, ilgili oldukları alt değerlerle ve diğer kök değerlerle birlikte öğretimi yapılması gerekmektedir. Öğretim programında kök değerlerin öğrenci kazanımları ile ilişkilendirilerek verilmesi gerektiğine değinilmiştir (MEB, 2018).

Bireyler; bir konuya yönelik tercihlerde bulunurken, çevreleri ile uyum sağlarken, diğer bireylerle iletişim kurarken, yaşamlarına yön verirken ve herhangi bir olgu ve olay hakkında karar verirken büyük öneme sahip olan değerleri kullanırlar. Bu kadar öneme sahip olan değerlere öğretim programlarında yer verilmesi elzemdir. Eğitim sisteminde bireylere sadece teorik bilgiler aktarılmaz, aynı zamanda bireyin yaşadığı toplumun değerlerinin kazanması ve günlük yaşamlarına yansıtılması da amaçlanır (MEB, 2018).

2018 yılında yayımlanan FBDÖP’da kök değerlerin tanımları, kök değerlerin hangi tutum ve davranışları kapsadığı, hangi konularda yer aldığı hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Söz konusu kök değerlerle ilgili bilgilere öğretim programlarının tanıtımının yapıldığı basın toplantısı için hazırlanan bir dokümanda verilmiştir. Bu dokümanda değerler ve değerlerle ilişkili tutum ve davranışlar yer verilmiştir (TTKB, 2017). İlköğretim öğretim programlarında yer alan kök değerlerin tanımları aşağıda verilmiştir.

Adalet: Adalet kavramı hak ve hukuk kavramları ile sıkı sıkıya kenetlenmiş bir kavramdır (Çeçen, 2020). Paylaşma, eşit davranma, adil olma gibi tutum ve davranışları barındırır

(MEB, 2017). Adalet kavramı; toplumsal hakların herkes tarafından eşit kullanılması, doğruluk, hakkı gözetme, hak ve hukuka uygunluk, herkese hakkı olanı verme gibi anlamlara gelir (TDK, 2022). Özet olarak, adalet kavramı bir kişiye veya bir şeye adil ve objektif kararların verilmesi anlamına gelir.

Dostluk: Dost olma durumu (TDK, 2022), insanların birbiriyle kurdukları olumlu bağ (Akdemir, 2022) şeklinde tanımlanabilir. Dostluk kavramı; vefalı olma, sadık olma diğerkâmlık, anlayışlı olma, güven duyma, dayanışma, yardımlaşma gibi tutum ve davranışları barındırır (MEB, 2017).

Dürüstlük: İyi ve doğru olarak kabul edilen şeylerin yer, koşul ve zaman gözetmeksizin olduğu gibi kabul edilmesidir (Atabek, 2015, s. 11). Özün ve sözün, için ve dışın birbiriyle uyumlu olmasıdır (Aral, 2012, s. 129). Dürüstlük; doğru sözlü olma, açık ve anlaşılır olma, sözünde durma, güvenilir olma gibi tutum ve davranışları barındırır (MEB, 2017).

Öz denetim: Bir hedefe ulaşmak için kişinin davranış ve tepkilerini denetlemesi, yapacağı şeylerin bilincinde olması anlamına gelir. Başka bir deyişle otokontrol demektir (TDK, 2022). Öz denetim; öz güven sahibi olma, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, gerektiğinde özür dileme, davranışlarını kontrol etme gibi tutum ve davranışları barındırır (MEB, 2017).

Sabır: Problemler karşısında beklemeyi bilme, tahammül etme, dayanabilme erki, azimli olma şeklinde tanımlanabilir (TDK, 2022).

Saygı: Bir şeye ya da kişiye karşı ölçülü ve dikkatli davranmaya sebep olan duygudur (TDK, 2022). İnsanların kişiliklerine değer verme, alçakgönüllü olma, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme, başkalarına kendine davranılmasını istediği gibi davranma gibi tutum ve davranışları barındırır (MEB, 2017).

Sevgi: Bir kişiye, şeye, nesneye ve olguya, karşı oluşturulan olumlu duygudur (TDK, 2022). Fedakârlık yapma, birisine güven duyma, aile birliğine önem verme, vefalı olma, merhametli olma gibi tutum ve davranışları barındırır (MEB, 2017).

Sorumluluk: Bireyin kendisine ve çevresine karşı üstüne düşen yükümlülükleri yerine getirmesidir (TDK, 2022). Tutarlı ve güvenilir olma, kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme, sözünde durma gibi tutum ve davranışları barındırır (MEB, 2017).

Vatanseverlik: Bireyin yaşadığı ülkeye veya soy ağacının dayandığı topraklara karşı gösterdiği sevgi ve bağlılıktır (Yıldız, 2019b). Kurallara ve kanunlara uyma, toplumu önemseme, sadık olma, çalışkan olma, dayanışma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma gibi tutum ve davranışları barındırır (MEB, 2017). Vatanseverlik bireyin, ülkesinin kalkınmasını, ilerlemesini gönülden istemesi şeklinde de tanımlanabilir.

Yardımseverlik: Bireyin canlılara yapmış olduğu yardım, gösterdiği ilgi, diğer kişilerin ihtiyaçlarını giderme, bir iş konusunda yardım etme gibi anlamlara gelir (Yıldız, 2019b). Merhametli olma, paylaşma, cömert olma, iş birliği yapma, misafirperver olma gibi tutum ve davranışları barındırır (MEB, 2017).

2.9. Değerler Eğitimi ile İlgili Araştırmalar

Ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelendiği araştırmalar alan yazından incelenmiş ve elde edilen ilgili çalışmalar aşağıda verilmiştir.

Akdemir (2022) 9, 10, 11 ve 12. sınıf kimya ders kitaplarını kök değerler bakımından incelemek için yaptığı araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme modeli kullanılmıştır. Lise ders kitaplarını on kök değere göre betimsel analize tabi tutmuştur. Elde edilen bulgulara göre ders kitaplarında en çok yer alan değerlerin sorumluluk, öz denetim kök değerleri, en az yer alan değerlerin ise adalet ve dostluk kök değerleri olduğu görülmüştür. Dürüstlük kök değerine hiçbir kimya ders kitabında rastlanmamıştır.

Çetin (2022), yedinci sınıf ders kitaplarında ortak temalardaki metinleri Türkçe öğretim programında yer alan kök değerler bakımından incelemek için yaptığı araştırmada doküman incelemesi kullanmıştır. Dört farklı yedinci sınıf Türkçe ders kitabının incelendiği araştırmada toplam 46 metin betimsel analize tabi tutulmuştur. Türkçe ders kitaplarında yer alan en fazla değer sorumluluk ve sevgi değeri, en az kullanılan değerler ise dürüstlük ve adalet değeri olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma sonucuna göre Türkçe ders kitaplarında bazı kök değerlerin yeterli oranda verildiği, bazı değerlerin ise öğrencilerde farkındalık oluşturmayacak şekilde az sayıda yer aldığı sonucuna varılmıştır.

Özçınar (2022), birinci sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan görsel unsurları kök değerler bakımından incelemek ve buna yönelik akademisyen görüşlerine başvurmak için yaptığı araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından nitel araştırma deseni kullanmıştır.

Araştırmada birinci sınıf hayat bilgisi ders kitabından 16 tane görsel seçilmiş ve seçilen bu görseller yarı yapılandırılmış bir formla analiz edilmiştir. Analiz işlemi, araştırmacı ve akademisyenler tarafından sırasıyla yapılmış ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre birinci sınıf hayat bilgisi ders kitabında en fazla yer alan kök değerlerin saygı, sevgi ve sorumluluk değerlerinin olduğu görülmüştür. Birinci sınıf hayat bilgisi ders kitabında adalet, dürüstlük ve sabır kök değerlerine az yer verilmiştir. Görsellerde en iyi yansıtılan kök değerlerin dürüstlük ve yardımseverlik olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca araştırmada birinci sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının hazırlama aşamasında adalet, dürüstlük ve sabır kök değerlerine yer verilmesi gerektiğine değinilmiştir.

Erdem ve Bahşı (2022), yabancı dil olarak Türkçe öğrenen kişiler için hazırlanmış ders kitaplarında kök değerlere ne kadar yer verildiğini tespit etmek amacıyla yaptığı betimsel araştırmada iki özel yayınevi tarafından hazırlanan toplam on ders kitabı incelemiştir. Araştırmadaki ders kitapları doküman incelemesi yoluyla incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, söz konusu ders kitaplarında en fazla yer alan kök değerlerin saygı ve sorumluluk değeri olduğu görülürken, en az yer alan kök değerlerin ise adalet ve vatanseverlik kök değeri olduğu görülmüştür.

Taracık ve Kalenderoğlu (2022), ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinleri kök değerler açısından incelemek amacıyla yaptığı araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim ve öğretim yılında ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulan 8 adet Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır. Elde edilen bulgulara göre ders kitaplarında kök değerlerin homojen bir dağılım göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitaplarında en fazla yer verilen kök değerlerin kullanıldığı ders kitabının 5. sınıf ders kitabı olduğu görülmüştür. Ders kitaplarında en fazla yer alan değerlerin yardımlaşma ve sevgi değerleri, en az yer alan değerler ise adalet ve sabır değerleridir. 5. sınıf ders kitabında vatanseverlik ve sorumluluk değerlerine fazla yer verilirken, dürüstlük, adalet, dostluk, öz denetim ve sabır değerlerine az sayıda yer verilmiştir. 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında sevgi, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerine fazla yer verilirken, dürüstlük, adalet, öz denetim ve sabır değerlerine az sayıda yer verilmiştir.

Ülker ve Ünal (2022), kök değerlerin 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunma düzeylerini incelemek amacıyla yaptığı araştırmada nitel araştırma

yaklaşımlarından durum çalışması desenini kullanmıştır. Ders kitapları üzerinde doküman inceleme analizine göre betimsel analiz yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre MEB kitaplarında en sık yer verilen değerlerin sorumluluk, saygı, vatanseverlik ve adalet değerler, en az yer verilen değerlerin ise dürüstlük, öz denetim ve sabır olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada kök değerlerin daha niteliksel bir şekilde ders kitaplarında yer verilmesine yönelik öneriler verilmiştir.

Gökçe (2021), hayat bilgisi ders kitaplarını değer öğretimi yaklaşımlarına göre incelemek için yaptığı araştırmada betimsel araştırma yöntemini temel alarak 1-3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarını ve hayat bilgisi öğretim programını doküman analizine göre incelemiştir. Araştırmacının geliştirmiş olduğu veri analiz formu ile ders kitapları betimsel analize tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgulara göre; hayat bilgisi ders kitaplarında en fazla yer alan değerlerin sorumluluk değeri ve en sık kullanılan değer öğretimi yönteminin değerlerin doğrudan öğretimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Irmak (2021), 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerleri incelemek amacıyla yaptığı araştırmada nitel araştırmaya dayalı doküman analizini kullanmıştır. Kitaplar kök değerler ve temel değerlere göre analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla yer alan kök değerlerden sorumluluk değeri (29) ve temel değerlerden kültürel mirasa duyarlılık (34) değeri olduğu görülmüştür. En az yer alan değer sabır (1), hiç yer almayan değer ise adalettir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla yer alan kök değerlerden sorumluluk değeri (20) ve temel değerlerden kültürel mirasa duyarlılık (68) değeri olduğu görülmüştür. En az yer alan değer dürüstlük (1), hiç yer almayan değerler ise dostluk, öz denetim ve sabır değeridir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla yer alan kök değerlerden sorumluluk değeri (27) ve temel değerlerden kültürel mirasa duyarlılık (29) değeri olduğu görülmüştür. En az yer alan değer bilim etiği değeri (1), hiç yer almayan değerler ise çalışkanlık, barış, aile birliğine önem verme, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, sevgi ve estetik değerleridir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla yer alan kök değerlerden sorumluluk ve saygı değeri (7) ve temel değerlerden bilimsellik (43) değeri olduğu görülmüştür. En az yer alan değer bağımsızlık (1), hiç yer almayan değerler ise çalışkanlık, barış, aile birliğine önem verme, dostluk, öz denetim, sabır ve sevgi değerleridir.

Köksal (2021), ortaokul 5-8. sınıf matematik ders kitaplarındaki kök değerleri incelemek amacıyla yaptığı araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasını kullanmıştır.

Araştırmada 5-8. sınıf matematik ders kitaplarından birer tane çalışma grubuna alarak kök değerlere göre incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre; 5. sınıf ders kitabında en fazla yer alan değerler sevgi, sorumluluk ve saygı değerleri, en az yer alan değerler ise dürüstlük, öz denetim ve sabır değerleridir. 6. sınıf ders kitabında en fazla yer alan değerler sevgi, sorumluluk ve saygı değerleri, en az yer alan değerler ise dürüstlük ve sabır değerleridir. 7. sınıf ders kitabında en fazla yer alan değer sevgi değeri, en az yer alan değerler ise vatanseverlik yardımseverlik ve sabır değerleridir. Yedinci sınıfta dürüstlük değeri yer almamaktadır. 8. sınıf ders kitabında en fazla yer alan değer sevgi değeri olurken, diğer kalan dokuz değer az sayıda yer almaktadır.

Şahin (2021), ilköğretim 2-8. sınıflarda okutulan İngilizce ders kitaplarında yer alan kök değerleri incelemek için yaptığı araştırmada ders kitaplarındaki metinleri, ses dosyalarını ve fotoğrafları kök değerlere göre incelemiştir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesine göre yürütülmüştür. Verilerin analizinde ise betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre 2-5. sınıf ders kitaplarında en fazla yer alan değer dostluk değeri, 6-8. sınıf ders kitaplarında en fazla yer alan değer sorumluluk değeri olduğu sonucuna varılmıştır. Dürüstlük değeri ikinci ve üçüncü sınıf ders kitaplarında yer almamaktadır. Dürüstlük değeri sekizinci sınıf ders kitabında en az sayıdadır. Ders kitaplarındaki değerler, yedinci ve sekizinci sınıf hariç, ikinci sınıftan altıncı sınıfa doğru artmaktadır. En fazla kök değer alan ders kitabı, 420 kök değer olarak, altıncı sınıf İngilizce kitabıdır. İkinci ve üçüncü sınıf ders kitaplarında değerler en çok fotoğraflarda verilmiştir. 4-8. sekizinci sınıflarda ise değerler daha çok metin ifadelerinde verilmiştir. Ders kitaplarında kök değerler homojen bir şekilde dağılmamıştır.

Yıldız Mutlubaş (2021), beşinci sınıf matematik ders kitaplarında yer alan temsilleri on kök değere göre incelemek amacıyla yaptığı araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. İki farklı beşinci sınıf matematik ders kitapları 10 kök değere göre betimsel analize tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgulara göre; her iki ders kitabında da kök değerlerin tamamının yer aldığı, en çok yer verilen değerlerin vatanseverlik ve sorumluluk değerlerinin olduğu, en az yer alan değer ise dürüstlük değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ders kitaplarında az yer verilen değerler yönelik öğretmenlerin sergileyici bir rol oynamalar gerektiğine ve kitaplarda daha fazla az bulunan değerler yer verilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Batur ve Şaşmaz (2020), Türkiye ve yurt dışında okutulan beşinci sınıf Türkçe ders kitaplarını değerler eğitimi bakımından karşılaştırmak amacıyla yaptıkları araştırmada betimsel araştırma modelini kullanmışlardır. Araştırmada Türkiye ve yurt dışından birer tane beşinci sınıf ders kitabı, Türkçe öğretim programında yer alan on kök değere göre karşılaştırılmıştır. Araştırmada Türkiye’de okutulan beşinci sınıf ders kitabında en fazla yer alan değer sorumluluk, en az yer alan değer dostluk değeridir. Yurt dışında okutulan Türkçe ders kitabında en sık rastlanan değer yardımseverlik, en az yer alan değer ise öz denetim ve sabır değeridir. Ders kitaplarının karşılaştırılması sonucunda her iki kitapta da tüm kök değerlerin yer aldığı, kök değerlerin kitaplarda orantısız dağıldığı sonucuna varılmıştır. Araştırmada Türkiye’de ve yurt dışında Türkçe öğretimi için yayımlanan ders kitaplarında daha fazla kök değerlere yer verilmesi gerektiği şeklinde öneride bulunulmuştur.

Erbaş (2020), hayat bilgisi öğretim programında yer alan değerlerin hayat bilgisi ders kitaplarında ne kadar verildiğini ve ne şekilde verildiğini araştırmak amacıyla nitel bir araştırma yürütmüştür. Araştırmada 1-3. sınıf ders kitapları doküman analizine göre analiz edilmiş, öğretmenlerin konu hakkındaki fikirleri görüşme yapılarak ortaya konulmuş ve hayat bilgisi dersleri gözlem yolu ile incelenmiştir. Doküman analizinden elde edilen sonuçlara göre 1-3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında en fazla yer alan değer sorumluluk değeri olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretim programında yer alan değerler hayat bilgisi ders kitaplarına tam olarak yansıtılmamıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşme sonuçlarına göre; öğretmenler derslerinde değerleri açık bir şekilde sunduklarını ifade etmişlerdir. Ders içi gözlemlerde ise öğretmenlerin değerleri telkin yoluyla sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Koltaş (2020), lise 9, 10, 11, 12. sınıf kimya, biyoloji ve fizik ders kitaplarını değerler eğitimi açısından incelemek amacıyla yaptığı araştırmada doküman incelemesi yöntemini kullanmıştır. Ders kitaplarındaki değer ifadeleri on kök değere göre, geliştirilen değerle değerlendirme ölçeğine göre, 12 ders kitabı analiz edilmiştir. Her birisinden dörder adet Lise, kimya ve biyoloji ders kitapları kök değerlere göre incelenmiş ve tüm kitaplarda toplam 164 adet kök değere ulaşılmıştır. Lise biyoloji ders kitaplarında toplam 74 adet kök değer yer almaktadır. Biyoloji kitaplarında en fazla yer alan değer vatanseverlik, en az yer alan değer ise adalet değeridir. Lise fizik ders kitaplarında toplam 42 adet kök değer yer almaktadır. Fizik kitaplarında en fazla yer alan değer vatanseverlik değeri, en az yer alan değerler sabır ve öz denetim değerleri, hiç yer almayan değerler ise adalet ve sevgi değerleridir. Lise kimya ders kitaplarında toplam 48 adet kök değer yer almaktadır. Kimya kitaplarında en fazla yer

alan değer sorumluluk değeri, en az yer alan değerler sabır ve yardımseverlik değerleri, hiç yer almayan değerler ise adalet, dostluk, dürüstlük ve sevgi değerleridir. Lise fizik, kimya ve biyoloji ders kitapları arasında en fazla değer barındıran kitap biyoloji ders kitabı, en az barındıran ise fizik ders kitabıdır. Söz konusu üç branşa ait ders kitapları içinde en fazla tespit edilen kök değer vatanseverlik, en az yer alan değerler ise adalet ve dürüstlük değerleridir.

Ketenalp (2020), ilkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri değerler iletimi açısından incelemek amacıyla yaptığı araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanmıştır. 70 sınıf öğretmeni ile görüşme yapılmış ve Türkçe ders kitapları içerik analizine göre analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; Türkçe ders kitaplarında kök değerlerin tamamına değinilmediği, sevgi kök değerinin 1, 2 ve 4. sınıflarda en fazla olduğu, kitaplarda yer alan değer ifadelerinin öğrencilerin seviyesine uygun olduğu, değerlere yönelik etkinliklerin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kılcan (2020), ortaokul matematik ders kitaplarındaki kök değerleri incelemek amacıyla yaptığı araştırmada nitel araştırma desenlerinden dokümana analizi kullanılmıştır. Ortaokul 5-8. sınıf matematik ders kitapları on kök değere göre betimsel analiz yaklaşımına göre analiz edilmiştir. Her sınıf düzeyinde birer ders kitabın incelendiği araştırmada matematik kitaplarındaki ünite değerlendirme soruları, ünite sonu testleri araştırma dışında bırakılmıştır. Sadece konu anlatımlarının yapıldığı yerler incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre 5. sınıf matematik ders kitabında en çok sorumluluk değeri yer alırken, en az ise dürüstlük ve öz denetim değerleri yer almaktadır. 5. sınıf matematik ders kitabında saygı ve vatanseverlik kök değerleri hiç yer almamaktadır. 6. sınıf matematik ders kitabında en çok sevgi değeri yer alırken, en az ise dostluk, öz denetim ve saygı değerleri yer almaktadır. 6. sınıf matematik ders kitabında dürüstlük ve sabır kök değerleri hiç yer almamaktadır. 7. sınıf matematik ders kitabında en çok sorumluluk değeri yer alırken, en az ise öz denetim, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri yer almaktadır. 7. sınıf matematik ders kitabında dostluk, dürüstlük, sabır ve saygı kök değerleri hiç yer almamaktadır. 8. sınıf matematik ders kitabında en çok sevgi-yardımseverlik ve sorumluluk değeri yer alırken, en az ise dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır ve saygı değerleri yer almaktadır. 8. sınıf matematik ders kitabında dostluk ve vatanseverlik kök değerleri hiç yer almamaktadır.

Şakiroğlu (2020), altıncı sınıf Türkçe ders kitabını değerler açısından incelemek amacıyla yaptığı araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizini kullanmıştır. Ders

kitapları kök değerler ve Schwartz'ın oluşturmuş olduğu değer sınıflandırmasına göre betimsel analiz kullanılarak incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre altıncı sınıf Türkçe ders kitabında 163 tane kök değerlerin yer aldığı ve en fazla yer verilen değerlerin yardımseverlik, sevgi ve vatanseverlik yer alırken, en az yer verilen değerlerin adalet ve dürüstlük değerleri olduğu tespit edilmiştir. Kitapta Schwartz değerlerinin 168 defa yer aldığı tespit edilmiştir. Schwartz değerlerinden hazcılık, iyilikseverlik, evrenselcilik, gelenek ve güvenlik değerleri en fazla yer alırken, uyarılım, başarı ve uyum değerleri ise az sayıda yer almıştır.

Demirci Güler ve Açıkgoz (2019), fen bilimleri dersi öğretim programının sorumluluk kazanımlarına yer vermesi bakımından incelemek amacıyla yaptığı araştırmada sorumluluk kavramını sosyal sorumluluk, kurumsal sosyal sorumluluk ve bireysel sorumluluk alt boyutlarında incelemiştir. Araştırmada nitel araştırmalardan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın dokümanı olan 2018 yılı fen bilimleri dersi öğretim programı içerik analizine göre incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre fen bilimleri dersi öğretim programında toplam 305 kazanım arasından 65 tane sorumluluk değeri ile ilgili kazanıma ulaşılmıştır. Araştırmada öğretim programında yer alan sorumluluk değeri ile ilgili kazanımlar sınıf seviyesine göre incelendiğinde, en fazla 8. sınıf seviyesinde yer alırken, en az ise 5. sınıf seviyesinde yer aldığı görülmüştür. Sorumluluk değeri ile ilgili kazanımlar öğrenme alanına göre incelendiğinde, en fazla Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında, en az ise Dünya ve Evren öğrenme alanında olduğu görülmüştür.

Karaca ve Uzunkol (2019), ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıf matematik ders kitaplarındaki değerleri belirlemek amacıyla doküman analizi yöntemi ile bir araştırma yürütmüştür. 6 adet matematik ders kitabı içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda üçüncü sınıf matematik ders kitaplarında en fazla tutumluluk değerine, en az ise saygı, sorumluluk ve aile birliğine önem verme değerlerine aynı oranda rastlanmıştır. Dördüncü sınıf matematik ders kitaplarında en fazla vatanseverlik, tutumluluk, öz denetim değerlerinin aynı oranda yer aldığı, yardımseverlik, saygı, sorumluluk gibi bazı değerlerin yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öksüz ve Eken (2019), ilkokul Türkçe ders kitaplarını Türkçe dersi öğretim programında yer alan kök değerler açısından incelemek amacıyla yaptıkları çalışmayı tarama modeli kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Betimsel analizi yöntemi ile on kök değer, 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarında incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre toplam 742 değer ifadesine

ulaşılmıştır. Türkçe ders kitaplarında en sık işlenen değerlerin sevgi, yardımseverlik ve vatanseverlik kök değerlerin olduğu görülmüştür. Kitaplarda adalet, dürüstlük ve saygı kök değerlerine az sayıda yer verilmiştir.

Sayın vd. (2019), beşinci sınıf matematik ders kitabını değerlerimiz açısından incelemek amacıyla yaptıkları araştırmada nitel araştırma yöntemine göre doküman analizi kullanmışlardır. Veriler on kök değere göre betimsel analiz tekniğine göre analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre beşinci sınıf matematik kitabında en fazla yer alan değerlerin adalet, öz denetim, sorumluluk ve yardımseverlik değerleri olurken, en az yer alan kök değerlerin ise saygı, dürüstlük, dostluk, sevgi ve vatanseverlik değerleridir. Üniteler bazında kök değerler düzensiz bir şekilde dağılmıştır.

Şahin ve Başgül (2018), ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf matematik ders kitaplarındaki sosyal değerleri incelemek amacıyla yaptığı çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasını kullanmıştır. Bu çalışmanın veri toplama sürecinde nitel veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Ders kitapları doküman incelemesine göre betimsel analiz tekniğine göre analiz edilmiştir. Verileri toplamak için sosyal değerlerden oluşan sınıflandırma kullanılmıştır. Bu sınıflandırma; sorumluluk, saygı, sevgi, hoşgörü, evrenselcilik, iyilikseverlik, yardımlaşma ve nezaket değerlerinden meydana gelmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; kitaplarda en sık sorumluluk değeri yer alırken, en az hoşgörü değerine yer almaktadır. Bu araştırmada en çok değerlerin 7. sınıf matematik ders kitabında olduğu, en az değerlerin ise 6. sınıf matematik ders kitabında olduğu saptanmıştır. Sekizinci sınıf matematik ders kitabında en fazla değer Cebir öğrenme alanında bulunurken, 5, 6 ve 7. sınıfta ise en fazla değer Sayılar ve İşlemler öğrenme alanında yer almaktadır.

Topal (2019), Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programlarında yer alan on kök değeri, değerler eğitimi bakımından incelemek amacıyla yaptığı araştırmada öğretmen görüşlerine başvurmuştur. Araştırmada betimleme yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış bir anket geliştirilmiş ve bu anketle ilköğretim ve ortaöğretim kademesinde görev yapan 67 öğretmenin görüşü alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler; dostluk, adalet, sevgi, yardımseverlik, vatanseverlik ve saygı değerlerinin öğrencilere verildiğini ifade ederken, dürüstlük, sorumluluk, sabır ve öz denetim kök değerlerine ise yeteri düzeyde öğrencilere verilmediğini belirtmişlerdir.

Yılar (2016), ilkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki değerleri ortaya koymak ve metinlerdeki değerleri karşılaştırmak için yaptığı araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanmıştır. İlkokul 1-4. sınıf ders kitaplarından birer kitap incelenmiş ve elde edilen sonuçlar karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Araştırmada Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan değerlerin sınıflara göre benzer dağıldığı, seçilen metinlerdeki değerlerin rastgele değil, iletilmek istenilen değere göre tercih edildiği sonucuna varılmıştır. İlkokul ders kitaplarında yer alan en fazla değerın sevgi değeri olduğu sonucuna varılmıştır.

Saka (2014), din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ve fen ve teknoloji dersi öğretim programlarındaki ortak değerleri belirlemek ve ders programlarında yer alan ortak değerlerin, ders kitaplarına yansımalarını karşılaştırmak amacıyla nitel bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmanın başında her iki dersin öğretim programları ayrıntısıyla içerik analizi ile incelenmiştir. Elde edilen değerler uzman görüşüne sunulmuş ve her iki dersin öğretim programında yer alan on tane değer belirlenmiştir. Bu on değere göre bir tane fen ve teknoloji ders kitabı ile bir tane din kültürü ders kitabı incelenip karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre her iki ders kitabında ortak değerlerin farklı ve birbirine zıt olacak şekilde verildiği, fen kitabında pozitivist dünya görüşünün hâkim olduğu ve manevi düşünme eğilimine kapalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmada fen ve din alanındaki öğretim materyallerinde ortak değerlerin aynı anlamlara gelebilecek metin ve ifadelerin bulundurulması gerektiğinden bahsedilmiştir.

Kuş, Merey ve Karatekin (2013), ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki değerleri incelemek için yaptığı araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizi kullanmıştır. Elde edilen bulgulara göre dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla yer alan kök değerlerden sorumluluk, vatanseverlik, duyarlılık, sevgi değeri olduğu görülmüştür. En az yer alan değerler ise dürüstlük, misafirperverlik, estetik, temizlik, barış, hoşgörü değerleridir. Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla yer alan kök değerlerden sorumluluk, bilimsellik, vatanseverlik ve duyarlılık değeri olduğu görülmüştür. En az yer alan değerler ise aile birliğine önem verme, dürüstlük, misafirperverlik, estetik, temizlik, barış, hoşgörü değerleridir.

Literatürde yer alan yukarıdaki çalışmaların Türkçe, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, matematik, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi derslerle ilgili olduğu görülmektedir. Fen bilimleri ders kitaplarının değerler açısından incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın amacına ilişkin araştırma sürecinde kullanılan araştırma modeli, verilerin toplandığı çalışma grubu, çalışma grubundan verileri toplamak için kullanılan veri toplama aracı, verilerin nasıl toplandığına ilişkin bilgiler, araştırma verilerinin ne şekilde analiz edildiğine dair bilgiler, araştırmanın geçerlik ve güvenirliğine yönelik bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından doküman inceleme modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doküman inceleme modelinde araştırma konusu olan olgu ve olaylar hakkında bilgiler bulunan materyallerin incelenmesi söz konusudur. Bu model genelde tarih alanında çalışan kişilerin, dilbilimcilerin ve antropologların başvurduğu bir model olarak bilinse de psikologların, sosyologların kuram geliştirmede kullandıkları bir yöntemdir. Dokümanlar, nitel araştırmalarda sıkça kullanılan önemli kaynaklardır. Bu tür araştırmalarda gözlem ve görüşme yapmadan ihtiyaç duyulan veriler dokümanlardan toplanabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 189). Doküman inceleme beş aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşamada araştırma dokümanlarına ulaşılır, ikinci aşamada dokümanların orijinalliği kontrol edilir, üçüncü aşamada dokümanların ne olduğu anlamaya çalışılır, dördüncü aşamada veriler analiz edilir ve beşinci aşamada ulaşılan veriler kullanılır (Forster'dan aktaran Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 194).

Doküman analizinin birtakım avantajları bulunmaktadır. Doküman analizi, az sürede gerçekleştirildiği için diğer araştırma yöntemlerine göre daha etkili bir yöntemdir. Veri

toplama yerine veri seçimi yapılır. Birçok belge internet ortamında kişilere açık olduğundan kamu malı sayılmaktadır ve yazarların izni olmadan kullanılabilir. Doküman analizi, diğer araştırma yöntemlerinden daha az maliyetlidir. Veriler önceden toplanmıştır. Sadece araştırmacıya kalan belgelerin içeriğinin değerlendirilmesidir. Belgeler, araştırma sürecinden etkilenmezler ve doküman analizinde gözlem süreci olmadığı için araştırmacıların olaylara farklı anlamlar yüklemesinin önüne geçilmektedir. Doküman analizinde belgeler sabittir ve belgeler tekrarlanan araştırmalar için uygundur. Araştırmaya olayların tam isimlerinin, dayandığı kaynaklarının ve detaylarının dâhil edilmesi belgeleri avantajlı hale getirir. Belgeler, geniş bir veri kaynağı olduğu için uzun bir süre inceleme fırsatı verir (Bowen, 2009).

Bu araştırmada 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitapları doküman niteliğinde olduğu için doküman inceleme yöntemine başvurulmuştur.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımına göre gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda genellemeye gidilmediğinden dolayı bu tür araştırmalarda çalışma grubu kullanılır (Oral ve Çoban, 2020). Bu araştırmada çalışma grubu olarak, 2021-2022 eğitim ve öğretim yılında Türkiye genelinde ilköğretim (ilkokul ve ortaokul) okullarında okutulan üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitapları seçilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturmak için MEB tarafından ayda bir yayımlanan Tebliğler Dergisi'nin 2020 yılının Aralık ayına ait sayısı incelenmiştir (Talim ve Terbiye Kurulu [TTK], 2020). Tebliğler dergisinde 2021-2022 yılından Türkiye genelinde okutulan ders kitaplarının künyeleri yer almaktadır. Bu dergide ilköğretim kademelerinde okutulmasına karar verilen farklı yayınevleri tarafından hazırlanmış 13 üçüncü sınıfa, 8 dördüncü sınıfa, 7 beşinci sınıfa, 5 altıncı sınıfa, 5 yedinci sınıfa ve 3 sekizinci sınıfa ait olmak üzere toplam 41 tane fen bilimleri ders kitabının künyesi yer almaktadır. Bu üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitaplarının 11 tanesi, çevrimiçi içerik sunan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) internet sitesinde yer almaktadır (EBA, 2022). Bu 11 ders kitabı içinden 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeylerinden her birinden birer ders kitabı rastgele seçilerek toplam 6 tane fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından

incelenmiştir. Çalışma grubunda yer alan fen bilimleri ders kitaplarının adları, yazar/yazarları, yayınevleri ve sayfa sayıları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1

Araştırma Materyali Olarak Belirlenen Ders Kitapları

Fen Bilimleri Ders Kitabı	Yazarı/Yazarları	Yayınevi	Sayfa Sayısı
3. sınıf	Koncay DEMİRAY Özkan KÖKER	MEB Yayınları	256
4. sınıf	Dr. Ercan YAMAN Ramazan AKAN Murat DOĞAN Önder SARI	MEB Yayınları	289
5. sınıf	Seval AKTER Hatice Betül ARSLAN Meltem ŞİMŞEK	MEB Yayınları	288
6. sınıf	Dr. Öğr. Üyesi Fatih Serdar YILDIRIM Ali AYDIN İhsan SARIKAVAK	MEB Yayınları	251
7. sınıf	Erkan AKDEMİR Dilek ÇETİN ATASOY	MEB Yayınları	246
8. sınıf	Erhan YİĞİT	Adım Adım Matbaa Yayıncılık	240

Tablo 1 incelendiğinde, 3-8. sınıf kademelerine yönelik toplam 6 adet fen bilimleri ders kitabı yer almaktadır. Tüm ders kitaplarının yazarları birbirinden farklıdır. Bir tane kitap tek yazarlı, diğer kitaplar iki, üç ve dört yazarlıdır. Sadece sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabı özel bir yayınevine aittir. Diğer fen bilimleri ders kitapları ise Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlarına aittir. Bu ders kitaplarındaki metinler ve metinlerle desteklenmiş görseller kök değerlere göre analiz edilmiştir. Metinlerle desteklenmemiş görseller analize tabi tutulmamıştır.

Araştırma izni için Gazi Üniversitesi Etik Komisyonuna başvurulmuştur. Bu komisyon araştırmanın yapılması için herhangi bir sakınca olmadığına karar vermiş ve gerekli izni vermiştir (EK 1).

3.3. Verilerin Toplanması

Ders kitaplarında yer alan değerleri incelemek için yapılan araştırmalara bakıldığında, çoğunlukla 2017 yılından sonra yayımlanan öğretim programlarındaki kök değerlerin kriter olarak kullanıldığı görülmektedir (Akdemir, 2022; Demirel, 2022; Hatay Uçar, 2019; Koltaş, 2020; Köksal, 2021). Ayrıca literatürdeki bazı araştırmalarda çeşitli değer sınıflamaları

birleştirilerek kriter olarak kullanan ve farklı değer sınıflandırmalarını tek başına kriter olarak kullanan çalışmalar da mevcuttur (Kafadar, 2019; Tuncay Yüksel, 2016).

Çalışmanın amacı doğrultusunda belirlenen 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitapları, kök değerlere göre incelenmiştir. 2018 FBDÖP'nda değerler için “değerlerimiz” adlı bölümde adaletin, dostluğun, dürüstlüğün, öz denetimin, sabrın, saygının, sevginin, sorumluluğun, vatanseverliğin ve yardımseverliğin kök değer olarak yer aldığı görülmektedir. Öncelikle FBDÖP'nda yer alan on kök değere göre değer inceleme formu hazırlanmıştır. Değer inceleme formu; ders kitabı adı, ünite numarası, ünite adı, öğrenme alanı adı, konu, sayfa numarası, değerler, kitapta kazandırılması amaçlanan değerle ilgili tutum ve davranışın yer aldığı metin-etkinlik-şekil ve konu içinde kazandırılması amaçlanan değerle ilgili tutum ve davranışların göstergesi şeklinde sütunlardan oluşmaktadır.

Öğretim programındaki kök değerler Tablo 2'de verilmiştir (TTKB, 2017).

Tablo 2

Kök Değerler ve İlgili Tutum ve Davranışlar

Kök Değerler	Bazı İlgili Tutum ve Davranışlar
Adalet	Günlük hayatta adil olmayı bilme, insanlar arasında ayırım yapmadan eşit davranabilme, değer ifade edebilen eşyaları paylaşabilme
Dostluk	Fedakârlık yapabilme, başkalarına güvенеbilme, günlük hayatta anlayışlı olabilme, canlılara destek olabilme, doğru olabilme, iyiliğe karşı vefalı olabilme, başkalarına yardım edebilme
Dürüstlük	Söz ve davranışlarında açık ve anlaşılır olabilme, sözünde doğru olabilme, güven verebilme, sözünde durabilme
Öz denetim	Davranışını kontrol edebilme, davranışının sorumluluğunu üstlenebilme, kendine güvенеbilme, gerektiği yerde özür dileyebilme
Sabır	Kararlı olabilme, zor işlerde tahammül edebilme, bir işin olması için bekleyebilme
Saygı	Mütevazı olabilme, başka kişilere kendine davranılmasını arzu ettiği şekilde davranabilme, insanların kişiliklerine değer verebilme, muhatabının durumunu gözetebilme
Sevgi	Aile birliğine ehemmiyet verebilme, fedakârlık yapabilme, başkalarına güven duyabilme, merhametli olabilme, insanlara vefalı olabilme
Sorumluluk	Çevreye, başkalarına ve kendine karşı sorumlu olabilme, sözünde durabilme, davranış ve sözünde tutarlı ve güvenilir olabilme, davranışının sonucunu üstlenebilme
Vatanseverlik	Çalışkan olabilme, insanlara destek olabilme, kural ve kanunlara uyabilme, güvenli olabilme, ülke mirasına duyarlı olabilme, toplumunu önemseyebilme
Yardımseverlik	Cömert olabilme, işbirliği yapabilme, merhametli olabilme, misafirperver olabilme, paylaşabilme

Öğretim programında öğrencilerin kazanması hedeflenen ve kök değerlerimiz olarak adlandırılan değerler, fen bilimleri ders kitaplarından Tablo 2’deki on kök değere göre tespit edilmiştir. Tespit etme işleminde okuma ve not alma işlemleri yapılmıştır. Kitaplarda yer alan bazı değer ifadeleri bulgular kısmında verilmiştir.

3.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

İlköğretim fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler betimsel analiz tekniğine göre analiz edilmiştir. Bu tekniğe göre veriler önceden belirlenmiş belirli tema ve sınıflamalara göre analiz edilmektedir. Seçilen temalara göre analiz edilen veriler sistematik bir şekilde sunulur (Yıldırım & Şimşek, 2016). Fen bilimleri ders kitaplarının elektronik ortamda incelenmesi sırasında kitaplarda yer alan değer ifadeleri Excel dosyasına aktarılmış ve elde edilen değer ifadeleri bu Excel dosyasında çeşitli kriterlere göre gruplandırılmıştır. Kitapların incelemeleri bittikten sonra elde edilen verilerin sayısal değerleri Excel dosyasında filtreleme yapılarak gerekli veriler tablo ve grafikler haline getirilmiştir. Ders kitaplarında yer alan değer ifadeleri örneklendirilmiş ve bu örnekler kullanılarak değerlendirme işlemleri yapılmıştır. Belirlenen değerler üzerlerinden yorumlama yapılmış ve belirli sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmanın geçerliliğini sağlamak için araştırma probleminin belirlenmesinde yeniden düzenlenmesinde ve sonuçların tartışılmasında ilgili alan yazından yararlanılmış ve araştırmadan elde edilen bulgular, ders kitaplarından alınan doğrudan ve dolaylı alıntılarla desteklenmiştir. Ayrıca araştırmanın geçerliliğini için verilerin analizinde değer inceleme formu kullanılmıştır. Formun geçerliliği için ölçme ve değerlendirme alanında uzman bir araştırmacının görüşüne başvurulmuştur. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için araştırmacılar arası uyum düzeyine bakılmıştır.

Bu araştırma yedi aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada incelenecek fen bilimleri ders kitapları belirlenmiştir. İkinci aşamada ders kitaplarının hangi değerler açısından inceleneceği saptanmıştır. Bunun için 2018 ilköğretim FBDÖP incelenmiş ve bu programda “değerlerimiz” bölümünde adaletin, dostluğun, dürüstlüğün, öz denetimin, sabrın, saygının, sevginin, sorumluluğun, vatanseverliğin ve yardımseverliğin kök değer olarak yer aldığı görülmektedir. Üçüncü aşamada “Değer İnceleme Formu” geliştirilmiştir. Dördüncü aşamada ders kitapları Değer İnceleme Formu ile birlikte incelenerek değer ifadeleri

belirlenmiştir. Beşinci aşamada belirlenen değer ifadeleri Microsoft Excel programında hazırlanan tabloya aktarılmıştır. Belirlenen değer ifadeleri ikinci bir araştırmacı tarafından da incelenmiş ve değer ifadelerinin hangi değeri/değerleri yansıttığı saptanmıştır. Bazı değer ifadeleri iki araştırmacı tarafından farklı sınıflandırılmıştır. Farklı sınıflandırılmış değer ifadeleri iki araştırmacı tarafından tekrar incelenmiş ve görüş birliğine varılmıştır. Değer ifadeleri iki farklı araştırmacı tarafından incelendiği için Miles ve Huberman tarafından geliştirilen formüle ($\text{güvenirlik} = \frac{\text{görüş birliği}}{\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}}$) göre güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve araştırmanın güvenilirliği %96 olarak bulunmuştur. Araştırmanın güvenilirliğinin sağlanması için bu değer en düşük %80 olması beklenmektedir (Miles & Huberman'dan aktaran Baltacı, 2017). Bu araştırmada güvenilirliğin yüksek olduğu söylenebilir. Altıncı aşamada elde edilen verilerden tablo ve grafikler yapılmıştır. Yedinci aşamada betimsel analiz sonuçları kitaplarda yer alan bazı değer ifadeleriyle birlikte desteklenerek yazılı hale getirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde çalışma sürecinde oluşturulan problemler doğrultusunda ilköğretim fen bilimleri ders kitaplarındaki kök değerler ile ilgili bulgular ve elde edilen bulgulara yönelik yorumlar bulunmaktadır. İncelemeler sonucunda elde edilen bulgular tablolara ve grafiklere dönüştürülerek sunulmuştur. Bu araştırmanın ana problemini “İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında kök değerlerin yer alma durumu nedir?” sorusu oluşturmaktadır. Bu ana problem kapsamında oluşturulan alt problemler sırasıyla analiz edilmiştir.

4.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Araştırmanın 1. alt problemi “İlköğretim fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler sınıf düzeyine göre nasıl değişmektedir?” şeklinde tanımlanmıştır. Bu probleme çözüm bulmak için 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitapları incelenmiştir. Elde edilen veriler aşağıda verilmiştir.

4.1.1. Üçüncü Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2021-2022 eğitim-öğretim yılında dağıtılan üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiştir. Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan üniteler ve öğrenme alanları şu şekildedir:

Birinci ünite (1): Gezegenimizi Tanıyalım (Dünya ve Evren)

İkinci ünite (2): Beş Duyumuz (Canlılar ve Yaşam)

Üçüncü ünite (3): Kuvveti Tanıyalım (Fiziksel Olaylar)

Dördüncü ünite (4): Maddeyi Tanıyalım (Madde ve Doğası)

Beşinci ünite (5): Çevremizdeki Işık ve Sesler (Fiziksel Olaylar)

Altıncı ünite (6): Canlılar Dünyasına Yolculuk (Canlılar ve Yaşam)

Yedinci ünite (7): Elektrikli Araçlar (Fiziksel Olaylar)

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabı yedi ünite ve 256 sayfadan oluşmaktadır. Bu ders kitabının etkinlik, deney ve konu anlatımlarının yapıldığı kısımlar kök değerler bakımından incelenmiştir. Kitapta yer alan görseller ve ünite değerlendirme soruları kısımları incelemeye dâhil edilmemiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 89 tane kök değere ulaşılmıştır. Yapılan incelemelerden elde edilen bulgulara göre aşağıdaki tablo ve grafik oluşturulmuştur.

Tablo 3

Üçüncü Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet		2					1	3
Dostluk		2	2		1	1	1	7
Dürüstlük								
Öz denetim						1		1
Sabır						1		1
Saygı						1	1	2
Sevgi			2		1			3
Sorumluluk	6	6	4	6	3	7	15	48
Vatanseverlik			1	1	1	2	2	7
Yardımseverlik	1	3	2		3	1	7	17
Toplam	7	13	11	7	9	14	27	89

Tablo 3 değerler eğitime göre incelendiğinde, üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında toplam 89 adet kök değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu kök değerlerin 3'ü adalet değerini, 7'si dostluk değerini, 1'i öz denetim değerini, 1'i sabır değerini, 2'si saygı değerini, 3'ü sevgi değerini, 48'i sorumluluk değerini, 7'si vatanseverlik değerini ve 17'si yardımseverlik değerini göstermektedir.

Tablo 3 incelendiğinde, 1. ünite olan Gezegenimizi Tanıyalım ünitesinde toplamda 7 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 6 tanesi sorumluluk ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu üniteye adalet değeri, sevgi değeri, dürüstlük değeri, sabır değeri, dostluk değeri, öz denetim değeri, saygı değeri ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. 2. ünite olan Beş Duyumuz ünitesinde toplamda 13 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi adalet, 2 tanesi dostluk, 6 tanesi sorumluluk ve 3 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu üniteye öz denetim değeri, dürüstlük değeri, sabır değeri, sevgi

değeri, saygı değeri ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. 3. ünite olan Kuvveti Tanıyalım ünitesinde toplamda 11 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi dostluk, 2 tanesi sevgi, 4 tanesi sorumluluk, 1 tanesi vatanseverlik ve 2 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır ve saygı değeri yer almamaktadır. 4. ünite olan Maddeyi Tanıyalım ünitesinde toplamda 7 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 6 tanesi sorumluluk ve 1 tanesi vatanseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dürüstlük değeri, öz denetim değeri, adalet değeri, saygı değeri, dostluk değeri, sabır değeri, sevgi değeri ve yardımseverlik değeri yer almamaktadır. 5. ünite olan Çevremizdeki Işık ve Sesler ünitesinde toplamda 9 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi dostluk, 1 tanesi sevgi, 3 tanesi sorumluluk, 1 tanesi vatanseverlik ve 3 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır ve saygı değeri yer almamaktadır. 6. ünite olan Canlılar Dünyasına Yolculuk ünitesinde toplamda 14 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi dostluk değerine, 1 tanesi öz denetim değerine, 1 tanesi sabır değerine, 1 tanesi saygı değerine, 7 tanesi sorumluluk değerine, 2 tanesi vatanseverlik değerine ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük ve sevgi değeri yer almamaktadır. 7. ünite olan Elektrikli Araçlar ünitesinde toplamda 27 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi adalet, 1 tanesi dostluk, 1 tanesi saygı, 15 tanesi sorumluluk, 2 tanesi vatanseverlik ve 7 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dürüstlük, öz denetim, sabır ve sevgi değeri yer almamaktadır.

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının ünitelerinde yer alan değer ifadelerine ilişkin örnekler sayfa numaraları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Gezeganimizi Tanıyalım” ünitesinin 14. sayfasında yer alan “Çok eski zamanlarda insanlar Dünya'mızın şekli ile ilgili farklı fikirler ortaya atmıştır. Şu anda kullandığımız birçok araç o zamanlarda yoktu. Bu nedenle eski zamanlarda insanlar gözlemlerine dayanarak değişik tahminlerde bulunmuşlardır.” ifadede bilim insanlarının bilime olan katkılarından bahsedilmiştir. Bu ifadeye göre bilim insanları farklı zamanlarda çeşitli araştırmalar yaparak bilim dünyasına katkı sağlamaya çalışmışlardır. Bu ifade “yardımseverlik” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 24. sayfasında yer alan “Yeryüzünü kaplayan suların çok azı içilebilir ve kullanılabilir. Bu sular tatlı sudur. Okyanusların suyu ise tuzludur. Bu nedenle içilebilir su kaynaklarımızı korumalı, su

israfından kaçınmalıyız.” ifadesinde yeryüzünde az miktarda bulunan tatlı su kaynaklarının korunması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu ifade “sorumluluk” değeri ile ilgilidir.

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Beş Duyumuz” ünitesinin 39. sayfasındaki bir etkinlikte sınıf tahtasına bir hedef çizilmesi ve sınıf arkadaşları ile oyunun oynanması istenmektedir. Oyunda sırası gelen öğrencinin eline bir kalem alarak gözleri kapalı bir şekilde 12’yi hedef alması ve ilerlemesi gerekmektedir. Kalem ucu hangi sayıya denk gelirse öğrenci o puanı almaktadır. Oyun sırasında öğrencilere yön tarifi için yardım yapılabilir. En yüksek sayıya kalemi denk getiren öğrenci oyunu kazanmaktadır. Bu şekilde bir etkinlik yapılmıştır. Etkinliğin sınıf arkadaşları ile yapılması “dostluk” değerini, oyun sırasında çocukların birbirlerine yardım etmesi “yardımseverlik” değerini ve oyunun sırayla oynanması ve en yüksek sayıya isabet ettiren kişinin kazanması “adalet” değerini göstermektedir. Aynı ünitenin 59. sayfasında yer alan bir ifadede çevremizde bulunan maddelerin şekli, rengi, tadı, kokusu gibi özelliklerini duyu organları ile hissedildiğini ve çok önemli görevleri olan bu duyu organlarının sağlığının korunması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu ifadede hayati öneme sahip duyu organlarının sağlığının korumasına yönelik bireyin kendi sorumluluğundan bahsedilmektedir. Bu ifade “sorumluluk” değeri ile ilgilidir.

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Kuvveti Tanıyalım” ünitesinin 85. sayfasında yer alan bir ifadede gerçek bir arabanın hareket edebilmesi için büyük bir kuvvet olması gerekmektedir. Arabanın hareket etmesi için yardım alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu ifadede gerçek bir arabayı hareket ettirebilmek için birilerinden yardım alınması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu değer “yardımseverlik” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 86. sayfasında yer alan bir etkinlikte iki kişiden oluşan grupların oluşturulması, grup arkadaşlarının topları birbirine doğru yerden yuvarlayarak çarpıştırılması istenmektedir. Etkinlik arkadaş grubu ile yapıldığından dolayı “dostluk” değeri ön plana çıkmaktadır.

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Maddeyi Tanıyalım” ünitesinin 110. sayfasında yer alan bir etkinlikte “A4 kâğıdına yandaki gibi ay yıldız çizelim.” şeklinde bir ifadede Türk bayrağının çizilmesinden söz edilmektedir. Etkinlikte Türk bayrağı çizildiği için “vatanseverlik” değeri ön plana çıkmaktadır. Aynı ünitenin 119. sayfasında yer alan bir ifadede duyu organları ile maddeleri sert-yumuşak, esnek-kırılkan, tat, renk, koku, gibi özelliklere göre sınıflandırıldığı, bazı maddelerin dokunma, bakma, tatma ve koklama sonucunda canlı vücuduna zarar verebildiği, onun için gerekli güvenlik önlemlerinin alınması

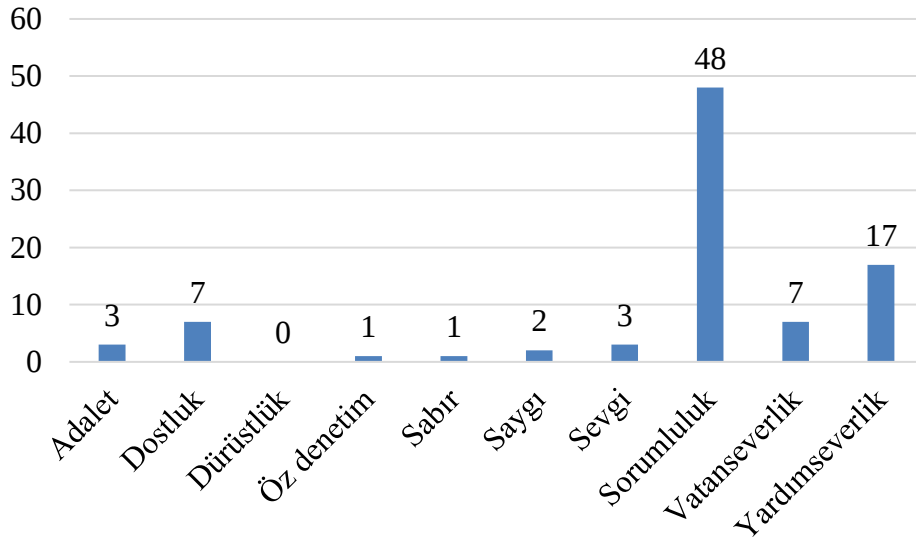
gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu ifadede zararlı maddelerden korunmak için güvenlik önlemlerinin alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu ifade “sorumluluk” değeri ile ilgilidir.

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Çevremizdeki Işık ve Sesler” ünitesinin 155. sayfasında İbn-i Sina’nın ses tonu değişikliklerini ve müziği kullanarak akıl hastalıklarını tedavi etmek için çalışmalar yaptığını ve tıp çalışmalarına olan katkılarından bahsedilmiştir. Bu ifadeye göre İbn-i Sina yaptığı çalışmalar ile akıl hastalarına yardım etmiştir. Bu ifade “yardımseverlik” değeri ile ilgilidir.

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Canlılar Dünyasına Yolculuk” ünitesinin 190. sayfasında yer alan “Yakın çevremizi canlı cansız pek çok varlıkla paylaşıyoruz.” ifadede yakın çevrenin canlı ve cansız varlıklar ile paylaşılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu ifade “saygı” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 158. sayfasında yer alan “Çevremiz bizim için çok önemlidir. Çevremizi koruyalım.” ifadesinde çevrenin korunmasından bahsedilmiştir. Bu ifade “sorumluluk” değeri ile ilgilidir.

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Elektrikli Araçlar” ünitesinin 214. sayfasında bir etkinliğin önlemler kısmında “Makas ve iğneyi kullanırken öğretmenimizden yardım alalım.” şeklinde bir ifade geçmektedir. Bu ifadede bazı durumlarda öğretmenlerden yardım alınması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu ifade “yardımseverlik” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 227. sayfasındaki bir etkinlikte üçerli ya da beşerli gruplar oluşturulması, bir tane A4 kâğıdının 20 eşit parçaya kesilmesi, bu kâğıt parçalarına elektrikli araçların isimlerinin yazılıp bir poşete atılması ve öğrencilerin sırayla birer kâğıt çekmesi istenmektedir. Etkinliğin arkadaş grubu ile yapılması “dostluk” değerini, kâğıtların eşit parçaya bölünmesi ve kâğıtların sırayla çekilmesi “adalet” değerini göstermektedir.

Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan kök değerle ilgili ifadelerin sayısı Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Üçüncü sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı

Şekil 1 değerler eğitimi göre incelendiğinde, 3. sınıf ders kitabında en çok bulunan kök değer sorumluluk değeri, en az bulunan kök değerler ise öz denetim değeri ve sabır değeri olduğu görülmektedir. Diğer değerlerin sırasıyla yardımseverlik değeri, dostluk değeri, vatanseverlik değeri, sevgi değeri, adalet değeri, saygı değeri olduğu görülmektedir. Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında dürüstlük değerine rastlanmamıştır.

4.1.2. Dördüncü Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi

Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiştir. Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan üniteler ve öğrenme alanları şu şekildedir:

Birinci ünite (1): Yer Kabuğu ve Dünya'mızın Hareketleri (Dünya ve Evren)

İkinci ünite (2): Besinlerimiz (Canlılar ve Yaşam)

Üçüncü ünite (3): Kuvvetin Etkileri (Fiziksel Olaylar)

Dördüncü ünite (4): Maddenin Özellikleri (Madde ve Doğası)

Beşinci ünite (5): Aydınlatma ve Ses Teknolojileri (Fiziksel Olaylar)

Altıncı ünite (6): İnsan ve Çevre (Canlılar ve Yaşam)

Yedinci ünite (7): Basit Elektrik Devreleri (Fiziksel Olaylar)

Bu ders kitabı yedi ünite ve 289 sayfadan oluşmaktadır. Bu ders kitabının etkinlik, deney ve konu anlatımlarının yapıldığı kısımlar kök değerler bakımından incelenmiştir. Kitapta yer

alan görseller ve ünite değerlendirme soruları kısımları incelemeye dâhil edilmemiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 105 tane kök değere ulaşılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen bulgulara göre aşağıdaki tablo ve grafik oluşturulmuştur.

Tablo 4

Dördüncü Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet				1	1			2
Dostluk		2	4		1	2		9
Dürüstlük								
Öz denetim		2			1	3		6
Sabır					1			1
Saygı		1		1		3	1	6
Sevgi		1	2	1	1	1		6
Sorumluluk	2	5	4	5	9	10	2	37
Vatanseverlik	2	2		2	2	4		12
Yardımseverlik	2	7	4	3	5	4	1	26
Toplam	6	20	14	13	21	27	4	105

Tablo 4 değerler eğitime göre incelendiğinde, dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında toplam 105 adet kök değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu kök değerlerin 2'si adalet değerini, 9'u dostluk değerini, 6'sı öz denetim değerini, 1'i sabır değerini, 6'sı saygı değerini, 6'sı sevgi değerini, 37'si sorumluluk değerini, 12'si vatanseverlik değerini ve 26'sı yardımseverlik değerini göstermektedir. Dürüstlük değerine rastlanmamıştır.

Tablo 4 incelendiğinde, 1. ünite olan Yer Kabuğu ve Dünya'mızın Hareketleri ünitesinde toplamda 6 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi sorumluluk, 2 tanesi vatanseverlik ve 2 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet değeri, dostluk değeri, dürüstlük değeri, öz denetim değeri, sabır değeri, saygı değeri, sevgi değeri ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. 2. ünite olan Besinlerimiz ünitesinde toplamda 20 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi dostluk, 2 tanesi öz denetim, 1 tanesi saygı, 1 tanesi sevgi, 5 tanesi sorumluluk, 2 tanesi vatanseverlik ve 7 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük ve sabır değeri yer almamaktadır. 3. ünite olan Kuvvetin Etkileri ünitesinde toplamda 14 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 4 tanesi dostluk, 2 tanesi sevgi, 4 tanesi sorumluluk ve 4 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. 4. ünite olan Maddenin Özellikleri ünitesinde toplamda 13 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi adalet, 1 tanesi saygı,

1 tanesi sevgi, 5 tanesi sorumluluk, 2 tanesi vatanseverlik ve 3 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dostluk, dürüstlük, öz denetim ve sabır değeri yer almamaktadır. 5. ünite olan Aydınlatma ve Ses Teknolojileri ünitesinde toplamda 21 adet kök değeri yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi adalet değerine, 1 tanesi dostluk değerine, 1 tanesi öz denetim değerine, 1 tanesi sabır değerine, 1 tanesi sevgi değerine, 9 tanesi sorumluluk değerine, 2 tanesi vatanseverlik değerine ve 5 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dürüstlük ve saygı değeri yer almamaktadır. 6. ünite olan İnsan ve Çevre ünitesinde toplamda 27 adet kök değeri yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi dostluk, 3 tanesi öz denetim, 3 tanesi saygı, 1 tanesi sevgi, 10 tanesi sorumluluk, 4 tanesi vatanseverlik ve 4 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük ve sabır değeri yer almamaktadır. 7. ünite olan Basit Elektrik Devreleri ünitesinde toplamda 4 adet kök değeri yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi saygı, 2 tanesi sorumluluk ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet değeri, dostluk değeri, dürüstlük değeri, öz denetim değeri, sabır değeri, sevgi değeri ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır.

Dördüncü sınıf ders kitabının ünitelerinde bulunan değer ifadelerine ilişkin örnekler sayfa numaraları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Yer Kabuğu ve Dünya’mızın Hareketleri” ünitesinin 25. sayfasında Türkiye’nin altın, bor, linyit, demir, çinko, bakır, gümüş, krom, mermer, kurşun gibi maden kaynakları açısından kendine yeten ve kaya tuzu, zımpara, doğal soda, alçı taşı gibi ham maddeler bakımından zengin bir ülke olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca dünyadaki bor madeni kaynağının yaklaşık %70’inin Türkiye’de olduğu belirtilmiştir. Bu ifade Türkiye’deki maden kaynaklarından ve ülkemizin bu kaynaklar bakımından zengin olmasından bahsedildiği için “vatanseverlik” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 42. sayfasında “Galileo GALİLEİ” adlı bilim insanının bilime olan katkılarından bahsedilmiştir. Bu katkılar “yardımseverlik” değerini göstermektedir.

Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Besinlerimiz” ünitesinin 53. sayfasında yer alan bir etkinlikte ekilen mercimeklerin iki hafta boyunca her gün sulanması istenmektedir. Mercimeklerin her gün düzenli olarak sulanması “öz denetim” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 67. sayfasında Türkiye’de bir yıl içinde çöpe atılan ekmeğin ne kadar para ettiği ve bu para ile 500 okul ve 80 hastane inşa edilebildiğinden bahsedilmiştir. Söz konusu ifade çöpe atılan ekmeğin ülkemiz ekonomisine olan zararı ele alındığı için bu ifade “vatanseverlik” değeri ile ilgilidir.

Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Kuvvetin Etkileri” ünitesinin 101. sayfasında Arda ailesi ile birlikte kukla gösterisi yapmak için annesinden yardım istemektedir. Annesi kuklayı süslemek için Arda’dan süs kutusunu getirmesini ister ve hep birlikte kukla gösterisini hazırlar. Bu ifadede Arda’nın ailesi ile yaptığı kukla gösterisinde annesinden yardım almasından bahsedilmektedir. Bu ifade aile sevgisini yansıttığından “sevgi” değerini, Arda’nın annesinden yardım alarak gösteriyi yapması “yardımseverlik” değerini göstermektedir.

Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Maddenin Özellikleri” ünitesinin 150. sayfasında 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Ekim Cumhuriyet Bayramı gibi resmi bayramlardan bahsedilmiştir. Bu ifade ülkemizin değerlerini yansıttığı için “vatanseverlik” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 171. sayfasında kimyager ve fizikçi Marie Curie’nin radyoaktivite üzerine yaptığı çalışmalardan ötürü Nobel Ödülü kazandığından ve yaptığı bilimsel çalışmalardan dolayı insanlığa faydası olduğundan bahsedilmiştir. Marie Curie’nin bilime olan katkıları “yardımseverlik” değerini, verilen Nobel Ödülü ise bilim insanına “saygı” değerini göstermektedir.

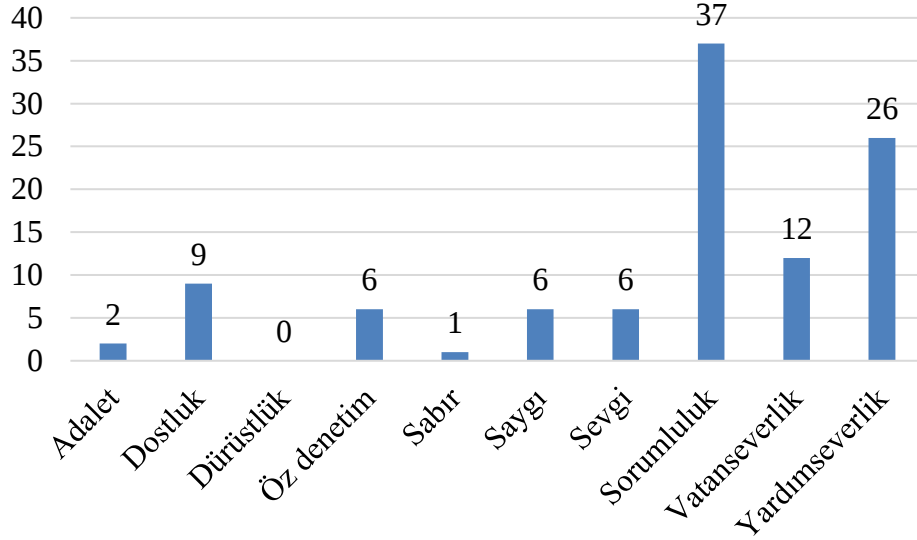
Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Aydınlatma ve Ses Teknolojileri” ünitesinin 198. sayfasında yer alan bir etkinlikte üç beş kişiden oluşan grupların oluşturulması ve gruplar içinde görev paylaşımı yapılmasından bahsedilmiştir. Etkinliğin grupça yapılması “dostluk” değerini, görev paylaşımı “adalet” değerini göstermektedir. Aynı ders kitabın 214. sayfasında “Elektrikle çalışan cihazlarla uğraşırken dikkatli olalım.” şeklinde bir ifadede kişinin sağlığını koruması gerektiğinde bahsedilmiştir. Bu ifade “sorumluluk” değeri ile ilgilidir.

Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “İnsan ve Çevre” ünitesinin 246. sayfasında atık yağların sulara, lavabolara, çöplere ve toprağa dökülmemesi, atık yağların ayrı kaplarda biriktirilip görevli kişilere verilerek geri dönüşümü sağlanmalıdır. Doğru yerlere verilmeyen atık yağların, doğadaki canlıların zarar görmesine neden olduğuna değinilmiştir. Bu ifadede soya yağlarının geri kazanımından ve çevreye olan zararlarından bahsedilmektedir. Atık yağların geri kazanılarak ülke ekonomisine katkısı “vatanseverlik” değerini, balık ve diğer canlıların yaşam haklarına müdahale edilmesi “saygı” değerini göstermektedir.

Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının “Basit Elektrik Devreleri” ünitesinin 257. sayfasında evlerdeki elektrik prizlerinde yüksek voltajda elektrik bulunduğu, bu elektriğe maruz kalmamak için prizlerden uzak durulmasından bahsedilmektedir. Bu ifadede bireyin

elektrik çarpmasına maruz kalmaması için prizlerden uzak durmasından bahsedilmektedir. Bu değer “sorumluluk” değeri ile ilgilidir.

Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan kök değerlerin frekansı aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

Şekil 2. Dördüncü sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı

Şekil 2 incelendiğinde, dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında en çok bulunan kök değer sorumluluk değeri, en az bulunan değer ise sabır kök değeridir. Diğer değerlerin sırasıyla yardımseverlik değeri, vatanseverlik değeri, dostluk değeri, öz denetim değeri, sevgi değeri, saygı değeri, adalet değeri olduğu görülmektedir. Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında dürüstlük değerine rastlanmamıştır.

4.1.3. Beşinci Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi

Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiştir. Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan üniteler ve öğrenme alanları şu şekildedir:

Birinci ünite (1): Güneş, Dünya ve Ay (Dünya ve Evren)

İkinci ünite (2): Canlılar Dünyası (Canlılar ve Yaşam)

Üçüncü ünite (3): Kuvvetin Ölçülmesi ve Sürtünme (Fiziksel Olaylar)

Dördüncü ünite (4): Madde ve Değişim (Madde ve Doğası)

Beşinci ünite (5): Işığın Yayılması (Fiziksel Olaylar)

Altıncı ünite (6): İnsan ve Çevre (Canlılar ve Yaşam)

Yedinci ünite (7): Elektrik Devre Elemanları (Fiziksel Olaylar)

Bu ders kitabı yedi ünite ve 288 sayfadan oluşmaktadır. Bu ders kitabının etkinlik, deney ve konu anlatımlarının yapıldığı kısımlar kök değerler bakımından incelenmiştir. Kitapta yer alan görseller ve ünite değerlendirme soruları kısımları incelemeye dâhil edilmemiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 175 tane kök değere ulaşılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen bulgulara göre aşağıdaki tablo ve grafik oluşturulmuştur.

Tablo 5

Beşinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet	1					3		4
Dostluk	4	2	3	3	4	3		19
Dürüstlük								
Öz denetim	8	2	2	10	5	9	2	38
Sabır	1		2					3
Saygı	1	1	3		1	10		16
Sevgi		1	1			4	1	7
Sorumluluk	4	6	1	13	3	23	1	51
Vatanseverlik	3		6		1	4		14
Yardımseverlik	3	3	3	3	3	1	7	23
Toplam	25	15	21	29	17	57	11	175

Tablo 5 değerler eğitime göre incelendiğinde, beşinci sınıf ders kitabında toplam 175 adet kök değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu kök değerlerin 4'ü adalet, 19'u dostluk, 38'i öz denetim, 3'ü sabır, 16'sı saygı, 7'si sevgi, 51'i sorumluluk, 14'ü vatanseverlik ve 23'ü yardımseverlik değerini göstermektedir. Dürüstlük değerine rastlanmamıştır.

Tablo 5 incelendiğinde, 1. ünite olan Güneş, Dünya ve Ay ünitesinde toplamda 26 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi adalet değerine, 4 tanesi dostluk değerine, 8 tanesi öz denetim değerine, 1 tanesi sabır değerine, 1 tanesi saygı değerine, 4 tanesi sorumluluk değerine, 3 tanesi vatanseverlik değerine ve 3 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dürüstlük ve sevgi değeri yer almamaktadır. 2. ünite olan Canlılar Dünyası ünitesinde toplamda 15 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi dostluk, 2 tanesi öz denetim, 1 tanesi saygı, 1 tanesi sevgi, 6 tanesi sorumluluk ve 3 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, sabır ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. 3. ünite olan Kuvvetin Ölçülmesi ve Sürtünme ünitesinde toplamda

21 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 3 tanesi dostluk değerine, 2 tanesi öz denetim değerine, 2 tanesi sabır değerine, 3 tanesi saygı değerine, 1 tanesi sevgi değerine, 1 tanesi sorumluluk değerine, 6 tanesi vatanseverlik değerine ve 3 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet ve dürüstlük değeri yer almamaktadır. 4. ünite olan Madde ve Değişim ünitesinde toplamda 29 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 4 tanesi dostluk, 10 tanesi öz denetim, 13 tanesi sorumluluk ve 3 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. 5. ünite olan Işığın Yayılması ünitesinde toplamda 17 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 4 tanesi dostluk, 5 tanesi öz denetim, 1 tanesi saygı, 3 tanesi sorumluluk, 1 tanesi vatanseverlik ve 3 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, sabır ve sevgi değeri yer almamaktadır. 6. ünite olan İnsan ve Çevre ünitesinde toplamda 57 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 3 tanesi adalet, 3 tanesi dostluk, 9 tanesi öz denetim, 10 tanesi saygı, 4 tanesi sevgi, 23 tanesi sorumluluk, 4 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dürüstlük ve sabır değeri yer almamaktadır. 7. ünite olan Elektrik Devre Elemanları ünitesinde toplamda 11 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi öz denetim, 1 tanesi sevgi, 1 tanesi sorumluluk ve 7 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır.

Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabının ünitelerinde yer alan değer ifadelerine ilişkin örnekler sayfa numaraları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Güneş, Dünya ve Ay” ünitesinin 39. sayfasında etkinlikte kullanılan bisküvilerin temiz olmadığı, bu nedenle bisküvilerin yenilmemesi gerektiği ve bu bisküvilerin israf olmamaları için bisküvilerin kuşlara ve sokak hayvanlarına verilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Temiz olmayan bisküvilerin yenilmemesi “sorumluluk” değerini, ülke kaynaklarının israf edilmemesi “vatanseverlik” değerini, etkinliğin sonunda temiz olmayan bisküvileri kuşlara ve sokak hayvanlarına verilmesi “yardımseverlik” değerini göstermektedir. Aynı ünitenin 45. sayfasında yer alan bir etkinlikte üçer kişiden oluşan gruplar oluşturulması, gruplar içinde birer kişinin Güneş, Dünya ve Ay’ı temsil edecek şekilde görev paylaşımı yapılması istenmektedir. Bu ifadede sınıf arkadaşları ile bir etkinlik yapılması ve görev paylaşımı yapılması istenmektedir. Etkinliğin sınıf arkadaşlarıyla yapılması “dostluk” değerini, adil görev paylaşımı ise “adalet” değerini göstermektedir.

Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Canlılar Dünyası” ünitesinin 60. sayfasında Mantarların besin değerlerinin yüksek olduğu fakat bazı türlerinin zehirli olabildiği belirtilmiştir. Bazı mantarların zehirli olmasından dolayı orman, bahçe, tarla gibi yerlerde bulunan şapkalı mantarların hemen tüketilmemesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu ifadede mantar tüketiminde dikkatli olunması gerektiğine değinilmiştir. Bu ifade “sorumluluk” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 61. sayfasında yer alan “Bu etkinliği yaparken öğretmenimizden yardım isteyelim.” ifadesinde öğretmenden yardım alınmasından bahsedilmektedir. Bu ifade “yardımseverlik” değeri ile ilgilidir.

Beşinci sınıf ders kitabının “Kuvvetin Ölçülmesi ve Sürtünme” ünitesinin 106. sayfasında Azra’nın kuzeni Öykü’nün doğum günü için hediye bir yüzük almasına vurgu yapılmıştır. Bu ifadede Azra’nın kuzenine hediye almasından bahsedilmektedir. Azra’nın kuzenine hediye alması onu sevdiğini göstermektedir. Bu ifade “sevgi” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 108. sayfasında yer alan “23 Türk mühendisten oluşan bir ekip, yaptıkları çalışmalar sonucunda 129 gün gibi rekor bir sürede, tümüyle yerli üretim bir otomobilin yapımını tamamladılar. Üretilen otomobile “DEVİRİM” adı verildi.” Bu ifadede Türk mühendislerin yerli araba üretmek için yaptıkları gayretlerden bahsedilmektedir. Milli araba üretilmesi “vatanseverlik” değerini, kısa bir sürede ve yılmadan çalışmaları “sabır” değerini ön plana çıkartmaktadır.

Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Madde ve Değişim” ünitesinin 142. sayfasında yer alan “Sıcak suyu kaba dökerken dikkat edelim. Büyüklerimizden yardım isteyelim.” ifadesinde sıcak suyun kişinin üstüne dökülmemesi için dikkatli olmasından ve başkalarından yardım alınmasından bahsedilmektedir. Bu metin “sorumluluk” ve “yardımseverlik” değerle ile ilgilidir.

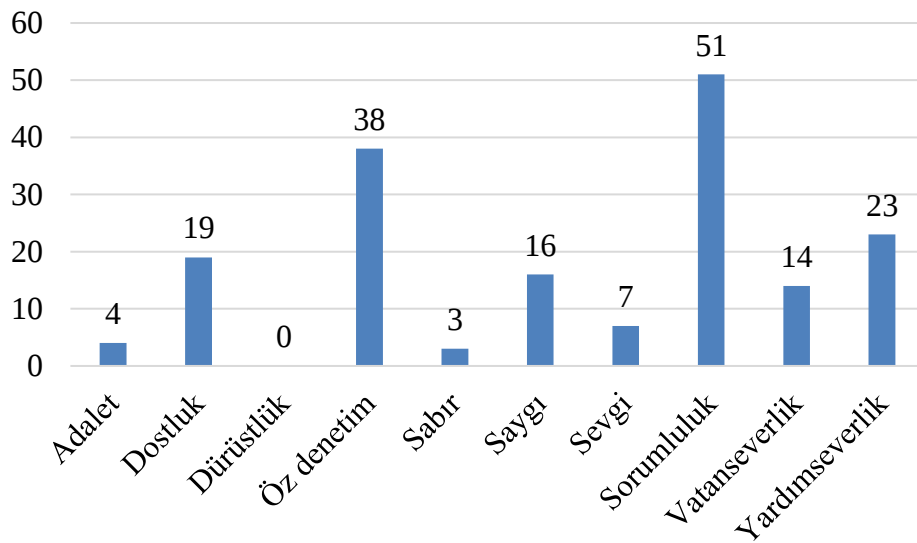
Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Işığın Yayılması” ünitesinin 182. sayfasında İbn-i Heysem’in astronomi, matematik, tıp ve fizik alanlarında çalışmalar ve icatlar yaptığından, günlük hayatta kullanılan fotoğraf makinelerinin ve kameraların icat edilmesinde payı olduğundan ve bu yüzden İbn-i Heysem’in fotoğraf makinesinin atası olarak anıldığından bahsedilmektedir. Bu metinde bilim insanı İbn-i Heysem’in bilime olan katkısından ve bu bilim adamına verilen değerden bahsedilmektedir. Bilime olan katkı “yardımseverlik” değerini, bilim adamına olan değer “saygı” değerini göstermektedir.

Beşinci sınıf ders kitabının “İnsan ve Çevre” ünitesinin 217. sayfasında nesli tükenmekte olan kelaynak kuşlarının takip edilebilmesi ve korunması için Şanlıurfa’da bir koruma

istasyonunda kelaynaklara çip yerleştirilmiştir. Bu istasyonda kelaynakların hayatta kalması ve neslini devam ettirmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu sayede kelaynakların sayısı giderek artmaktadır. Ayrıca kelaynaklar takılan çipler sayesinde uydudan da takip edilmektedir. Bu metinde kelaynak kuşlarının neslinin devam etmesi ve korunması hakkında bilgiler verilmektedir. Ülkemizde kelaynak kuşlarının korunmasına yönelik tedbirler “vatanseverlik” ve “sorumluluk” değerlerini, kelaynak kuşlarına değer verilmesi “saygı” değerini göstermektedir.

Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Elektrik Devre Elemanları” ünitesinin 265. sayfasında Emin’in, babasının doğum gününde aldığı arabayla oynamasından ve karşılaştığı problemten bahsedilmektedir. Bu ifadede bir babanın çocuğuna aldığı hediyeye vurgu yapılmaktadır. Hediye sevgi değeri ile ilgili olduğu için bu ifade “sevgi” değerine vurgu yapmaktadır.

Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan kök değerlerin sayısı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Şekil 3. Beşinci sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı

Şekil 3 incelendiğinde, beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabında en çok yer alan kök değer sorumluluk değeri, en az bulunan değer ise sabır kök değeridir. Diğer değerlerin sırasıyla öz denetim, yardımseverlik, dostluk, saygı, vatanseverlik, sevgi, adalet olduğu görülmektedir. Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabında dürüstlük değerine rastlanmamıştır.

4.1.4. Altıncı Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi

Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiştir. Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan üniteler ve öğrenme alanları şu şekildedir:

Birinci ünite (1): Güneş Sistemi ve Tutulmalar (Dünya ve Evren)

İkinci ünite (2): Vücudumuzdaki Sistemler (Canlılar ve Yaşam)

Üçüncü ünite (3): Kuvvet ve Hareket (Fiziksel Olaylar)

Dördüncü ünite (4): Madde ve Isı (Madde ve Doğası)

Beşinci ünite (5): Ses ve Özellikleri (Fiziksel Olaylar)

Altıncı ünite (6): Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı (Canlılar ve Yaşam)

Yedinci ünite (7): Elektrikğin İletimi (Fiziksel Olaylar)

Bu ders kitabı yedi ünite ve 251 sayfadan oluşmaktadır. Bu ders kitabının etkinlik, deney ve konu anlatımlarının yapıldığı kısımlar kök değerler bakımından incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 69 adet değer ifadesine ulaşılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen kök değerlere göre aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 6

Altıncı Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet								
Dostluk	2	1				3	3	9
Dürüstlük								
Öz denetim					1	1		2
Sabır					1			1
Saygı	1		1	2		2	1	7
Sevgi	1	1	1		1	1		5
Sorumluluk	1	2				6	1	10
Vatanseverlik	1	1	1	10	1			14
Yardımseverlik	1	6	1	1	1	10	1	21
Toplam	7	11	4	13	5	23	6	69

Tablo 6 değerler eğitime göre incelendiğinde, altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabında toplam 69 adet kök değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu kök değerlerin 9'u dostluk, 2'si öz denetim, 1'i sabır, 7'si saygı, 5'i sevgi, 10'u sorumluluk, 14'ü vatanseverlik ve 21'i yardımseverlik değerini göstermektedir. Adalet ve dürüstlük değerlerine rastlanmamıştır.

Tablo 6 incelendiğinde, 1. ünite olan Güneş Sistemi ve Tutulmalar ünitesinde toplamda 7 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi dostluk, 1 tanesi saygı, 1 tanesi sevgi, 1 tanesi sorumluluk, 1 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük öz denetim ve sabır değeri yer almamaktadır. 2. ünite olan Vücudumuzdaki Sistemler ünitesinde toplamda 11 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi dostluk, 1 tanesi sevgi, 2 tanesi sorumluluk, 1 tanesi vatanseverlik ve 6 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır ve saygı değeri yer almamaktadır. 3. ünite olan Kuvvet ve Hareket ünitesinde toplamda 4 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi saygı, 1 tanesi sevgi, 1 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet değeri, dostluk değeri, dürüstlük değeri, öz denetim değeri, sabır değeri ve sorumluluk değeri yer almamaktadır. 4. ünite olan Madde ve Isı ünitesinde toplamda 13 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi saygı, 10 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet değeri, dostluk değeri, dürüstlük değeri, öz denetim değeri, sabır değeri, sevgi değeri ve sorumluluk değeri yer almamaktadır. 5. ünite olan Ses ve Özellikleri ünitesinde toplamda 5 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi öz denetim değerine, 1 tanesi sabır değerine, 1 tanesi sevgi değerine, 1 tanesi vatanseverlik değerine ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dostluk, dürüstlük, saygı ve sorumluluk değeri yer almamaktadır. 6. ünite olan Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı ünitesinde toplamda 23 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 3 tanesi dostluk değerine, 1 tanesi öz denetim değerine, 2 tanesi saygı değerine, 1 tanesi sevgi değerine, 6 tanesi sorumluluk değerine ve 10 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, sabır ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. 7. ünite olan Elektriğin İletimi ünitesinde toplamda 6 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 3 tanesi dostluk, 1 tanesi saygı, 1 tanesi sorumluluk ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır, sevgi ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır.

Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabının ünitelerinde yer alan değer ifadelerine ilişkin örnekler sayfa numaraları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabının “Güneş Sistemi ve Tutulmalar” ünitesinin 23. sayfasında Ali Kuşçu’nun astronomi alanında Türk-İslam dünyasına olan katkılarına ve Ay üzerine yaptığı bilimsel çalışmalar sebebiyle NASA Ay’ın bir kısmına Ali Kuşçu’nun adını

verdiğine değinilmiştir. Bu metinde Ali Kuşçu'nun bilim dünyasına olan katkıları “yardımseverlik” değerini, Türk-İslam dünyasındaki yeri “vatanseverlik” değerini ve bilime katkısından dolayı NASA tarafından Ay'ın bir bölgesine kendi isminin verilmesi ”saygı” değerini göstermektedir.

Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabının “Vücudumuzdaki Sistemler” ünitesinin 53. sayfasında yer alan “Ülkemizde doğal bir afet yaşandığında duyarlı vatandaşlarımız hastanelere koşarak kan bağışında bulunurlar. ...kana ihtiyaç duyan insanlara kan vermek son derece önemlidir.” metinde kan bağışından bahsedilmektedir. Kan bağışı bir yardım türü olduğu için bu ifade “yardımseverlik” değeri ile ilgilidir.

Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabının “Kuvvet ve Hareket” ünitesinin 77. sayfasında yer alan “Hafta sonu akrabalarını ziyaret etmek için ailesiyle Ankara'ya doğru yola çıkan Sema çok heyecanlıydı...” metinde hafta sonu akrabalarını ziyaret etmek için yola çıkan bir çocuğun akrabalık sevgisinden bahsedilmektedir. Bu ifade “sevgi” değeri ile ilgilidir.

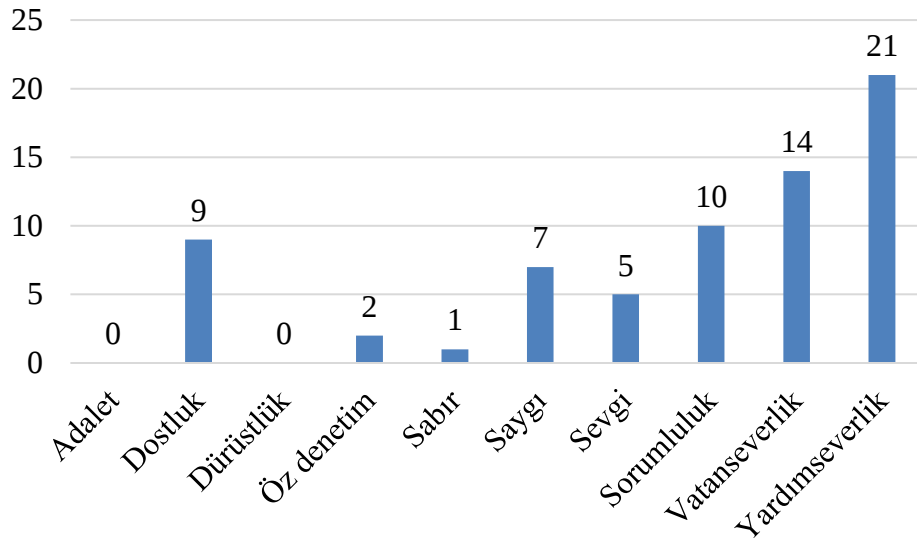
Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabının “Madde ve Isı” ünitesinin 103. sayfasında yer alan “Eren ve Efe, bahçede araba yıkayan babalarına yardım ediyorlardı. Eren, arabanın içindeki boş pet su şişelerini toplayıp okuldaki geri dönüşüm kutusunun plastik bölümüne atmaya karar verdi. Bu sırada ağabeyinin elinde bir sürü pet şişe olduğunu gören Efe'nin aklına minik bir deney yapmak geldi. İki kardeş ellerine birer pet şişe aldılar. Efe, elindeki pet şişeyi ağzına kadar toprakla doldururken Eren ise elindeki şişenin içine hiçbir şey koymadı. İkisi de şişelerin ağzını sıkıca kapatıp su dolu kovanın içine bıraktılar. İçinde toprak olan Efe'nin şişesi, hemencecik kovanın tabanına doğru battı. Ağabeyinin şişesi ise suyun içinde yüzüyordu! İki kardeş, şişeler aynı büyüklükte olmasına rağmen şişelerden birinin yüzüp ötekini batmasına oldukça şaşırdı.” metinde çocukların babalarına yardım etmesi “yardımseverlik” değerini, pet şişelerin geri dönüşüme gönderilmesi “sorumluluk” değerini göstermektedir.

Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabının “Ses ve Özellikleri” ünitesinin 161. sayfasında yer alan “Tenis sahasının boş olarak sıranın kendilerine gelmesini bekleyen öğrencilerin, beklerken oyalanmak amacıyla topu duvara çarptırarak tenis oynamasıyla başlayan duvar tenisi, günümüzde uluslararası bir spor dalı hâline gelmiştir.” ifadesinde öğrencilerin beklemeyi bilmesi “sabır” değerini göstermektedir.

Altıncı sınıf ders kitabının “Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı” ünitesinin 216. sayfasında “Beyin ölümü gerçekleşen insanların organlarının sağlığına kavuşmak için bekleyen hastalara umut olduğuna dair haberlerle sık sık karşılaşırız... Hayatını kaybeden kişiye ait organların başka hastalara umut olması ve onların vücudunda çalışmaya devam etmesi organ bağışçısının yakınları için de bir teselli ve gurur kaynağı olmaktadır.” metinde organ bağışından bahsedilmektedir. Bu metinde organ bağışının yapılması “yardımseverlik” değerini, organ bağışı sonucunda kişiler arasında sevgi, samimiyet ve dostluk oluşması “sevgi” ve “dostluk” değerini göstermektedir.

Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabının “Elektriğin İletimi” ünitesinin 234. sayfasında yer alan bir etkinlikte sınıfta iki ya da üçerli gruplar oluşturarak basit bir elektrik devresi oluşturulması ve bu elektrik devresinin test edilmesi istenmektedir. Bu etkinlikte öğrencilerin dostça deney yapmaları istenmektedir. Bu ifade “dostluk” değeri ile ilgilidir.

Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan kök değerlerin sayısı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Şekil 4. Altıncı sınıf fen ders kitabında bulunan değerlerin frekansı

Şekil 4 incelendiğinde, altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabında en fazla yer alan kök değer yardımseverlik değeri, hiç bulunmayan değerler adalet ve dürüstlük değeridir. Diğer değerlerin sırasıyla vatanseverlik, sorumluluk, dostluk, saygı, sevgi, öz denetim, sabır olduğu görülmektedir.

4.1.5. Yedinci Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiştir. Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan üniteler ve öğrenme alanları şu şekildedir:

Birinci ünite (1): Güneş Sistemi ve Ötesi (Dünya ve Evren)

İkinci ünite (2): Hücre ve Bölünmeler (Canlılar ve Yaşam)

Üçüncü ünite (3): Kuvvet ve Enerji (Fiziksel Olaylar)

Dördüncü ünite (4): Saf Madde ve Karışımlar (Madde ve Doğası)

Beşinci ünite (5): Işığın Madde ile Etkileşimi (Fiziksel Olaylar)

Altıncı ünite (6): Canlılarda Üreme, Büyüme ve Gelişme (Canlılar ve Yaşam)

Yedinci ünite (7): Elektrik Devreleri (Fiziksel Olaylar)

Bu ders kitabı yedi ünite ve 246 sayfadan oluşmaktadır. Bu ders kitabının etkinlik, deney ve konu anlatımlarının yapıldığı kısımlar kök değerler bakımından incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 76 adet değer ifadesine ulaşılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen kök değerlere göre aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 7

Yedinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet		1	1	1				3
Dostluk		2	1	3	1			7
Dürüstlük				1				1
Öz denetim	4	2	1	4	1	2		14
Sabır							1	1
Saygı	1	1		2	4			8
Sevgi	1							1
Sorumluluk	1	2		6	2	3		14
Vatanseverlik	4		3	8	2			17
Yardımseverlik	1	2		3	2	1	1	10
Toplam	12	10	6	28	12	6	2	76

Tablo 7 değerler eğitime göre incelendiğinde, yedinci sınıf ders kitabında toplam 76 adet kök değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu kök değerlerin 3'ü adalet, 7'si dostluk, 1'i dürüstlük, 14'ü öz denetim, 1'i sabır, 8'i saygı, 1'i sevgi, 14'ü sorumluluk, 17'si

vatanseverlik ve 10'u yardımseverlik değerini göstermektedir. Bu ders kitabında tüm kök değerler belirli miktarda yer almaktadır.

Tablo 7 incelendiğinde, 1.  nite olan Güneş Sistemi ve ötesi ünitesinde toplamda 12 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 4 tanesi öz denetim, 1 tanesi saygı, 1 tanesi sevgi, 1 tanesi sorumluluk, 4 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu  nitede adalet, dostluk ve sabır değeri yer almamaktadır. 2.  nite olan Hücre ve Bölünmeler  nitesinde toplamda 10 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi adalet değerine, 2 tanesi dostluk değerine, 2 tanesi öz denetim değerine, 1 tanesi saygı değerine, 2 tanesi sorumluluk değerine ve 2 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu  nitede dürüstlük, sabır, sevgi ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. 3.  nite olan Kuvvet ve Enerji  nitesinde toplamda 6 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi adalet, 1 tanesi dostluk, 1 tanesi öz denetim ve 3 tanesi vatanseverlik kök değerine aittir. Bu  nitede dürüstlük, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik değeri yer almamaktadır. 4.  nite olan Saf Madde ve Karışımlar  nitesinde toplamda 28 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi adalet, 3 tanesi dostluk, 1 tanesi dürüstlük, 4 tanesi öz denetim, 2 tanesi saygı, 6 tanesi sorumluluk, 8 tanesi vatanseverlik ve 3 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu  nitede sabır ve sevgi değeri yer almamaktadır. 5.  nite olan Işığın Madde ile Etkileşimi  nitesinde toplamda 12 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi dostluk, 1 tanesi öz denetim, 4 tanesi saygı, 2 tanesi sorumluluk, 2 tanesi vatanseverlik ve 2 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu  nitede adalet, dürüstlük, sabır ve sevgi değeri yer almamaktadır. 6.  nite olan Canlılarda  reme, Büyüme ve Gelişme  nitesinde toplamda 6 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi öz denetim, 3 tanesi sorumluluk ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu  nitede adalet değeri, dostluk değeri, dürüstlük değeri, sabır değeri, saygı değeri, sevgi değeri ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. 7.  nite olan Elektrik Devreleri  nitesinde toplamda 2 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi sabır ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu  nitede adalet değeri, dostluk değeri, dürüstlük değeri, öz denetim değeri, saygı değeri, sevgi değeri, sorumluluk değeri ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır.

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabının ünitelerinde yer alan değer ifadelerine ilişkin örnekler sayfa numaraları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Güneş Sistemi ve Ötesi” ünitesinin 23. sayfasında Galileo’nun teleskopla yaptığı gözlemlerden dolayı 2009 yılının Dünya Astronomi Yılı ilan edilmesine değinilmiştir. Bu ifadede bilim adamına verilen değerden bahsedilmiştir. Bu değer “saygı” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 31. sayfasında bulutsuz bir gecede aile büyükleriyle gökyüzünün ve yıldızların görülebileceği bir yere gidilip gökyüzünün seyredilmesinden bahsedilmektedir. Bu ifadede aile birliğine değinilmiştir. Bu değer “sevgi” değeri ile ilgilidir.

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Hücre ve Bölünmeler” ünitesinin 51. sayfasında bulunan “3-5 kişilik gruplar oluşturunuz. Bitki ve hayvan hücrelerinden hangisini hazırlayacağınıza grup arkadaşlarınızla karar veriniz.” ifadesinde yapılan bir etkinlikte çocukların birlikte çalışmasını ve yapılan çalışmada ortak karar alınmasından bahsedilmiştir. Bu değer “dostluk” ve “adalet” değerleri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 57. sayfasında Aziz Sancar’ın hücrelerin, hasarlı DNA yapılarını nasıl onardığını ve genetik bilgilerin nasıl korunduğunu gösteren araştırmalar yaptığı, bu çalışmaları için kendisine 2015 Nobel Kimya Ödülü’nün verildiğine değinilmiştir. Bu ifadede bilim insanına verilen değer ve insanlığa yapılan iyilikten bahsedilmektedir. Bu ifade “saygı” ve “yardımseverlik” değeri ile ilgilidir. Yedinci sınıf ders kitabının “Kuvvet ve Enerji” ünitesinin 99. sayfasında yalıçapkını kuşundan esinlenerek yapılan trenlerin ülke ekonomisine olan katkısından bahsedilmiştir. Bu ifade “vatanseverlik” değeri ile ilgilidir.

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Saf Madde ve Karışımlar” ünitesinin 135. sayfasında artan insan sayısı, gelişen teknoloji ve kentleşme oranındaki artış doğal kaynaklarının bilinçsiz bir şekilde tüketilmesine neden olmaktadır. Çevrenin korunması ve gelecek nesillerin kaynaklardan yoksun olmamaları için doğal kaynakların dikkatlice kullanılması gerekmektedir. Bazı ülkeler ve üreticiler doğal kaynakların israf olmaması için atıklarını geri dönüşüme ve tekrar kullanıma yönelik birtakım yöntemler geliştirmişlerdir. Bu ifadede doğal kaynakların dikkatli kullanılmasına ve ülkelerin geri dönüşüm için yaptıkları girişimlerden bahsedilmiştir. Bu ifade “saygı” değeri, “sorumluluk” değeri ve “vatanseverlik” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 135. sayfasında bulunan “Sizler de kullanmadığınız fakat yeniden kullanılabilecek durumdaki giysilerinizi ve eşyalarınızı ihtiyacı olanlara ulaştırmak için bir proje çalışması planlayınız. Proje çalışmanızı arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz yardımıyla tüm okula duyurunuz. Kampanya sonucu topladığınız eşyaları ve giysileri ihtiyacı olanlara ulaştırınız. Bu konuda öğretmenlerinizden,

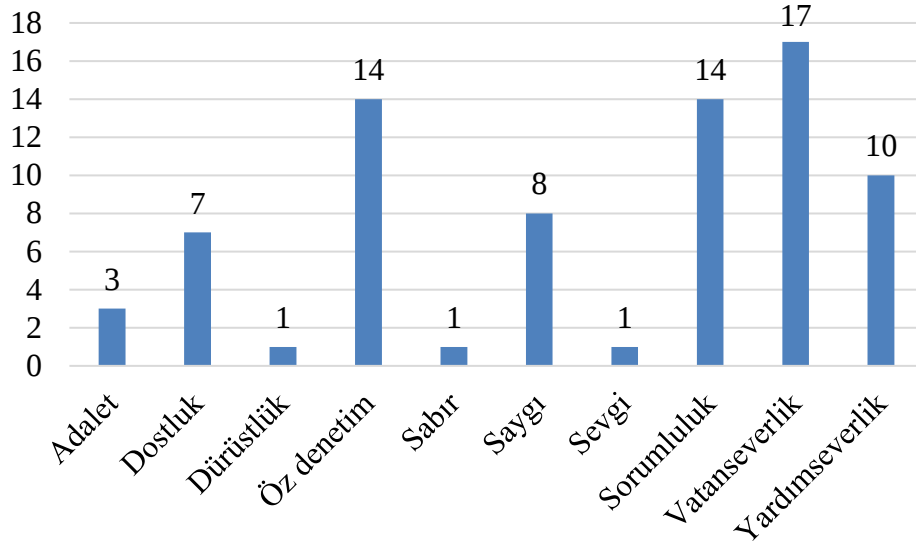
aile büyüklerinizden, belediyelerden ve sivil toplum kuruluşlarından destek alabilirsiniz.” ifadesinde yeniden kullanılabilecek eşyaların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasından ve sorumluluk alınmasından bahsedilmektedir. Bu ifade “yardımlaşma” ve “sorumluluk” değeriyle ilgilidir.

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Işığın Madde ile Etkileşimi” ünitesinin 170. sayfasında bulunan “Azra, bir gün öğretmeni ve arkadaşlarıyla birlikte göl kenarına geziye gider. Göldeki balıklara ekmek atarken balıkların kendisine çok yakın olduğunu zannederek heyecanlanır.” ifadesinde arkadaşları ile geziye giden bir kişiden ve bu kişinin balıkları beslemesinden bahsedilmektedir. Bu ifade “dostluk” ve “yardımlaşma” değerleri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 176. sayfasında bulunan “Merceklerle ve içinde mercek bulunan araçlarla güneşe bakmak oldukça tehlikelidir. Güneş gözlemleri için özel olarak tasarlanmış filtreler kullanılır. Özel filtreler olmaksızın güneşe bakmak gözde kalıcı hasarlar meydana gelmesine neden olabilir.” ifadesinde kişinin gözlerini güneşten koruması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu ifade “sorumluluk” değeri ile ilgilidir.

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Canlılarda Üreme, Büyüme ve Gelişme” ünitesinin 201. sayfasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, sokak hayvanlarının bakımını ve beslenmelerini sağlamak amacıyla çocuklar için bir proje geliştirmiştir. Bu proje kapsamında sokak hayvanlarının bakımının nasıl olması gerektiğine ve acil durumlarda yapılması gerekenlere yönelik çocuklara eğitimler vermektedir. Bu ifadede sokak hayvanlarına yardım edilmesi üzerine bir projeden bahsedilmektedir. Bu ifade “yardımseverlik” değeri ile ilgilidir.

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Elektrik Devreleri” ünitesinin 216. sayfasında bulunan “Aydınlatma araçlarının ilk örnekleri, kayaların içi oyularak oyuklara koyulan hayvan yağının yakılmasıyla oluşturulan ışık kaynaklarıydı. Teknoloji ilerledikçe mum, lamba, ampul ve ampul benzeri aydınlatma araçları kullanılmıştır. Ampul ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır.” ifadesinde kayaların oyulması ve ışık kaynaklarının insanlığa olan katkılarından bahsedilmiştir. Bu ifade “sabır” ve “yardımlaşma” değeri ile ilgilidir.

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan kök değerlerin sayısı Şekil 5’de verilmiştir.

Şekil 5. Yedinci sınıf ders kitabında bulunan değerlerin frekansı

Şekil 5 incelendiğinde, yedinci sınıf ders kitabında en fazla yer alan kök değer vatanseverlik değeri, en az sayıda bulunan ve aynı sayıda olan dürüstlük, sabır ve sevgi değerleridir. Diğer değerlerin sırasıyla öz denetim, yardımseverlik, sorumluluk, saygı, dostluk, adalet olduğu görülmektedir.

4.1.6. Sekizinci Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının İncelenmesi

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiştir. Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan üniteler ve öğrenme alanları şu şekildedir:

Birinci ünite (1): Mevsimler ve İklim (Dünya ve Evren)

İkinci ünite (2): DNA ve Genetik Kod (Canlılar ve Yaşam)

Üçüncü ünite (3): Basınç (Fiziksel Olaylar)

Dördüncü ünite (4): Madde ve Endüstri (Madde ve Doğası)

Beşinci ünite (5): Basit Makineler (Fiziksel Olaylar)

Altıncı ünite (6): Dönüşümleri ve Çevre Bilimi (Canlılar ve Yaşam)

Yedinci ünite (7): Elektrik Yükleri ve Elektrik Enerjisi (Fiziksel Olaylar)

Bu ders kitabı yedi ünite ve 240 sayfadan oluşmaktadır. Bu ders kitabının etkinlik, deney ve konu anlatımlarının yapıldığı kısımlar kök değerler bakımından incelenmiştir. Kitaptaki

kitabımızı tanıyalım, görseller, fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamaları, proje tasarlama aşamaları, güvenlik uyarıları ve ünite değerlendirme soruları kısımları incelemeye dâhil edilmemiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 157 adet değer ifadesine ulaşılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen kök değerlere göre aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 8

Sekizinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet	2	2				6	4	14
Dostluk		2		2				4
Dürüstlük				1		3	1	5
Öz denetim	3	1		10	1	8	2	25
Sabır		2		1		2		5
Saygı	3	2		7	3	8	3	26
Sevgi							1	1
Sorumluluk	4			10		3		17
Vatanseverlik		1		13	1	8	5	28
Yardımseverlik	4	8	4	12	1	1	2	32
Toplam	16	18	4	56	6	39	18	157

Tablo 8 incelendiğinde, sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabında toplam 157 adet kök değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu kök değerlerin 14'ü adalet, 4'ü dostluk, 5'i dürüstlük, 25'i öz denetim, 5'i sabır, 26'sı saygı, 1'i sevgi, 17'si sorumluluk, 28'i vatanseverlik ve 32'si yardımseverlik değerini göstermektedir.

Tablo 8 incelendiğinde, Mevsimler ve İklim ünitesinde toplamda 16 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi adalet, 3 tanesi öz denetim, 3 tanesi saygı, 4 tanesi sorumluluk ve 4 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dostluk, dürüstlük, sabır, sevgi ve vatanseverlik değeri yer almamaktadır. DNA ve Genetik Kod ünitesinde toplamda 18 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi adalet, 2 tanesi dostluk, 1 tanesi öz denetim, 2 tanesi sabır, 2 tanesi saygı, 1 tanesi vatanseverlik ve 8 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dürüstlük, sevgi ve sorumluluk değeri yer almamaktadır. Basınç ünitesinde toplamda 4 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 4 tanesi de yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de yardımseverlik değerinden başka kök değer bulunmamaktadır. Madde ve Endüstri ünitesinde toplamda 56 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 2 tanesi dostluk, 1 tanesi dürüstlük, 10 tanesi öz denetim, 1 tanesi sabır, 7 tanesi saygı, 10 tanesi sorumluluk, 13 tanesi vatanseverlik ve 12 tanesi de yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet ve sevgi değeri yer

almamaktadır. Basit Makineler ünitesinde toplamda 6 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 1 tanesi öz denetim, 3 tanesi saygı, 1 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de adalet, dostluk, dürüstlük, sevgi ve sorumluluk değeri yer almamaktadır. Enerji Dönüşümleri ve Çevre Bilimi ünitesinde toplamda 39 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 6 tanesi adalet, 3 tanesi dürüstlük, 8 tanesi öz denetim, 2 tanesi sabır, 8 tanesi saygı, 3 tanesi sorumluluk, 8 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi de yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dostluk ve sevgi değeri yer almamaktadır. Elektrik Yükleri ve Elektrik Enerjisi ünitesinde toplamda 18 adet kök değer yer almaktadır. Bu kök değerlerin 4 tanesi adalet, 1 tanesi dürüstlük, 2 tanesi öz denetim, 3 tanesi saygı, 1 tanesi sevgi, 5 tanesi vatanseverlik ve 2 tanesi yardımseverlik kök değerine aittir. Bu ünite de dostluk, sabır ve sorumluluk değeri yer almamaktadır.

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabının ünitelerinde yer alan değer ifadelerine ilişkin örnekler sayfa numaraları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Mevsimler ve İklim” ünitesinin 18. sayfasında bulunan “İnsanlar değişen hava olaylarına ait tahminleri öğrenerek yaşamlarına yön vermektedir.” ifadesinde insanların yaşamlarına yön vermelerinden bahsedilmektedir. Bu ifade “öz denetim” değerini göstermektedir. Aynı ünitenin 20. sayfasında bulunan “Özellikle son iki yüzyılda sanayileşme ile birlikte kömür, petrol gibi fosil yakıtların tüketiminin artması ve ormanlık alanların çeşitli nedenlerle tahrip edilmesi atmosferdeki sera gazlarının miktarını önemli ölçüde artırmıştır.” ifadesinde insanların doğaya verdiği zararlar sonucunda atmosferdeki sera gazının artmasına değinilmiştir. Bu ifade “saygı” değeri ile ilişkilidir. Aynı metnin devamında “Sera gazlarının atmosferdeki artışı atmosferde soğurulan güneş ışığı miktarının artmasına neden olur... Kutuplarda buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi, uzun süreli kuraklıklar, birçok bitki ve hayvan türünün neslinin azalması küresel ısınma kaynaklı çevre sorunlarına örnek verilebilir.” ifadesinde insanlardan kaynaklanan nedenlerden dolayı atmosferde artan sera gazının küresel ısınmaya neden olduğu ve küresel ısınmanın neden olduğu çevre sorunlarına değinilmiştir. Bu ifadede anlaşıldığı gibi insanların doğaya olan zararlarından bahsedilmiş ve bu ifade “saygı” değeri ile ilişkilidir. Aynı metnin başka yerinde “Küresel iklim değişikliğine karşı tüm devletler iş birliği yapmalıdır. Bunun için öncelikli olarak karbondioksit salınımının azaltılmasının sağlanmasına veya karbondioksit salınımına tamamen engel olmaya yönelik çözümler üretilmelidir.” ifadesinde tüm devletlerin iş birliği yapması “yardımseverlik” değerini,

devletlerin karbondioksit salınımını azaltmaya yönelik çözümler üretmeleri “sorumluluk” değeri ile ilişkilidir.

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “DNA ve Genetik Kod” ünitesinin 29. sayfasındaki etkinlikte bulunan “Dörder kişilik gruplar oluşturunuz” ifadesinde sınıf arkadaşlarının birlikte çalışmasına değinilmiştir. Bu ifade “dostluk” değeri ile ilişkilidir. Aynı etkinliğin devamında “Plastik pipetlerden üçer santimetre uzunluğunda 18 adet parça kesiniz (Bu işlem sırasında öğretmeninizden yardım isteyiniz.)” ve “Pipet parçalarının üzerine raptiyeleri takarak nükleotid modellerini oluşturunuz (Bu işlem sırasında öğretmeninizden yardım isteyiniz.)” ifadelerinde öğrencilerin öğretmenlerinden yardım almaları teşvik edilmiştir. Bu ifadede yardımlaşmadan bahsedildiği için “yardımseverlik” değeri ile ilişkilidir. Bu etkinlikte dostluk değeri iki defa bahsedilmiştir. Aynı ünitenin 34 ve 35. sayfalarında bulunan “...Bu nedenle Mendel makul bir karar aldı; özel ders öğretmeni olacaktı. Kazandığı parayla hem ailesine yardım edecek hem de öğrenim hayatına devam edecekti. ...Babası ondan çiftliğin idaresini devralmasını istedi ama Mendel hâlâ okumak, öğrenmek ve bilimsel bilginin gelişimine katkı sağlamak istiyordu. ...Mendel’in kız kardeşi Theresa (Teresa), biriktirdiği paranın bir kısmını okumaya devam etmesi için Mendel’e verdi. Mendel duyduğu vefayı daha sonraları Theresa’nın üç oğluna öğrenimleri için destek sağlayarak gösterdi. ...boş kalan zamanlarında doğa bilimleriyle ilgileniyordu... Sınavlara tekrar girdi ama yine başarılı olamadı. Mendel başarısızlıklar karşısında yılmadı ve bilimsel çalışmalarına devam etti.” ifadelerinde bilim insanı Mendel’in hayatında azimli olması “sabır” değerini, kardeşinin kendisine yardım etmesi ve Mendel’in daha sonra kardeşinin çocuklarına yardım etmesi “yardımseverlik” değerini ve Mendel’in zamanını doğru kullanması “öz denetim” değerini göstermektedir. Görüldüğü gibi birkaç kök değer aynı metin içinde verilmiştir.

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Basınç” ünitesinin 74. sayfasında bir etkinlikte toplu iğne ile plastik şişede delikler açılması ve bu işlem için öğretmenden yardım alınması istenmektedir. Bu ifadede kişiye zarar verebilecek malzemelerin kullanımında deneyimli kişilerden yardım istenilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu ifade “yardımseverlik” değeriyle ilişkilidir.

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Madde ve Endüstri” ünitesinin 100. sayfasında asit yağmurlarının canlı yaşamına olan zararlarına değinilmiştir. Bu ifade “saygı” değeriyle ilişkilidir. Aynı ünitenin 126. sayfasında cumhuriyetin ilanı ile birlikte kimya endüstrisi

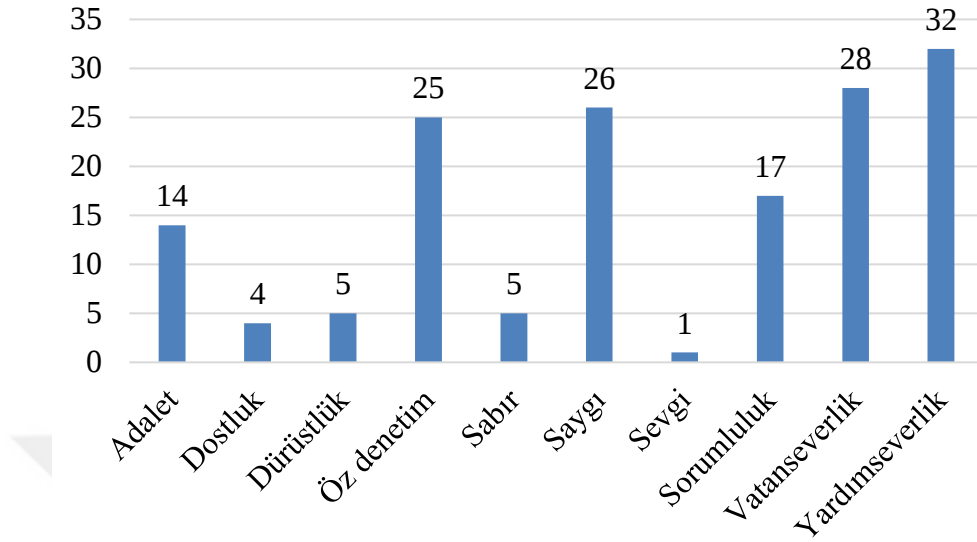
alanında ürünler üreten şirket sayısı hızla arttı... Ülkemizde beş yıllık kalkınma planlarının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte kimya endüstrisinin gelişimi de hızlanmıştır.” ifadesinde ülke ekonomisine olan katkıdan bahsedilmiştir. Bu ifade “vatanseverlik” değeriyle ilişkilidir.

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Basit Makineler” ünitesinin 126. sayfasında bulunan “Sinan Bey, 100 N ağırlığındaki koliyi 2 m yükseklikteki gemi ambarına kaldırarak koyuyor. Sinan Bey, aynı koliyi 8 m uzunluğunda eğimli bir zemin kullanarak da ambara taşıyabilir. Bu durumda Sinan Bey, koliye 25 N büyüklüğünde itme kuvveti uygular.” ifadesinde bir kişiye Bey şeklinde hitap edilmiştir. Bu ifade “saygı” değeri ile ilgilidir. Aynı ünitenin 160. sayfasında yer alan “Van Helmont sürekli yağmur suyu ile suladığı filizi, beş yıl sonra yetişkin bir bitki olarak topraktan çıkarttı.” ifadesinde beş yıl sürekli suyla sulanan bir bitkiden bahsedilmektedir. Bu ifade “sabır” değeri ve “öz denetim” değeri ile ilişkilidir.

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Enerji Dönüşümleri ve Çevre Bilimi” ünitesinin 180. sayfasında sürdürülebilir kalkınma ile şu an yaşayan insanların ve gelecekte yaşayacak insanların yeryüzündeki doğal kaynakları adil ve eşit paylaşmasına değinilmiştir. Bu ifadede doğal kaynakların eşit ve adil bir şekilde paylaşılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu ifade “adalet” değeri ile ilişkilidir. Aynı kitabın 181. sayfasında Dünya’da kullanılabilir suyun dengeli bir şekilde yeryüzüne dağılmadığı ve dünya nüfusunun yaklaşık %33’nün kullanılabilir su kaynağına ulaşamadığına değinilmiştir. Bu ifade “adalet” değeriyle ilişkilidir.

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabının “Elektrik Yükleri ve Elektrik Enerjisi” ünitesinin 218. sayfasında bir etkinlikte çocukların fikirlerini açık ve anlaşılır bir şekilde savunması, diğer kişilerin görüşlerini söylerken onların sözünün kesilmemesi gerektiğine değinilmiştir. Bu ifadede fikirlerin açık bir şekilde ifade edilmesi ve konuşan kişilerin sözlerinin kesilmemesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu ifade “öz denetim” değeri ve “saygı” değeri ile ilişkilidir. Aynı ünitenin 221. sayfasında Ahmet Bey ve ailesi, elektrik faturasının yüksek gelmesine sebep olan kendi davranışlarını dürüst bir şekilde söylemektedir. Aile üyeleri; televizyonun düğmeden değil de kumandadan kapatıldığını, gereksiz lambaların kapatılmadığını, hava kararmadan perdelerin çekildiğini, bulaşık ve çamaşır makinesinin dolmadan çalıştırıldığını ifade etmişlerdir. Bu ifadede bir aile, kendilerine yüksek tutarlı fatura gelmesine neden olan davranışları açık ve dürüst bir şekilde ifade etmiştir. Bu ifade “dürüstlük” değeri ile ilişkilidir.

Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabında bulunan kök değerlerin sayısı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Şekil 6. Sekizinci sınıf ders kitabında bulunan değerlerin dağılımı

Şekil 6 incelendiğinde, sekizinci sınıf ders kitabında en çok bulunan değer yardımseverlik kök değeri, en az bulunan değer ise sevgi kök değeridir. Diğer değerlerin sırasıyla vatanseverlik, saygı, öz denetim, sorumluluk, adalet, sabır, dürüstlük, dostluk şeklindedir.

3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında yer alan kök değerlerin sınıf düzeyine göre dağılımına ait veriler Tablo 9’da sunulmuştur.

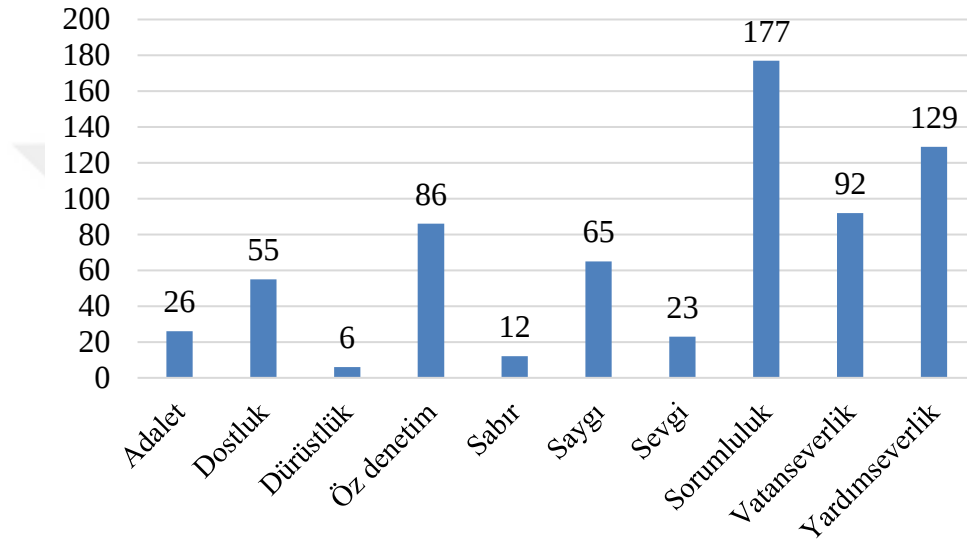
Tablo 9

Kök Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Kök Değer	Sınıf Düzeyi						Toplam
	3	4	5	6	7	8	
Adalet	3	2	4		3	14	26
Dostluk	7	9	19	9	7	4	55
Dürüstlük					1	5	6
Öz denetim	1	6	38	2	14	25	86
Sabır	1	1	3	1	1	5	12
Saygı	2	6	16	7	8	26	65
Sevgi	3	6	7	5	1	1	23
Sorumluluk	48	37	51	10	14	17	177
Vatanseverlik	7	12	14	14	17	28	92
Yardımseverlik	17	26	23	21	10	32	129
Toplam	89	105	175	69	76	157	671

Tablo 9 incelendiğinde, 3-8. sınıf bilimleri ders kitaplarında toplamda 671 adet kök değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu kök değerlerin 26'sı adalet, 55'i dostluk, 6'sı dürüstlük, 86'sı öz denetim, 12'si sabır, 65'i saygı, 23'ü sevgi, 177'si sorumluluk, 92'si vatanseverlik ve 129'u yardımseverlik değerini göstermektedir. En fazla ön plana çıkan kök değerler sırasıyla sorumluluk ve yardımseverlik değerleridir.

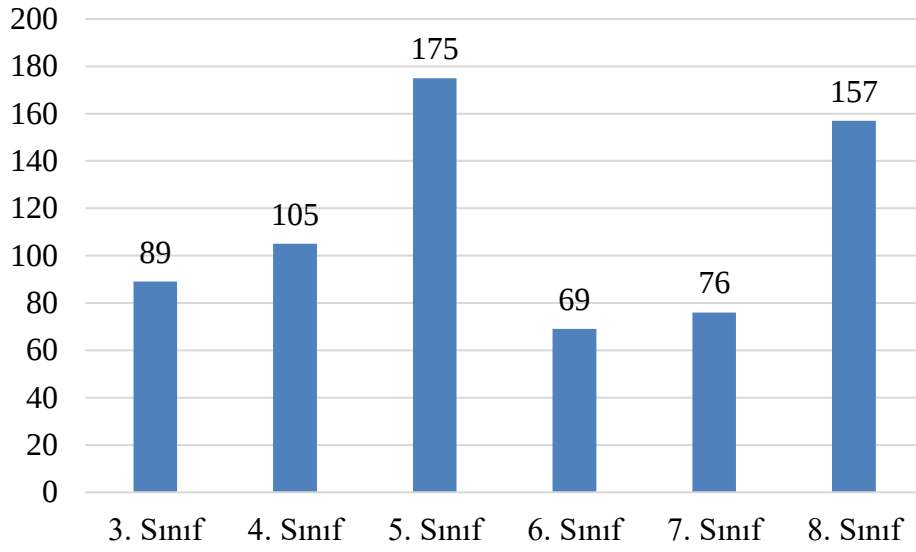
İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında bulunan kök değerlerin sayısı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Şekil 7. Fen bilimleri ders kitaplarında bulunan kök değerlerin frekansı

Şekil 7 değerlere göre incelendiğinde, 3-8. sınıf ders kitaplarında en fazla bulunan kök değer sorumluluk (177 tane kök değer) değeridir. Daha sonra yardımseverlik (129 tane kök değer) değeri yer almaktadır. Fen bilimleri ders kitaplarındaki 671 değer arasında en fazla ön plana çıkan değerler sorumluluk ve yardımseverlik değerleridir. Dürüstlük kök değerinin fen bilimleri ders kitaplarında yer alma durumu 6 tanedir ve kök değerler arasında en düşük olan değerdir.

İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında bulunan kök değerlerin sınıf düzeyine göre dağılımı Şekil 8'de verilmiştir.

Şekil 8. Ders kitaplarında bulunan kök değerlerin sınıf düzeyine göre dağılımı

Şekil 8 incelendiğinde, en çok kök değer yer alan ders kitabı 175 kök değer ile 5. sınıf ders kitabıdır. 8. sınıf ders kitabında 157 tane kök değer, 4. sınıf ders kitabında 105 tane kök değer, 3. sınıf ders kitabında 89 tane kök değer, 7. sınıf ders kitabında 76 tane kök değer, 6. sınıf ders kitabında 69 tane kök değer değer yer almaktadır.

4.4. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Araştırmanın 2. alt problemi “İlköğretim fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler öğrenme alanına göre nasıl değişmektedir?” şeklinde tanımlanmıştır. Bu probleme çözüm bulmak için 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitapları kök değerlere göre incelenmiştir. Ders kitaplarının hepsinde 1 tane Dünya ve Evren öğrenme alanı, 2 tane Canlılar ve Yaşam öğrenme alanı, 3 tane Fiziksel Olaylar öğrenme alanı ve 1 tane Madde ve Doğası öğrenme alanı bulunmaktadır. Tüm kitapların 1. üniteleri Dünya ve Evren öğrenme alanına, 2. üniteleri Canlılar ve Yaşam öğrenme alanına, 3, 5 ve 7. üniteleri Fiziksel Olaylar öğrenme alanına, 4. üniteleri Madde ve Doğası öğrenme alanına ve 6. üniteleri Canlılar ve Yaşam öğrenme alanına sahiptir. İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında bulunan kök değerlerin öğrenme alanına ve sınıf düzeyine göre dağılımı aşağıda Tablo 10’da, Şekil 9 ve Şekil 10’da sunulmuştur.

Tablo 10

Kök Değerlerin Öğrenme Alanına ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Öğrenme Alanı	Ünite Sayısı	Sınıf Düzeyi						Toplam
		3	4	5	6	7	8	
Dünya ve Evren	1	7	6	25	7	12	16	73
Canlılar ve Yaşam	2	26	47	72	34	16	57	252
Fiziksel Olaylar	3	49	39	49	14	20	28	199
Madde ve Doğası	1	7	13	29	14	28	56	147
Toplam	7	89	105	175	69	76	157	671

Tablo 10 değerlere göre incelendiğinde, üçüncü sınıf ders kitabının Dünya ve Evren öğrenme alanında 7 tane kök değer, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında 26 tane kök değer, Fiziksel Olaylar öğrenme alanında 49 tane kök değer, Madde ve Doğası öğrenme alanında 7 tane kök değer ifadesi yer almaktadır. Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabının Dünya ve Evren öğrenme alanında 6 tane kök değer, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında 47 tane kök değer, Fiziksel Olaylar öğrenme alanında 39 tane kök değer, Madde ve Doğası öğrenme alanında 13 tane kök değer ifadesi yer almaktadır. Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabının Dünya ve Evren öğrenme alanında 25 tane kök değer, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında 72 tane kök değer, Fiziksel Olaylar öğrenme alanında 49 tane kök değer, Madde ve Doğası öğrenme alanında 29 tane kök değer ifadesi yer almaktadır. Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabının Dünya ve Evren öğrenme alanında 7 tane kök değer, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında 34 tane kök değer, Fiziksel Olaylar öğrenme alanında 14 tane kök değer, Madde ve Doğası öğrenme alanında 14 tane kök değer ifadesi yer almaktadır. Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabının Dünya ve Evren öğrenme alanında 12 tane kök değer, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında 16 tane kök değer, Fiziksel Olaylar öğrenme alanında 20 tane kök değer, Madde ve Doğası öğrenme alanında 28 tane kök değer ifadesi yer almaktadır. Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabının Dünya ve Evren öğrenme alanında 16 tane kök değer, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında 57 tane kök değer, Fiziksel Olaylar öğrenme alanında 28 tane kök değer, Madde ve Doğası öğrenme alanında 56 tane kök değer ifadesi yer almaktadır.

Tablo 11

Kök Değerlerin Ders Kitaplarının Ünitelerine Göre Dağılımı

Ders Kitabı	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
3	7	13	11	7	9	14	27	89
4	6	20	14	13	21	27	4	105
5	25	15	21	29	17	57	11	175
6	7	11	4	13	5	23	6	69
7	12	10	6	28	12	6	2	76
8	16	18	4	56	6	39	18	157
Toplam	73	87	60	146	70	166	68	671

Tablo 11’de kök değerlerin 3-8. sınıf bilimleri ders kitaplarının ünitelerine göre dağılımı verilmiştir. Bu kök değerlerin 73’ü birinci ünite olan Dünya ve Evren öğrenme alanında, 87’si ikinci ünite olan Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında, 60’ı üçüncü ünite olan Fiziksel Olaylar öğrenme alanında, 146’sı dördüncü ünite olan Madde ve Doğası öğrenme alanında, 70’i beşinci ünite olan Fiziksel Olaylar öğrenme alanında, 166’si altıncı ünite olan Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında ve 68’i yedinci ünite olan Fiziksel Olaylar öğrenme alanında yer almaktadır. İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki kök değerlerin öğrenme alanlarına göre dağılımı aşağıda verilmiştir

Tablo 12

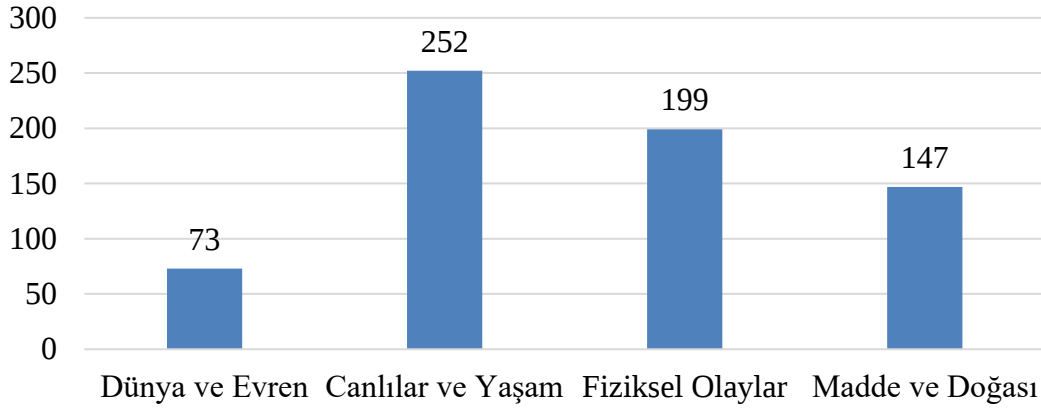
Kök Değerlerin Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Kök Değer	Öğrenme Alanı				Toplam
	Dünya ve Evren	Canlılar ve Yaşam	Fiziksel Olaylar	Madde ve Doğası	
Adalet	3	14	7	2	26
Dostluk	6	19	22	8	55
Dürüstlük		3	1	2	6
Öz denetim	15	31	16	24	86
Sabır	1	5	5	1	12
Saygı	6	29	17	13	65
Sevgi	2	9	11	1	23
Sorumluluk	18	73	46	40	177
Vatanseverlik	10	22	26	34	92
Yardımseverlik	12	47	48	22	129
Toplam	73	252	199	147	671

Tablo 12’de 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarındaki kök değerlerin öğrenme alanlarına göre dağılımı verilmiştir. Örneğin, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında 14 adalet değeri, 19 dostluk değeri, 3 dürüstlük değeri, 31 öz denetim değeri, 5 sabır değeri, 29 saygı değeri, 9

sevgi değeri, 73 sorumluluk değeri, 22 vatanseverlik değeri ve 47 yardım severlik değeri yer almaktadır.

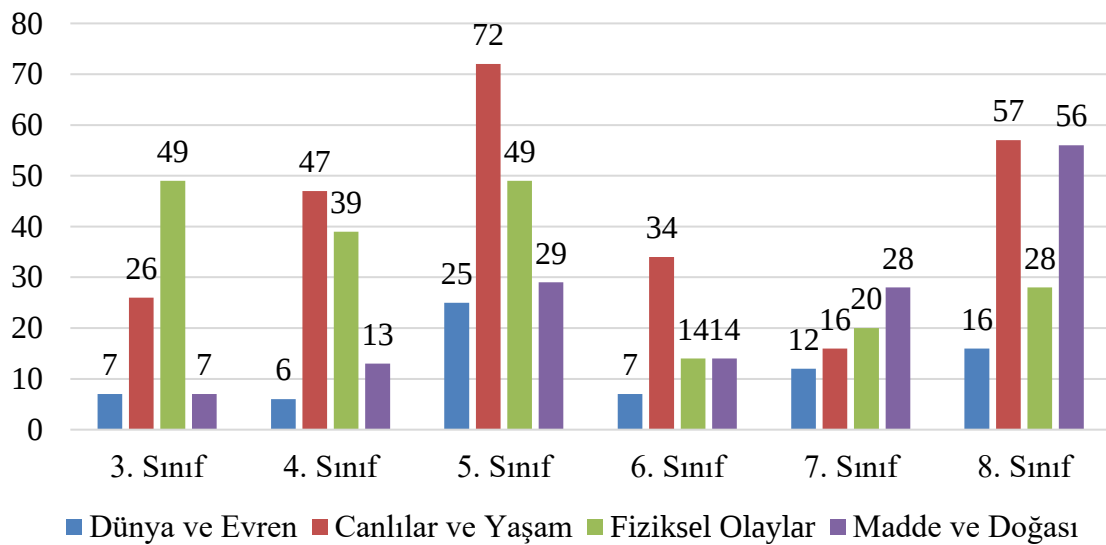
İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki kök değerlerin öğrenme alanına göre dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Şekil 9. Ders kitaplarında yer alan kök değerlerin öğrenme alanına göre dağılımı

Şekil 9 incelendiğinde, 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının Dünya ve Evren öğrenme alanında toplam 73 kök değer, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında toplam 252 kök değer, Fiziksel Olaylar öğrenme alanında toplam 199 kök değer ve Madde ve Doğası öğrenme alanında 147 kök değer yer almaktadır.

İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki kök değerlerin sınıf düzeyine ve öğrenme alanına göre dağılımı Şekil 10'da verilmiştir.

Şekil 10. Kök değerlerin öğrenme alanına ve sınıf düzeyine göre dağılımı

Şekil 10’da fen bilimleri ders kitaplarında yer alan kök değerlerin öğrenme alanına ve sınıf düzeyine göre dağılımı verilmiştir. Örneğin, 5. sınıf ders kitabının Dünya ve Evren öğrenme alanında 25 tane kök değer, Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında 72 tane kök değer, Fiziksel Olaylar öğrenme alanında 49 tane kök değer, Madde ve Doğası öğrenme alanında 29 tane kök değer yer almaktadır.

BÖLÜM VI

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde fen bilimleri ders kitaplarından elde edilen bulgulara ilişkin tartışmalar, sonuçlar ve öneriler yer almaktadır. Elde edilen bulgular, önceden yapılan araştırmalar ile karşılaştırılarak tartışılmıştır. En son kısımda ise araştırmanın sonuçlarına göre bazı önerilerde bulunulmuştur.

Bu araştırmanın ana problemini “İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında kök değerlerin yer alma durumu nedir?” sorusu oluşturmaktadır. Bu ana problem kapsamında oluşturulan alt problemler sırasıyla analiz edilmiş ve inceleme sonucunda birtakım bulgular ortaya koyulmuştur. Bu bulgulara yönelik tartışmalar ve sonuçlar aşağıda sırasıyla verilmiştir.

İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının kök değerler bakımından incelendiği bu çalışmada kitaplar içinde en fazla kök değerlerin beşinci sınıf ders kitabında (175 kök değer) olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca sekizinci sınıf ders kitabında 157 adet kök değer, dördüncü sınıf ders kitabında 105 adet kök değer, üçüncü sınıf ders kitabında 89 adet kök değer, yedinci sınıf ders kitabında 76 adet kök değer yer almaktadır. Fen bilimleri ders kitaplarında en az kök değerlerin altıncı sınıf ders kitabında (69 kök değer) olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Fen bilimleri ders kitaplarının kök değerler açısından incelendiği bu çalışmada kök değerlerin her sınıfta bulunma düzeyleri ve ünitelere göre dağılımı incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre kök değerlerin, ders kitaplarının ünitelerinde ve farklı sınıf düzeylerinde bulunma durumları oldukça farklılık göstermektedir. Bazı kök değerler, fen bilimleri ders kitaplarının bir ünitesinde daha fazla yer alırken, bazı değerler ise başka bir kitapta veya üniteye çok az ya da hiç yer verilmemiştir. Fen bilimleri ders kitaplarında kök

değerler homojen bir dağılım göstermemektedir. İlköğretim FBDÖP’nda değerler eğitimi ile ilgili ayrı bir bölüm, öğrenme alanı veya ünite oluşturulması gerektiğine değinilmemiştir. Programda sadece kök değerlerin ders kitaplarındaki konularla ilişkilendirilerek verilmesi gerektiğine değinilmiştir.

5.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Tartışma ve Sonuçlar

Araştırmanın 1. alt problemi “İlköğretim fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler sınıf düzeyine göre nasıl değişmektedir?” şeklinde tanımlanmıştır. Bu probleme çözüm bulmak için 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitapları incelenmiş ve inceleme sonucunda birtakım bulgular elde edilmiştir. Birinci alt problem bulgularına yönelik tartışmalar ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

İlkokul 3. sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiş ve 89 adet kök değere sahip olduğu görülmüştür. Tablo 3'te üçüncü sınıf ders kitabında en sık yer alan değer sorumluluk (f: 48) değeri olduğu görülmektedir. Sorumluluk değerinden sonra sırasıyla yardımseverlik (f: 17), dostluk-vatanseverlik (f: 7), adalet-sevgi (f: 3), saygı (f: 2), öz denetim-sabır (f: 1) şeklinde değerler yer almaktadır. En fazla kök değer yer aldığı ünite Elektrikli Araçlar (7. ünite) ünitesidir ve bu ünite de en fazla sorumluluk değeri yer almaktadır. Bu ünite de sorumluluk değerinin fazla olması, elektrikli araçlarla çalışırken oluşabilecek tehlikelere karşı bireyin kendisine karşı sorumluluğunun vurgulanması olduğu söylenebilir. Kitapta yer alan bu kök değerler de her ünite de yer almamıştır, üniteler arasında heterojen bir dağılım görülmüştür. Üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında yer alan tüm kök değerler, on kök değere göre kıyaslandığında aynı sayıda kök değerlerin olmaması homojen bir dağılımın olmadığını göstermektedir. Alan yazına bakıldığında, üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitaplarının kök değerler bakımından incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Literatürdeki benzer çalışmalara bakıldığında, üçüncü sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında en sık rastlanan değer sorumluluk değeri olduğu görülmektedir (Erbaş, 2020; Gökçe, 2021). Sorumluluk değerinin 3. sınıf ders kitabında fazla olması bireylerin ilkokul çağında sorumluluk bilinci kazanması açısından önemlidir. Sorumluluk bilincine sahip olan bireyler ileriki yaşamlarında kendilerine, çevrelerine ve vatanlarına daha faydalı olurlar. Örneğin, Erdem ve Bahşi (2022), İngilizce ders kitapları üzerinde yaptığı araştırmada en çok rastlanan kök değer sorumluluk değeri olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmaların sonuçları araştırmamızın bu sonucu ile benzer durumdadır. Karaca ve Uzunkol

(2019), yaptıkları bir araştırmada ise üçüncü sınıf matematik ders kitaplarında sorumluluk değerine çok az sayıda karşılaşmışlardır. Bu durum, araştırmamızın üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında yer alan sorumluluk değeri sonucuyla örtüşmemektedir. Fen bilimleri ve hayat bilgisi ders kitaplarında sorumluluk değerinin matematik ders kitaplarında daha fazla ön planda olmasının sebebi olarak; fen bilimleri ve hayat bilgisi ders kitaplarında bireyin kendisine, çevresine, vatanına ve ailesine karşı daha fazla sorumluluk içeren metinlerin yer verildiği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca Karaca ve Uzunkol'un (2019), matematik ders kitapları üzerinde yaptığı araştırmada ders kitaplarında matematiksel işlemlerin fazla olması ve matematik ders kitaplarında fazla metinlerin yer almaması böyle bir sonucu doğurmuş olabilir.

Araştırma bulgularına bakıldığında, üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında, sorumluluk ve yardımseverlik değeri hariç, diğer yedi kök değer bu ders kitabında çok az sayıda verildiği görülmektedir. Üçüncü sınıf ders kitabının birçok ünitesinde adalet, öz denetim, sabır, saygı ve sevgi kök değerlerine hiç yer verilmemiştir. Üçüncü sınıf ders kitabında dürüstlük değerine ise hiç rastlanmamıştır. Akdemir'in (2022) lise kimya ders kitapları üzerinde yaptığı bir araştırmada da dürüstlük değerine rastlanmamıştır. Bu sonuca göre dürüstlük değerinin ders kitaplarına entegrasyonu konusunda sıkıntı yaşandığı söylenebilir. Öksüz ve Eken (2019), Türkçe ders kitaplarını kök değerler bakımından inceledikleri çalışmalarında adalet, dürüstlük ve saygı kök değerlerini çok az sayıda saptamışlardır. Bu durum araştırmamızın bu sonucu ile benzerlik göstermektedir. Üçüncü sınıf ders kitabında bu değerlere az sayıda verilmesi ya da hiç yer verilmemesi büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Çünkü ilkökul 3. sınıf fen bilimleri derslerine haftada 3 ders saati olmak üzere bir yıl içinde toplam 108 ders saati ayrılmıştır (MEB, 2018). Bu ders sürelerinde ders kitapları kullanıldığı için kök değerler içeren metin ve etkinliklerin, yeteri miktarda fen bilimleri ders kitaplarında yer verilmesi gerekmektedir. Bu sebeple üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitapları değerler eğitimi bakımından zenginleştirilmesi gerekmektedir.

İlkokul 4. sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiş ve 105 adet kök değere sahip olduğu görülmüştür. Dördüncü sınıf ders kitabında en sık yer alan değer sorumluluk (f: 37) kök değeri olduğu görülmektedir. Sorumluluk değerinden sonra sırasıyla yardımseverlik (f: 26), vatanseverlik (f: 12), dostluk (f: 9), öz denetim-saygı-sevgi (f: 6), adalet (f: 2), sabır (f: 1) şeklinde değerler yer almaktadır. Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında dürüstlük değerine hiç rastlanmamıştır. Dürüstlük değeri ile ilgili durum

Akdemir'in (2022) araştırması ile benzerlik göstermektedir. Bu bulgulara göre dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabına sorumluluk değerinin daha çok yer aldığı söylenebilir. En fazla kök değerinin yer aldığı ünite İnsan ve Çevre (6. ünite) ünitesidir ve bu ünite en fazla sorumluluk değeri yer almaktadır. Bu ünite sorumluluk değerinin fazla olması bireyin kendisine ve çevresine karşı sorumluluklarının ön plana çıkmasına bağlanabilir. Alan yazına bakıldığında, dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitaplarının kök değerleri bakımından incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Fakat sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde yapılan araştırmalarda dördüncü sınıf ders kitaplarında sorumluluk değerinin en çok rastlanılan kök değeri olduğu belirtilmiştir (Bayrak 2021; Erbaş 2021). Tablo 4'te adalet, sabır, öz denetim, sevgi ve saygı kök değerlerinin dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabında çok az sayıda yer alan kök değerleri olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Köksal, Yaylacı Kılıç, Yel, Erbaş ve Kılcan (2022) 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde yaptığı araştırmada en çok geçen değerin sorumluluk kök değeri, en az yer alan değerin ise adalet değeri olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmamızda da sorumluluk ve adalet değeri ile ilgili sonuçlar paralellik göstermektedir. Erbaş (2021), dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde yaptığı çalışmada da adalet ve sabır değerlerinin ders kitabında yetersiz olduğunu belirtmiştir. Irmak (2021) yaptığı araştırmada adalet değeri hiç bulunmazken, dürüstlük, sabır, öz denetim ve sevgi kök değerleri dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabında çok az sayıda yer aldığını ifade etmiştir. Erbaş (2021) ve Irmak (2021) yaptığı bu araştırmaları ile araştırmamızın dördüncü sınıfına yönelik sonuçları benzerlik göstermektedir. Kuş vd. (2013) saygı değerinin sosyal bilgiler ders kitabına az sayıda yer verildiğini söylemiştir. Sözü geçen araştırmalar farklı alanlarda yapılmış olsa bile sonuçları bu araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitapları dürüstlük, adalet, sabır, öz denetim, sevgi ve saygı kök değerleri bakımından zengin içeriklere göre hazırlanması gerekmektedir. Ders içerikleri hazırlanırken ünitelerin öğrenme alanlarına göre değer seçilip konulara entegre edilmelidir.

Ortaokul 5. sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerleri bakımından incelenmiş ve 175 adet kök değere sahip olduğu görülmüştür. Beşinci sınıf ders kitabında en sık yer alan değerin sorumluluk (f: 51) kök değeri olduğu görülmektedir. Sorumluluk değerinden sonra sırasıyla öz denetim (f: 38), yardımseverlik (f: 23), dostluk (f: 19), saygı (f: 16), vatanseverlik (f: 14), sevgi (f: 7), adalet (f: 4), sabır (f: 3) şeklinde değerler yer almaktadır. Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabında sevgi, adalet ve sabır değerleri az sayıda yer alırken, dürüstlük değeri

hiç yer almamaktadır. Literatürde beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabı üzerine kök değerler ile ilgili yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. Alan yazında farklı alanlarda beşinci sınıf ders kitaplarına yönelik değer incelemeleri yapılmıştır. Farklı alanlarda yapılan bu araştırmalarda da beşinci sınıf ders kitaplarına sorumluluk değerine fazla yer verildiği ifade edilmiştir (Güçlü, 2019; Irmak, 2021; Kuş, Merey & Karatekin, 2013; Yıldız Mutlubaş, 2021). Örneğin, Irmak (2021) çalışmasında 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla yer alan kök değerlerin sorumluluk değeri olduğunu, hiç yer almayan kök değerlerin ise dostluk, öz denetim ve sabır kök değerleri olduğunu ve dürüstlük değerinin beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bir kere geçtiğini ifade etmiştir. Bu araştırma ile Irmak'ın (2021) sorumluluk, sabır ve dürüstlük kök değerlerine yönelik sonuçları benzerlik göstermektedir. Sayın vd. (2019) beşinci sınıf matematik ders kitabını kök değerler bakımından inceledikleri araştırmada da beşinci sınıf matematik kitabında sorumluluk, öz denetim ve yardımseverlik değerlerine fazla yer verildiğine, sevgi değerine az yer verildiğini ifade etmiştir. Sayın vd. (2019) ile bu araştırmanın sorumluluk, öz denetim, yardımseverlik ve sevgi değerine yönelik sonuçlar benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde Yıldız Mutlubaş (2021), beşinci sınıf matematik ders kitaplarında en çok yer verilen değerlerin vatanseverlik ve sorumluluk değerlerinin olduğu, en az yer alan değerlerin ise dürüstlük değeri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ortaokul 6. sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiş ve 69 adet kök değere sahip olduğu görülmüştür. Tablo 6'da bu kök değerlerin 9'u dostluk, 2'si öz denetim, 1'i sabır, 7'si saygı, 5'i sevgi, 10'u sorumluluk, 14'ü vatanseverlik ve 21'i yardımseverlik değerine ait olduğu görülmektedir. Adalet ve dürüstlük değerlerine hiç rastlanmamıştır. Altıncı sınıf ders kitabında en fazla yer alan değerlerin yardımseverlik kök değeri, en az yer alan değerlerin sabır kök değeri olduğu görülmektedir. Altıncı fen bilimleri ders kitabında en fazla değerlerin yer aldığı ünitenin Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı (6. ünite) olduğu görülmüştür. Bu üniteye yardımseverlik değeri ön plandadır. Kitapta yer alan kök değerler her üniteye yer almamıştır, üniteler arasında homojen bir dağılım görülmemiştir. Şakiroğlu'nun (2020) altıncı sınıf Türkçe ders kitabı üzerinde yaptığı araştırmada en fazla yer verilen değerlerin yardımseverlik, sevgi ve vatanseverlik değerlerine fazla yer verildiğini ve adalet ve dürüstlük değerlerine az sayıda yer verildiğini tespit etmiştir. Bu araştırma ile Şakiroğlu'nun (2020) yardımseverlik, vatanseverlik, adalet ve dürüstlük değerlerine yönelik sonuçları benzerlik göstermektedir. Koltas'ın (2020) lise fizik, biyoloji ve fizik ders kitapları üzerinde yaptığı araştırmada da vatanseverlik kök değeri fazla yer almıştır. Polat (2021)

yaptığı bir araştırmada fen bilimleri öğretmen adaylarının, vatanseverlik kök değerinin öğretim programında yeterince yer almadığını ifade etmişlerdir. Oysaki altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabında vatanseverlik değerine yeterince yer verilmiştir.

İlköğretim 3, 4, 5 ve 6. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının incelenmesi sonucunda elde edilen sonuçlara göre bu ders kitaplarında dürüstlük kök değerine hiç yer verilmemiştir. Hâlbuki 2018 fen bilimleri dersi öğretim programında dürüstlük değerinin bireylere kazandırılması gerektiğine yönelik açıklamalarda bulunmasına rağmen söz konusu ders kitaplarında bu değer yer almaması büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Külünkoğlu (2010) ilköğretim birinci kademedeki kullanılan Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde dürüstlük değerine yeterince yer verilmediğini ifade etmiştir. Bu araştırmadan hareketle Türkçe ders kitaplarında bile dürüstlük değerine az rastlandığı söylenebilir. Dürüstlük değerinin öğretim etkinliklerine yansıtılması önem arz etmektedir.

Ortaokul 7. sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiş ve toplam 76 adet kök değer tespit edilmiştir. Tablo 7’de bu kök değerlerin 3’ü adalet, 7’si dostluk, 1’i dürüstlük, 14’ü öz denetim, 1’i sabır, 8’i saygı, 1’i sevgi, 14’ü sorumluluk, 17’si vatanseverlik ve 10’u yardımseverlik değerine ait olduğu görülmektedir. Bu ders kitabında tüm kök değerler belirli miktarda yer almaktadır. Yedinci sınıf ders kitabında en fazla yer alan değerlerin vatanseverlik, sorumluluk ve öz denetim kök değerleri, en az yer alan değerler adalet, dürüstlük-sabır-sevgi kök değerleri olduğu tespit edilmiştir. Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabında en fazla kök değerler Saf Madde ve Karışımlar (4. ünite) ünitesinde bulunurken, en az kök değerler ise Elektrik Devreleri (7. ünite) ünitesinde yer almaktadır. Literatürde yedinci sınıf fen bilimleri ders kitapları üzerinde yapılan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Farklı alanlarda yapılan araştırmalarda ders kitaplarında sorumluluk değerinin en fazla olduğu ifade edilmiştir (Çetin, 2022; Irmak, 2021; Şahin, 2021; Şahin & Başgöl, 2018; Ülker ve Ünal, 2022). Şahin ve Başgöl (2018), matematik ders kitapları üzerinde yaptıkları araştırmada yedinci sınıf ders kitabında sorumluluk değerinin en fazla olan değer olduğunu belirtmiştir. Çetin (2022), Türkçe ders kitapları üzerinde yaptığı araştırmada en fazla olan değer sorumluluk değeri olduğunu belirtmiştir. Şahin (2021), İngilizce ders kitaplarında yer alan kök değerleri incelemek amacıyla yaptığı araştırmada sorumluluk değerinin en fazla olduğunu belirtmiştir. Koltas (2020), lise kimya, biyoloji ve fizik ders kitaplarını değerler eğitimi açısından incelemek amacıyla yaptığı araştırmada ders kitaplarında en fazla tespit edilen kök değer vatanseverlik, en az yer alan değerlerin ise

adalet ve dürüstlük değerleri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmanın sonuçları ile Koltaş'ın (2020) araştırma sonuçları örtüşmektedir. Benzer şekilde Irmak (2021), sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerleri incelemek amacıyla yaptığı çalışmada da sorumluluk değerinin en fazla olan değer olduğunu belirtmiştir. Bu beş araştırmanın sorumluluk değerine yönelik bulguları, bu çalışmamızın sorumluluk değeri sonucu ile benzerlik göstermektedir. Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitaplarında dürüstlük, sabır ve sevgi değerleri bir defa yer almaktadır. Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabı bu üç değer açısından zenginleştirilmelidir.

Ortaokul 8. sınıf fen bilimleri ders kitabı kök değerler bakımından incelenmiş ve toplam 157 adet kök değer tespit edilmiştir. Tablo 7'de bu kök değerlerin 14'ü adalet, 4'ü dostluk, 5'i dürüstlük, 25'i öz denetim, 5'i sabır, 26'sı saygı, 1'i sevgi, 17'si sorumluluk, 28'i vatanseverlik ve 32'si yardımseverlik değerini göstermektedir. Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabında tüm kök değerler, bazı değerler az sayıda olsa bile, yer almaktadır. Sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabında en fazla kök değerler Madde ve Endüstri (4. ünite) ünitesinde bulunurken, en az kök değerler ise Basınç (3. ünite) ünitesinde yer almaktadır. Sekizinci sınıf ders kitabında en fazla yer alan değerlerin yardımseverlik, vatanseverlik, saygı ve öz denetim kök değerleri iken, en az yer alan değer ise sevgi kök değeri olduğu tespit edilmiştir. Literatürde sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitapları üzerinde yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Koltaş (2020), lise kimya, biyoloji ve fizik ders kitaplarını değerler eğitimi açısından incelemek amacıyla yaptığı çalışmada ders kitaplarında en fazla tespit edilen kök değer vatanseverlik, en az yer alan değerler ise adalet ve dürüstlük değerleridir. Vatanseverlik ve dürüstlük kök değerlerine yönelik sonuçlar bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Kılcan'ın (2020) yaptığı çalışmada sekizinci sınıf matematik ders kitabında en çok sevgi-yardımseverlik ve sorumluluk değeri yer alırken, en az ise dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır ve saygı değerleri yer almaktadır. Çalışmamızın yardımseverlik ve sorumluluk değeri ile ilgili sonuçlar ile Kılcan'ın (2020) aynı kök değerleri ile ilgili sonuçları örtüşürken, sevgi değeri ile ilgili sonuçları ise farklılaşmaktadır.

İlköğretim 3-8. sınıf bilimleri ders kitaplarında toplam 671 adet kök değer olduğu tespit edilmiştir. Bu kök değerlerin 26'sı adalet, 55'i dostluk, 6'sı dürüstlük, 86'sı öz denetim, 12'si sabır, 65'i saygı, 23'ü sevgi, 177'si sorumluluk, 92'si vatanseverlik ve 129'u yardımseverlik değeri ile ilgilidir. En fazla ön plana çıkan kök değerler sırasıyla çoktan aza doğru sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik ve öz denetim değerleridir. Alan yazındaki

birçok araştırmada da incelenen ders kitaplarında sorumluluk değerin en fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aydın, 2019; Çetin, 2022; Derse, 2019; Hatay Uçar, 2019; Irmak, 2021; Şahin, 2021; Şahin & Başgöl, 2018; Ülker & Ünal, 2022). Bu araştırmaların sonuçları mevcut çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir. Topal (2019), öğretim programlarındaki on kök değeri değerler eğitimi bakımından incelemek amacıyla yaptığı araştırmada öğretmenler; dostluk, adalet, sevgi, yardımseverlik, vatanseverlik ve saygı değerlerinin öğrencilere yeteri miktarda verildiğini; dürüstlük, sorumluluk, sabır ve öz denetim kök değerlerin ise yeteri düzeyde öğrencilere verilmediğini belirtmişlerdir. Topal'ın (2019) çalışmasında öğretmenler, sorumluluk ve öz denetim değerlerinin öğrencilere yeteri miktarda verilmediğini belirtmişlerdir. Hâlbuki yapılan bu araştırmada sorumluluk ve öz denetim değerlerinin fen bilimleri ders kitaplarında fazla miktarda yer aldığı tespit edilmiştir. Bu zıt durumun sebebi olarak, öğrencilerin ders kitaplarındaki sorumluluk ve öz denetim değerlerini benimsemede sıkıntı yaşadığı sonucu çıkarılabilir. Demirci Güler ve Açıkgöz (2019) yaptığı araştırmada fen bilimleri dersi öğretim programında sorumluluk değeri ile ilgili yeterince kazanım olduğunu ifade etmiştir. Mevcut çalışmada fen bilimleri ders kitaplarında sorumluluk değerinin en fazla yer alan kök değeri olduğu tespit edilmiştir. Demirci Güler ve Açıkgöz (2019) yaptığı araştırmaya dayanarak fen bilimleri öğretim programında yer alan sorumluluk değerine ilişkin kazanımların, fen bilimleri ders kitaplarına yansıdığı söylenebilir.

Sorumluluk kök değerinin ders kitaplarında fazla yer alması öğrencilerin çeşitli alanlarda sorumluluk almasına ve gündelik hayatlarında daha duyarlı bireyler olmasına yarım etmesi açısından önemlidir. Son zamanlarda ebeveynler çocuklarına sorumluluk almaları konusunda kaçınmakta ve bu da çocuklarda sorumluluk alma bilincinin gelişmemesine neden olmaktadır. Fen bilimleri ders kitaplarında sorumluluk kök değerine fazla yer verilmesi, çevresine daha duyarlı bireylerin var olmasına ve sorumluluk sahibi bireylerin yetişmesine yardımcı olabilir. Fen bilimleri öğretimi sürecinde öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımları daha fazla kullanılmaktadır (Bakioğlu & Çevik, 2022). Bu amaçla fen bilimleri ders kitaplarında sorumluluk kök değerine fazla yer verilmiş olabilir.

İlköğretim 3-8. sınıf bilimleri ders kitaplarında en fazla kök değerler beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabında yer almaktadır. Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabını sırasıyla sekizinci sınıf fen bilimleri ders kitabı, dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabı, üçüncü sınıf fen bilimleri ders kitabı, yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabı ve altıncı sınıf fen bilimleri

ders kitabı şeklinde takip etmektedir. Sınıf düzeyine göre ders kitaplarındaki kök değerlerde doğrusal bir artış ya da azalış görülmemiştir.

5.4. İkinci Alt Probleme Yönelik Tartışma ve Sonuçlar

Araştırmanın 2. alt problemi “İlköğretim fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler öğrenme alanına göre nasıl değişmektedir?” şeklinde tanımlanmıştır. Bu probleme çözüm bulmak için 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitapları incelenmiş ve inceleme sonucunda birtakım bulgular elde edilmiştir. İkinci alt problem bulgularına yönelik tartışmalar ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

İlköğretim 3-8. Sınıf fen bilimleri ders kitaplarında en fazla kök değer Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında yer almaktadır. Canlılar ve Yaşam öğrenme alanını sırasıyla Fiziksel Olaylar öğrenme alanı, Madde ve Doğası öğrenme alanı ve Dünya ve Evren öğrenme alanı takip etmektedir. Kök değerler en az Dünya ve Evren öğrenme alanında yer almaktadır. Dünya ve Evren öğrenme alanında en fazla yer alan değerler sorumluluk ve öz denetim kök değerleri iken, en az yer alan değerler ise sabır, sevgi, adalet ve dürüstlük kök değerleridir. Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında en fazla yer alan değerler sorumluluk ve yardımseverlik kök değerleri iken, en az yer alan değerler ise dürüstlük, sabır ve sevgi kök değerleridir. Fiziksel Olaylar öğrenme alanında en fazla yer alan değerler sorumluluk ve yardımseverlik kök değerleri iken, en az yer alan değerler ise dürüstlük, sabır ve adalet kök değerleridir. Madde ve Doğası öğrenme alanında en fazla yer alan değerler sorumluluk ve vatanseverlik kök değerleri iken, en az yer alan değerler ise sabır, sevgi, dürüstlük ve adalet kök değerleridir. Demirci Güler ve Açıkgöz (2019) yaptığı bir araştırmada 2018 yılında yayımlanan fen bilimleri dersi öğretim programının muhtevasında toplam 305 kazanım içerisinde sorumluluk kök değeriyle ilgili 65 tane kazanımın olduğunu belirtmiştir. Sorumluluk kök değeri ile ilgili kazanımların en fazla Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında yer aldığı, en az ise Dünya ve Evren öğrenme alanında yer aldığı tespit edilmiştir. Fiziksel Olaylar öğrenme alanındaki sorumluluk değerine ilişkin kazanımların Dünya ve Evren öğrenme alanından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Demirci Güler ve Açıkgöz’ün (2019) yaptığı araştırmanın sorumluluk değerine yönelik sonuçları bu araştırmamızı desteklemektedir. Sorumluluk kök değerinin 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarına yeterli miktarda yansıtıldığı söylenebilir. Bireylerin sorumluluk alma bilinci artıkça öz saygılarında ve çevreye yönelik duyarlılıklarında da gelişme görülmektedir (Gömleksiz & Cüro, 2011).

Yapılan bu araştırmada ilköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında en fazla kök değerlerin Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında yer aldığı, en az kök değerlerin ise Dünya ve Evren öğrenme alanında yer aldığı tespit edilmiştir. Canlılar ve Yaşam öğrenme alanı; çevre sorunları, geri dönüşüm, bilinçli kaynak tüketimi, bireyin kendine ve çevresine yönelik duyarlılığı, sağlık bilinci gibi bireyi ilgilendiren birçok konu içeren bir öğrenme alanıdır. Bu yüzden kök değerlerin bu öğrenme alanında fazla olması normal olduğu söylenebilir. Dünya ve Evren öğrenme alanında ise daha çok Güneş ve Dünya'nın hareketleri ve sonuçları, evrenin işleyiş kanunları gibi teorik bilgiler yer almaktadır. Kök değerlerin Dünya ve Evren öğrenme alanında az sayıda bulunmasının bu nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

Sonuç olarak, ilköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında sorumluluk kök değerine yeterince; yardımseverlik, vatanseverlik, öz denetim, saygı ve dostluk kök değerlerine orta derecede; dürüstlük ve sabır değerlerine az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabında kök değerler en fazla yer alırken, altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabında kök değerler az sayıda yer aldığı sonucuna varılmıştır. Fen bilimleri ders kitaplarında kök değerler en fazla Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında yer alırken, en az ise Dünya ve Evren öğrenme alanında yer almaktadır.

5.5. Öneriler

İlköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının kök değerler açısından incelendiği bu çalışmadan elde edilen bulgu ve sonuçlara göre aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

1. Araştırmada ilköğretim 3-8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında dürüstlük ve sabır kök değerlerine az sayıda yer verildiği tespit edilmiştir. Fen bilimleri ders kitaplarının içerikleri bu kök değerleri barındıracak değer ifadeleri ile zenginleştirilebilir.
2. Araştırma sonuçlarına göre fen bilimleri ders kitaplarında kök değerler homojen olarak dağılmamıştır. Ünite ve konu bazında on kök değerinin bulunma oranları ve sayıları yeniden ele alınabilir.
3. Fen bilimleri ders kitaplarında kök değerleri içeren bilimsel hikâyelere ve oyunlara daha fazla yer verilmesi değerler eğitimi açısından daha iyi sonuçlar elde edilebilir. Çünkü öğrenciler hikâyeleri ve oyunları severler ve hikâye ve oyunlarda verilmek istenen durumu daha çabuk benimserler.

4. Fen bilimleri derslerinde çoğunlukla bilimsel gerçekler yer almaktadır. Kök değerlerin bu gerçeklerle entegre edilerek verilmesi öğrencilere değerlerin kazandırılması açısından daha faydalı olur.
5. Alan yazında FBDÖP'nda yer alan kazanımların sadece sorumluluk değeri açısından incelendiği tespit edilmiştir (Demirci Güler & Açıkgöz 2019). Fen bilimleri dersi öğretim programı içerisinde yer alan kazanımların diğer dokuz kök değeri açısından da incelenmesi ilgili alan yazına katkı sağlayabilir.
6. Fen bilimleri ders kitaplarında deney ve grup etkinliklerinin yer aldığı kısımlarda öğrencilerin sabır, adalet gibi değerleri benimsemeleri için bekleme, sırasıyla etkinliği yapma, etkinliğe katılım, görev dağılımı gibi değer yargılarına yer verilmesi değerler eğitimi açısından önem arz etmektedir.
7. Fen bilimleri derslerinde öğrencilere daha iyi değer aktarımının sağlanması için fen bilimleri öğretmenlerinin kök değerlere ilişkin görüşleri incelenebilir.
8. Bu araştırmada altı adet fen bilimleri ders kitabı kök değerlere göre incelenmiştir. Araştırmada yer almayan diğer fen bilimleri ders kitapları da kök değerler açısından incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Acat, B., & Aslan, M. (2012). Yeni bir değer sınıflaması ve bu sınıflamaya bağlı olarak öğrencilere kazandırılması gereken değerler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1461-1474.
- Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akdemir, M. S. (2022). *Kimya ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Aktepe, V., & Gündüz, M. (2019). Özel öğretim yöntemleri cilt-1. A. Uzunöz & V. Aktepe (Eds.), *Değerler eğitimi içinde* (s. 69-103). Ankara: Pegem.
- Aktepe, V., & Tahiroğlu, M. (2016). Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42(3), 361-384.
- Akyol, Ş. (2010). *İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Aral, V. (2012). *Toplum ve adaletli yaşam*. İstanbul: Legal.
- Atabek, E. (2015). *Dürüstlük sevgili çocuğum*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Aydın, H. (2019). *Coğrafya ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi ve coğrafya öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Aydın, M. Z. (2003). Ailede ahlak eğitimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 125-158.
- Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler, Ş. (2014). *Okulda değerler eğitimi: Yöntemler, etkinlikler kaynaklar*. Ankara: Nobel.
- Aydın, H., & Yaşar, O. (2020). 2005 ve 2017 coğrafya dersi öğretim programlarına göre yazılmış coğrafya ders kitaplarındaki değerler eğitimi yaklaşımları açısından karşılaştırılması. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2826-2842.
- Bacanlı, H. (1999). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Baki, Y. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(37), 109-146.
- Bakioğlu, B., & Çevik, M. (2022). Uzaktan eğitim sonrası fen bilimleri öğretmenlerinin fen öğretimine yönelik görüşleri. *Yaşadıkça Eğitim*, 36(2), 384-401.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Batur, Z., & Şaşmaz, E. (2020). Türkiye ve yurt dışında okutulan Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından karşılaştırılması. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(8), 566-582.
- Bayrak, B. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki soruların öğrenme alanlarında yer alan değerler açısından incelenmesi. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 16(1), 119-138.
- Berkowitz, M. W. (2011). What works in values education. *International Journal of Educational Research*, 50(3), 153-158.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 31.

- Candan, D. G., & Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 429-436.
- Çeçen, A. (2020). Adalet kavramı. Ankara: Astana.
- Çetin, S. A. (2022). 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında ortak temalardaki metinlerin Türkçe dersi öğretim programındaki değerler eğitimi kapsamında incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(2), 491-504.
- Çetin, N., & Balanuye, Ç. (2015). Değerler ve eğitim ilişkisi üzerine. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (24), 191-203.
- Çetin, İ., Mutluoğlu, A., Yazlık, D. Ö., & Erdoğan, A. (2021). Ortaöğretim dokuzuncu sınıf matematik ders kitaplarının kök değerler çerçevesinde incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(2), 715-732.
- Çolak, S., Taflan, S., & Yaman, H. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Çopur, E. (2018). *İlkokul 1. 2. 3. 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerin değer analizi yaklaşımına göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Demirci Güler, M. P., & Açıkgöz, S. N. (2019). 2018 yılı fen bilimleri dersi öğretim programının sorumluluk kazanımlarına yer vermesi bakımından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 391-419.
- Demirel, G. (2022). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerler*. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın.
- Demirel Balık, Z. (2016). *Hayat bilgisi öğretim programındaki değerler bağlamında hayat bilgisi ders kitapları ile yüz temel eser listesindeki ulusal masalların karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Derse, G. (2019). *6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi ve öğretmen görüşleri bağlamında değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Eğitim Bilişim Ağı. (2022). <https://ders.eba.gov.tr/> adresinden Şubat 2022 tarihinde erişildi.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Ekşi, H., & Katılmış, A. (2016). *Uygulama örnekleriyle değerler eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Erbaş, A. A. (2020). *Hayat bilgisi dersi kapsamında değerler eğitimi üzerine bir araştırma: Beklentiler, uygulamalar ve öneriler*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40.
- Erdem, İ., & Bahşi, N. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 20(43), 9-35. <https://doi.org/10.34234/ded.993885>
- Evin, İ., & Kafadar, O. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler içerik çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-304.
- Fernandes, L. (1999). Value personalisation: A base for value education. *ERIC Document Reproduction Service No: ED434880*.
- Gerekten, H. (2018). *5. sınıf Türkçe ders kitabındaki atasözlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Gökçe, D. E. (2021). *Hayat bilgisi ders kitaplarının değer öğretimi yaklaşımları açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Gömlüksiz, M. N., & Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.

- Güçlü, H. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Gül Koşar, T. (2022). *Tutî-nâme'nin kök değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Halstead, J. M., & Pike, M. A. (2006). *Citizenship and moral education: Values in action*. London: Routledge.
- Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- Hatay Uçar, F. (2019). *İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında değerler eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Hatay Uçar, F., & Çetinkaya, S. (2021). İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarında değerler eğitimi. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 275-291.
- Irmak, B. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler bağlamında analizi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kafadar, T. (2019). *Türkiye, ABD ve Fransa'nın sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kapan, A. (2019). *6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebi ürünlerin öğrenme alanlarında yer alan değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Karaca, D., & Uzunkol, E. (2019). İlkokul matematik ders kitaplarının içerdiği değerler bakımından incelenmesi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 5(2), 55-71.

- Karagöz, B. (2013). *İlköğretim öğrencilerine değerlerin okul şarkıları yoluyla kazandırılması*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Katılmış, A. (2010). Sosyal bilgiler dersindeki bazı değerlerin kazandırılmasına yönelik bir karakter eğitimi programının geliştirilmesi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş., & Aytan, T. (2013). Türkçe ders kitaplarında değer eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(7), 657-669.
- Ketenalp, B. (2020). *İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değerler iletimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Kılcan, T. (2020). Ortaokul ve imam hatip ortaokulları matematik ders kitaplarında yer alan kök değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(2), 248-266.
- Koç, M. (2013). *8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerler bakımından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koltaş, E. (2020). *Lise biyoloji, fizik ve kimya ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koyunlu Ünlü, Z. (2011). *Bilgisayar simülasyonları ve laboratuvar etkinliklerinin birlikte uygulamasının öğrencilerin fen başarısına ve bilgisayara karşı tutuma etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Köksal M. (2021). *Ortaokul matematik ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köksal, K., Yaylacı Kılıç, Z., Yel, Ü., Erbaş, S. ve Kılcan, B. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 74-87.

- Kurtulmuş, M. (2009). *İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde değerlerin kazandırılmasında kullanılan değer analizi yaklaşımının etkililiğinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Kuş, Z., Merey, Z., & Karatekin, K. (2013), İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Kuşdil, M. E., & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Külünkoğlu, T. (2010). *İlköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletildiği değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Lovat, T. (2009). Values education and quality teaching. In T. Lovat, R. Toomey (Eds.), *Values education and quality teaching: Two sides of the learning coin* (pp. 1-11). Netherlands: Springer.
- Lovat, T., & Toomey, R. (2009). *Values education and quality teaching*. Netherlands: Springer.
- Maslovaty, N. (2003). The placement of moral contents: Priorities and structures of the belief system of teachers and high school students. *Educational Research and Evaluation*, 9(1), 109-134.
- Meydan, H. (2012). *İlköğretim okullarında değerler ve karakter eğitimi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (2020). <https://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/viewcategory/88-2020>.
- Oğuz Haçat, S., & Demir, F. B. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi. *Journal of History School*, 49, 4443-4466.
- Oral, B., & Çoban, A. (2020). *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.

- Öksüz, H. İ., & Eken, N. T. (2019). İlkokul (1-4) Türkçe ders kitaplarındaki hikâye edici metinlerin Türkçe dersi öğretim programındaki kök değerler bakımından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 384-401.
- Özçınar, A. (2022). *İlköğretim 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabındaki görsellerin kök değerler açısından incelenmesi ve akademisyen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Özdaş, F. (2013). *Ortaokullarda değerler eğitimi ve istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Özkan, Z. S. (2017). *Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Öztürk, N. (2017). *İlköğretim düzeyindeki kitaplarda yer alan metinlerin değer öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pilatin, Ü. (2016). *Ortaokul ders kitaplarındaki değerlerin göstergebilimsel açıdan incelenmesi*. Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Pilav, S., & Orhan, M. (2020). 6–12 yaş grubu TÜBİTAK çocuk kitaplarının değerler eğitimi yönünden incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 434-453.
- Polat, H. (2021). *Fen bilimleri dersi kapsamında vatanseverlik değerinin öğretilmesine yönelik fen bilgisi öğretmen adaylarının görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Saka, S. (2014). *Fen ve teknoloji dersi ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programındaki ortak değerlerin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Sayın, V., Orbay, K., & Altunay Şam, E. (2019). 5. sınıf matematik ders kitabının değerlerimiz açısından incelenmesi [Özel Sayı]. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 161-171.

- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values?. *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Schwartz, S. H. (2006). Basic human values: Theory, measurement, and applications. *Revue Francaise de Sociologie*. 47(4), 261-283.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550.
- Schwartz, S. H., Vecchione, M., Fischer, R., Ramos, A., Demirutku, K., Dirilen Gümüş, Ö., ... Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(4), 663-688.
- Superka, D. P., & Johnson, P. L. (1975). Values education: Approaches and materials. *ERIC Document Reproduction Service No: ED103284*.
- Şahin, Y. (2017). Okul öncesi çocuklarda değerler eğitimi kapsamında yardımlaşma ve paylaşma değerleri. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Şahin, M. (2021). *Türkiye’de ilkokul ve ortaokul düzeyindeki devlet okullarında okutulan İngilizce ders kitaplarında bulunan kök değerlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Şahin, Ö. ve Başgül, M. (2018). Ortaokul matematik ders kitaplarında sosyal değerler. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (34), 90-104.
- Şakiroğlu, Y. (2020). 6. sınıf Türkçe ders kitabının değer aktarımı bağlamında incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 145-161.
- Şentürk, G. (2020). *Fen bilimleri dersinde değerler eğitiminin uygulanabilirliğine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2017). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Talim ve Terbiye Kurulu. (2020). 2021-2022 eğitim öğretim yılı ders kitapları. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 83(2759), 1205-1218.

- Tarakcı, R., & Kalenderoğlu, İ. (2022). Kök değerler açısından ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinler. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 139-157.
- Topal, Y. (2019). Değerler eğitimi ve on kök değer. *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254.
- Topbaş, G. (2019). *6. sınıf Türkçe ders kitabının değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Topçuoğlu, A., & Aksan, G. (2019). Üniversite gençliğinin değerleri: 20 yıl sonra ne değişti?. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2241-2274.
- Tuncay Yüksel, B. (2016). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevresel ahlaki muhakeme örüntüleri ve bu örüntülerin epistemolojik inançlar ve değerler ile ilişkisi*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turan, E. Z. (2012). Moral (ahlak) derslerinin bir unsuru olarak değerler eğitimi uygulamaları: Belçika örneği. *Değerler ve Eğitimi-II Sempozyum Bildirileri Kitabı*, 653-673.
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Türkçe sözlük*. <http://www.sozluk.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletlediği değerler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 508-526.
- Uzunkol, E. (2014). *Hayat bilgisi öğretiminde uygulanan değerler eğitimi programının öğrencilerin özsaygı düzeyleri, sosyal problem çözme becerileri ve empati düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Ülker, G., & Ünal, F. (2022). Kök değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarının incelenmesi. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 17(4), 855-871.
- Whitney, I. B. (1986). *The status of values education in the middle and junior high schools of Tennessee* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://www.proquest.com/docview/303453651?pqorigsite=gscholar&fromopenview=true>
- Yaman, A. (2012). Halkla ilişkilerde etik değerler ve sosyal sorumluluk değer yargılarının uygulanabilirliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 160-165.

- Yaşaroğlu, C. (2013). Türkiye’deki “hayat bilgisi” ile Singapur’daki “vatandaşlık ve ahlak eğitimi” derslerinin değerler eğitimi bağlamında karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 8(8), 1453-1461.
- Yazdani, S., Akbarilakeh, M., Ahmady, S., Foroutan, S. A., & Afshar, L. (2015). Concept analysis: Value based curriculum. *Biosci Biotech Res Asia*, 12(1), 123-30.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19(19), 499-522.
- Yeşil, R., & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84.
- Yılar, R. (2016). İlettiği değerler açısından ilkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 490-506.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, M. (2019a). *Ortaokul matematik ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Yıldız, M. (2019b). *Okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynler için değerler eğitimi yaklaşımlarını değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi ve ebeveynlerin değerler eğitimi yaklaşımlarının belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız Mutlubaş, S. (2021). *Beşinci sınıf matematik ders kitaplarındaki temsillerin öğretim programındaki kök değerler bağlamında incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

EKLER

EK 1. Etik Komisyonu Araştırma İzin Yazısı

Evrak Tarih ve Sayısı: 09.03.2022-E.310235

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Etik Komisyonu

Sayı : E-77082166-302.08.01-310235
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

09.03.2022

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı **Yüksek Lisans Öğrencisi Zahit YILMAZ'ın, Doç.Dr.Halil İbrahim YILDIRIM'ın** danışmanlığında yürüttüğü *"İlköğretim Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Değerler Açısından İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma"* adlı tez çalışması ile ilgili konu Komisyonumuzun **08.03.2022** tarih ve **05** sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

İlgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş ve karara ilişkin imza listesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Araştırma Kod No: 2022 - 308

Prof. Dr. İsmail KARAKAYA
Komisyon Başkanı

Ek:1 Liste

DAĞITIM

Gereği:

Sayın Doç. Dr. Halil İbrahim YILDIRIM

Bilgi:

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

EK 2. Değer İnceleme Formu Örneği

Ders Kitabı	Ünite No	Ünite Adı	Öğrenme Alanı Adı	Konu	Sayfa No	Değerler	Kitapta Kazandırılması Amaçlanan Değerle İlgili Tutum ve Davranışın Yer Aldığı Metin-Etkinlik-Şekil	Değerlerin Göstergeleri

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..